

BOJTOR ISTVÁN

*Bibliai és teológiai fogalmak
szótára*

Sárospatak
2015

Bojtor István
Bibliai és teológiai fogalmak szótára

*„Mondta azért Jézus a benne hívő zsidóknak:
Ha ti megmaradtok az én beszédeimben,
bizonynal az én tanítványaim vagytok;
És megismeritek az igazságot,
és az igazság szabadokká tesz titeket.”
János 8: 31, 32.*

Bibliai és teológiai fogalmak szótára

Összeállította:
Bojtor István

Sárospatak
2015

A szerző munkatársa:
KISS ENDRE JÓZSEF

Lektorálta:
DR. PROF. CSOHÁNY JÁNOS

Szerkesztette:
DR. KOVÁTS DÁNIEL

Kiadta a *Kazinczy Ferenc Társaság*

Felelős kiadó:
Fehér József
elnök

Nyomdai előkészítés:
Kazinczy Ferenc Társaság

Nyomás és kötés:
Sárospataki Nyomda Kft.
Felelős vezető: *Derda László*

ISBN 978-615-80035-3-7

FEHÉR JÓZSEF: *Ajánlás*

Emlékszem, a tanárképző főiskolán szakdolgozatom címe irodalomból ez volt: *A bibliai képek és funkciójuk Ady szimbolizmusában*. A témát személyesen nekem a főiskola kitűnő irodalomtörténész tanára ajánlotta mondván: ezzel még senki nem foglalkozott. Kedvvel fogtam a munkához, hiszen Ady a legkedvesebb költőim közé tartozott, már középiskolás koromban írtam forradalmi verseiről pályamunkát; vallásos nevelésben részesültem, hittanra jártam, ministráltam, a bibliai történetek jó részét ismertem. Érdekes feladatnak ígérkezett, mégis beleért a bicskám, mindjárt az első mondatnál.

Ady első igazi verseskötete (Új versek, 1906) így kezdődik: *Góg és Magóg fia vagyok én*. Azt tudtam, hogy itt bibliai nevekről van szó; nyissuk csak ki tehát a Bibliát, és keressük meg, kiről, miről van itt szó! Rögtön belevesztem a Könyvek Könyvébe... Egykettőre kiderült, hogy a Biblia (számomra) nem tételes olvasmány, mint volt Lorántffy Zsuzsannának és „öreg” Rákóczi Györgynek, akik több tucatszor olvasták el, szóról szóra, elejétől a végéig. Keresni kezdtem Gógot és Magógot, gondoltam az Ószövetség első részében biztosan megtalálom. Hát nem; így mindjárt az elején elfáradtam, szédült a fejem a sok névtől, történettől, időszámítástól, leszármazási táblázatoktól. Honnan tudhattam volna, hogy Góg és Magóg históriáját Ezékiel prófétánál (Ószövetség), meg János jelenéseinél (az Újszövetség utolsó könyve) kell keresni? Végig kellett volna olvasnom az egész Bibliát, hogy csak ezt az egy motívumot megtaláljam... Kézikönyv pedig nem volt: és ez volt számomra a tragédia, kudarcos vállalkozásom legfőbb oka. Elvéreztem a

bibliai helyek, nevek, teológiai fogalmak keresésében, értelmezésében. És talán a *tálcum* is kevés volt hozzá...

Hadd említsem fel, hogy a legtöbb segítséget a jó emlékezetű, eredeti gondolkodású rádióriporter, Rapcsányi László: A Biblia világa című könyvéből kaptam (MRT-Minerva, 1972). Átrágtam magam, mint egy kásahegyen Király István: Ady Endre című kétkötetes monográfiáján (Magvető, 1972) is, sok tanulsággal, de a témámhoz kevés segítséggel. Témavezető tanárom véleményének összegzése valahogy így hangzott: „A hallgató tanulmánya nem oldotta meg a választott feladatot, de amiért egyáltalán erre vállalkozott, jelesre értékelem a dolgozatát.” Áldott legyen emlékezete, hogy így jutalmazta heroikus erőfeszitésem.

Ez idő után (1975) sorjázni kezdtek a kézikönyvek, jelentek meg a segédanyagok a Biblia tanulmányozásához. Csak néhányat hadd említsek ezek közül: Vallástörténeti kislexikon (Kossuth, 1975), Bibliai kislexikon (Kossuth, 1978), Bibliai nevek és fogalmak (Evangéliumi Kiadó, é. n.), Gecse Gusztáv: Bibliai történetek (Kossuth, 1981) stb. Ezek és egyebek birtokában egyszerűbb és világos lenne a feladat; de mivel érett fővel már megfejtettem, nincs kihívás benne. Hátha valakiben kedvet ébresztene...

És most itt van ez az egyszerű és nagyszerű könyvecske: *Bibliai és teológiai fogalmak szótára*; 144 oldalas segédanyag az egyszerű érdeklődőknek, laikusoknak és a kutatóknak is. A példa kedvéért: ha református temetőben járunk, a sírjeleken, kopjafákon, szomorúfűz ábrák alatt ott a felirat: ABFRA = A Boldog Feltámadás Reménye Alatt, a katolikus temető bejáratánál vagy fő helyén álló kereszt tetején a négy betű: INRI = Jesus Nasareus Rex Judaeorum = Názáreti Jézus, a Zsidók Királya. Kevesen tudják ma már a betűk feloldását még az idősebbek közül is, pedig csak így van értelmük és jelentőségük.

Örülök, hogy e kislexikont a Kazinczy Ferenc Társaság adja ki. Megalkotói: Társaságunk bibliás alelnöke Bojtor István,

és tudós-könyvtáros titkára Kiss Endre József. A szótár lektora dr. prof. Csohány János egyháztörténész, szerkesztője alapító elnökünk, dr. Kováts Dániel. Köszönjük munkájukat.

Értékes gyöngyszemecske ez a könyv; egy remek kis opusz, amelyről Kazinczy egyik epigrammája jut eszembe:

„Apróságok ezek!” – Vajh azok! de ki várakat épít,
A legapróbb szegnek, tudja, mi haszna vagyon.”

Kedves Olvasó!

Munkánk alapjául a Biblia Károlyi Gáspár 1908-as revideált szövege szolgált. Református teológiai szótárt készítettünk, de található benne római katolikus, görög katolikus, héber és más kifejezések, olyanok, amelyek hétköznapi szóhasználatunkban gyakrabban előfordulnak.

Nem jelezzük, hogy a szó, a kifejezés mely nyelvből ered, s nem térünk ki a kiejtés közlésére. Az akadémiai helyesírás írásmódját követjük. Egyes kifejezésekben például a *c* betűt tartalmazó szó a *k*-nál, a *gz* az *x*-nél, az *s* betűs az *sz*-nél keresendő vagy fordítva. A latin és más idegen nyelven írt mondatokat természetesen az eredeti nyelven alkalmazzuk.

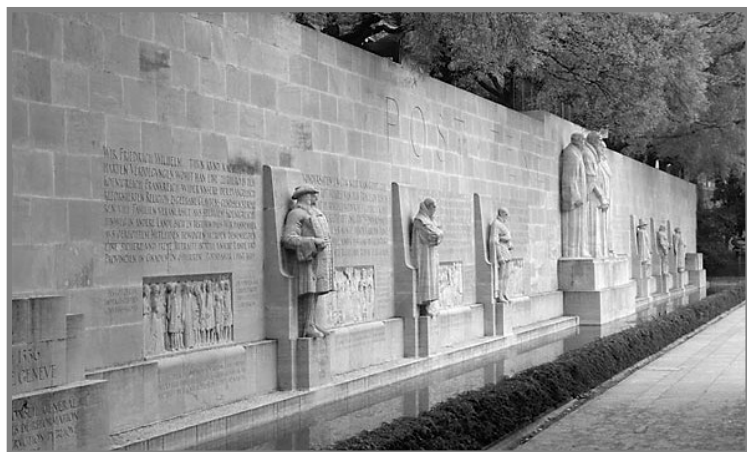
Csak ott számoztuk a szó jelentéseit, ahol azok között lényegesen eltérő különbség van, pl.: **virulens** **1.** életképes; **2.** fertőzni képes.

A > jel az előfordulás bibliai helyére, a → az értelmezés címszavára utal.

A második szótári rész elsősorban ifjak, konfirmálók számára adja a magyar kifejezések értelmezését.

Minden kedves olvasóra Isten gazdag áldását kéri

a Szerzők

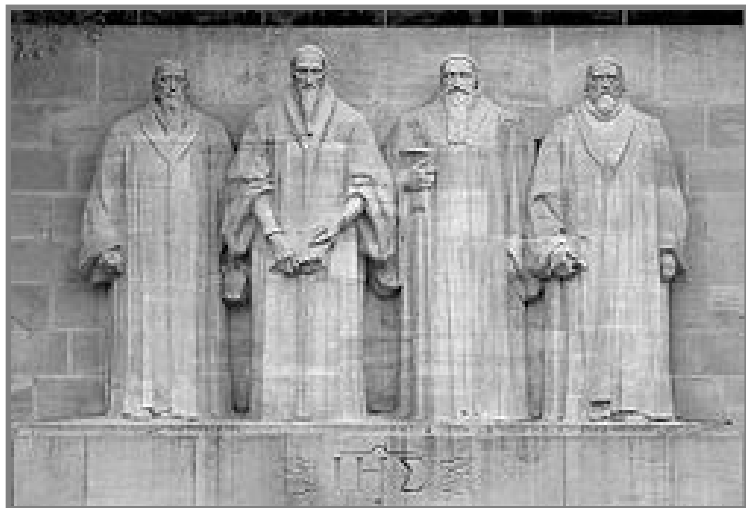

*„Hiszed, hogy volna olyan-amilyen magyarság,
ha nincs – Kálvin? Nem hiszem.”*

Illyés Gyula: A reformáció genfi emlékműve előtt (1946)

FOTÓ: ROLAND ZUMBÜHL

Az emlékmű négy főalakja: *Guillaume Farel* (1489–1565) francia reformátor, *Kálvin János* (1509–1564) francia származású svájci reformátor, keresztyén tudós, a kálvinizmus névadója, *Béza Tódor* (1519–1605) svájci teológus, *John Knox* (1513–1572) skót reformátor, kálvinista teológus és egyházszervező

I.

Idegen szavak és egyházi kifejezések szótára

A

Abaddon a holtak birodalmának ura; alvilág, halottak országa

ab aeterno öröktől fogva

Abba Atya, Apa, (Isten megszólítása az Újszövetségben)

aberráció eltérés, rendellenesség; beteges hajlam

abolíció 1. megsemmisítés; eltörlés (peres eljárásé); 2. a rab-szolgák felszabadítása USA-ban a 19. században

abortusz terhesség művi megszakítása, vetélés

ab ovo kezdettől fogva, eredendően; eleve, alapvetően

abrogáció visszavonás, törlés, érvénytelenítés

absolutio feloldás, feloldozás

absztinencia önmegtartóztatás; tartózkodás szeszes italoktól, nemi élettől

abszolút tökéletes, helyes, korlátlan, feltétlen

abszolvál elvégez, befejez

absztrakt elvont, elméleti

abszurd képtelen, lehetetlen

ab urbe condita a város (Róma) alapításától; Kr. e. 753-tól

abúzus helytelenség; visszaélés

accepta religio bevett, törvényes vallásfelekezet

acclamatio helyeslő, örvendező fölkiáltás

accusatio vád, vádemelés

Acta Apostolorum az Apostolok Cselekedeteinek könyve

Acta Martyrum az ókeresztyén mártírok történeteinek gyűjteménye

Actio Catholica a római katolikus egyházi szervezet

ad absurdum a képtelenségig; végső esetben

ad akta félre tesz, elfektet; irattárba helyez, ügyet lezár

adaptál alkalmaz, átdolgoz, alkalmassá tesz > Róma 8:16-17.

adar a zsidó naptár 12. hónapja

adekvát egyenértékű, a lényegét pontosan tükröző

ad fontes vissza a forráshoz, az eredethez > János 4:10-14.

adhortáció intő beszéd, buzdítás

ad maiorem gloriam Dei Isten nagyobb dicsőségére

adminisztráció 1. ügyintézés; 2. igazgatási szerv, kormányzat

ad notam 1. tudomásulvétel végett; följegyez; 2. valaminek a dallamára

Adonáj Isten

adopció örökbefogadás > Róma 8:16-17.

adoptál örökbe fogad, törvényesít

adoráció 1. hódolat; Isten imádása; 2. bálványimádás

advent, adventus Domini a 4. századtól: eljövétel; az egyházi ünnepkörben a Jézus születésnapja, karácsony előtti négy hét

adventista Krisztus Jézus eljövételét, Isten várását hangsúlyozó keresztyén felekezet

ad vocatus diaboli személyt, véleményt támadó „ördög ügyvédje”; a vád képviselője

ad vocatus Ecclesiae az egyház jogi képviselője világi fórumon > II. Krónika 6-7.

affinitás hasonlóság, megfelelés, rokonság, vonzódás

aforizma tömör és velős bölcs mondás

agapé 1. szeretet, Isten-szeretet > I. János 4:8; János 3:16; 2. szeretetvendégség, a szegények megvendéglése

ágenda szertartások, protestáns egyházi rendelkezések könyve

agens (titkos) ügynök, megbízott személy

aggiornamento korszerűsítés; XXIII. János pápa (1881–1963) reformprogramja

agnoszkal 1. megállapít, fölismer; 2. holttestet azonosít

agnoszticizmus bölcséleti felfogás, amely szerint a valóság lényegi megismerése lehetetlen

agnosztikus az agnoszticizmus híve

Agnus Dei Isten Báránya (Jézus) > János 1:29, 36.

agrafon, agrafa „meg nem írott”; Jézusnak a kanonizált bibliai szövegekben nem szereplő mondásai

agronómia mezőgazdaságtan

Ahasvérus **1.** Xerxes perzsa király; **2.** a kereszthordozó Jézust küszöbéről elkergető, ezért örök vándorlásra kárhoztatott jeruzsálemi varga

aion a görögöknél a végetlen idő megszemélyesítése; örökkévalóság; világkorszak

aion melon jövődő világ

akatolikus nem római katolikus

akcentus **1.** hangsúly; kiejtésváltozat; **2.** liturgikus énekbeszéd

akceptál elismer, elfogad

akció cselekvéssorozat; megmozdulás, rendezvény

akkreditáció hitelezés, meghatalmazás, intézmény működésének szakmai engedélyezése

akríbia pontos, éles ítélet > I. Királyok 2:23-24.

akta okmány

aktív tevékeny, buzgó

akusztika hangszín; kicsengés

alfabetikus betűrendbe rendezett

alfa és ómega **1.** a görög abc első és utolsó betűje; **2.** a kezdet és a vég; **3.** az örökkévaló Krisztus > Jelenések 1:8-11, 21:6.

alias azaz; más néven

alija Izrael földjére, illetve 1948 óta Izrael államba történő zsidó bevándorlás

Allah Isten neve az iszlámban, a mohamedánok istene

allegória **1.** elvont fogalom jelképes ábrázolása; **2.** hasonlatokban való elbeszélés, képletes beszéd; **3.** megszemélyesített erkölcsi eszmék tanítása > I. Korintus 10:1-6; I. Péter 1:7.

alliteráció betűrím, szókezdő mássalhangzók egyezése, összecsengése a verssorokban

alma mater **1.** „tápláló anya”; **2.** iskola

almanach évkönyv, gyűjteményes kötet, naptárral

alteregó hasonmás

alternatív kétféle, vagylagos; választható második lehetőség

alumnus bentlakásos iskola hallgatója; tanulmányaiban támogatott diák

ambíció törekvés, becsvágy, nagyravágyás

ambivalens jó is meg rossz is, kettős értékű; se jobbra, se balra, kétértelmű, ellentmondásos > I. Királyok 2:36-37, 43, 46; II. Krónika 34:2.

ámen úgy legyen (imát lezáró szó)

amfiteátrum kör alakú színház, emelkedő nézőtérrel, gladiátori küzdelmek, állatviadatok, versenyek helye

amicus caesaris „a császár barátja” kitüntető cím (Pilátusnak) > János 19:12.

amnesztia közkegyelem > II. Sámuel 19:18, 22-23; Nehémiás 2:9.

amorf alakatlan, formátlan

amplifikál kibővít, szélesít

amulett varázserejével bajoktól megőrző ereklye

anabaptista felnőtt keresztséget gyakorló; újrakeresztelő

anabázis **1.** hosszú menetelés, hadjárat a kiindulási pontra való visszatéréssel; **2.** föltámadott Jézus visszatérése a dicsőségbe

anakolucia következetlen mondatfűzés; össze nem illés (hatáskeltés céljából is alkalmazhatják)

anakronizmus kortévesztés, időszerűtlenség; korszerűtlenség

analízis elemzés, vizsgálat, kutatómunka

analóg hasonló, egymással megegyező

analógia hasonlatosság, megfeleltetés; szabályok kiterjesztése

anamnézis **1.** kórelőzmény; visszaemlékezés; **2.** emlékezés Jézus halálára > I. Korintus 11:23, 25; az úrvacsorai imádságban is

anarchia vezetés nélküli zűrzavar

anasztázis föltámadás, föltámasztás

anatéma egyházi átok, kitaszítás

anathema sit legyen átkozott

ancilla theologiae (a bölcselet) a teológia szolgálóleánya

andros ember

angelológia angyalokkal foglalkozó teológiai tudományág

angelus angyal, Isten szolgája, küldöttje, mennyei lény > Zsol-tárok 148:2-5; Jelenések 2:1.

anglikán angol nemzeti egyház; a 16. században szakadt ki a katolikus egyházból, megőrizte a szentségek intézményét és az egyházi hierarchiát, a római pápa helyett azonban az Egyesült Királyság uralkodója az egyház feje

anima lélek

animizmus lélekhit, szellemhit; az a hit, hogy minden tárgynak, növénynek lelke van

ankét tanácskozás, körkérdés

annales évkönyv, krónika

Anno Domini (A. D.) az Úrnak (Jézus születésének) ... évében

anomália rendellenesség, szabályszerűtlenség, hiba

anomia törvénysértés, törvénytelenység

anonim névtelen, ismeretlen

antagonisztikus kibékíthetetlenül ellentétes

antiklerikális egyházellenes

Antikrisztus 1. a Sátán; 2. Krisztus-ellenes, ördögi tanítás, tevékenység az uralomra törés, tagadja Isten és Krisztus hatalmát; az utolsó ítéletkor (apokalipszis) seregével együtt pokolba kerül. > I. János 2:23; Jelenések 19:22, 20:14.

antilegomena iratok, melyeknek a bibliai kánonba történő föl-vételét ellenezték (Eusebius 371.); apokrifusok

antinomizmus 1. keresztény szekták elve, hogy a hívők a kegyelem által mentesülnek az erkölcsi törvények hatálya alól; 2. az Ószövetség és törvényeinek mellőzése (csak az Újszövetséget tekinti Bibliának)

antitézis ellentét; egy állítással szembeállított tétel

antitrinitarius az Atya–Fiú–Szentlélek szentháromságának tagadója

antropocentrikus emberközpontú (szemlélet)

antropogenezis emberré válás, az ember történeti kialakulása

antropológia embertan

antropomorf ember alakú, emberi jegyeket hordozó

antroposz ember; (az antik görög felfogás szerint: ember az, aki felfelé néz)

antropozófia tanításrendszer, amely szerint azon túl, amit a mai tudomány létezőként elismer, sok egyéb fizikai érzékszervekkel és eszközökkel nem érzékelhető dolog, folyamat is valószínűleg létezik, sőt érzékfeletti módon megfigyelhető

apage Satanas távozz tőlem, Sátán > Máté 3:10.

apátia érzéketlenség, közönyösség, lehangoltság, fásultság

apellál föllebbez, hivatkozik > Cselekedetek 21:11-12.

apokalipszis 1. a világ végét megelőző borzalmas események látomása; 2. kinyilatkoztatás > Jelenések könyve.

apokatastasis panton a megromlott világmindenség helyreállítása > Cselekedetek 3:21; Kolossé 1:2; Jelenések 21:1.

apokrifusok a bibliai kánonban el nem fogadott, kétes eredetű vallási iratok

apolitrosis váltság

apologetika hitvédelem

apostolica successio Péter apostoltól kezdve az egyházi hivatal, utódlás és tanítás folyamatosságának biztosítása

Apostolicum az Apostoli Hitvallás, Hiszekegy, Credo

Apostoli Hitvallás → Credo

aposztata hitehagyott; esküszegő

aposztrofál megszólít, célzást tesz, távollévő személyt idéz

apoteózis fölmagasztalás, megdicsőülés > Filippi 2:9-10.

appendix függelék, toldalék

appercipiál fölfog

applikáció 1. alkalmazás, ráillesztés; 2. az igehirdetés üzenetének korszerű alkalmazása

arámi Szíriában és Mezopotámiában élt ókori sémi nép; annak nyelve; sémita

arbitrio liberorum szabad akarat, elhatározó képesség

archaikus ősi, régies

arché kezdet, ősi eredet, ősök

archeológia régészet

archívum levéltár

areopag(us) **1.** bálvány isteneket bemutató oszlopos épület; **2.** a legfőbb tanácsülés, törvénykezés helye az ókori Athénben > Cselekedetek 17:19.

argumentum bizonyíték, érv, észok > I. Sámuel 1:10.

arianizmus Jézus Krisztus istenségét tagadó tévtan, szekta

Armageddon Krisztus és a Sátán utolsó küzdelmének bibliai helye > Jelenések 16:16.

arrogáns szemtelen, pökhendi

ars sacra vallásos művészet

arte et marte dimicandum tudománnyal és fegyverrel kell küzdeni (az erdélyi fejedelemségben nemessé tett protestáns lelkipásztorok címerének jelmondata)

artikuláció hangok kiejtésének módja; érthető beszéd

artikulus **1.** törvénycikk; **2.** alapvető hittétel

ascensio Domini Jézus mennybemenetele, áldozócsüdtörtök > Cselekedetek 1:9-10.

askenázi közép- és kelet-európai, jiddis nyelvű zsidó személy

aspiráns pályázó, jelölt

Astarte a termékenységi kultusz bálvány istennője

Aszáf **1.** Jeruzsálemi templom zenei felügyelője, énekszerző > I. Krónika 6:39, 15:17; Zsoltárok 50, 73-83; **2.** főtisztviselő > II. Királyok 18:18; Nehémiás 2:8.

aszkézis lemondás az örömről, önsanyargatás

asszimilál magába olvaszt, hasonít

asszír a Tigris és Eufrátesz mentén lakó, akkád nyelvet beszélő ókori nép

asszisztál segít, közreműködik

asszociál fogalmakat társít, gondolatban összekapcsol

asztrológia csillagjóslás > Zsoltárok 19:1-7; Máté 2:2-9.

asztronómia csillagászat

ataraxia szenvedélymentes nyugalmi állapot, rendíthetetlenség

atavisztikus **1.** az ősökre visszaütő; **2.** elavult, ősi

ateizmus Isten létét és megismerhetőségét tagadó felfogás

Athéné, Pallasz Athéné a görög mitológiában a tudományok és mesterségek istennője; rómaiak Minerva istennőként tisztelték, (szobra képünkön)

attributum megkülönböztető jegy; lényegi tulajdonság

auctor, autor **1.** Atya, Apa (Isten megszólítása az Újszövetségben); **2.** szerző, alkotó

audiovizuális a hallás és a látás ingereit összekapcsoló oktatási szemléltetési módszer, és az ezt szolgáló eszközök jellemzője

auditórium előadóterem

aufklärung a 17-18. századi felvilágosodás német megnevezése (a franciáknál: *éclaircissement*)

augustus fönséges

aurea mediocritas arany középút

autentikus hiteles, megbízható

autográf sajátkezű írás > I. Korintus 16:21.

autokefál független egyház, saját vezetővel; görögkeleti püspökség

autokrata zsarnok, egyeduralkodó

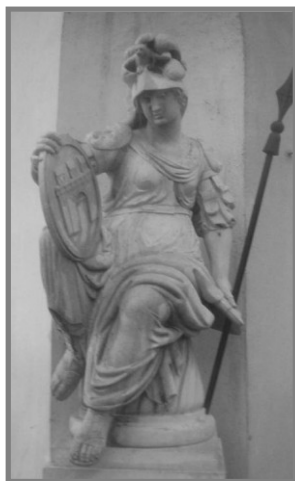
autonómia önigazgatás, önrendelkezés

Ave Maria Üdvöz légy, Mária > Lukács 1:28.

averzió idegenkedés, tartózkodás

axioma bizonyítást nem követelő igazság, alaptétel

azilum, asylum menedékhely, templom

Pallasz Athéné budai szobra

B

Babilon 1. zűrzavar, Isten kapuja; 2. a Tigris és az Eufrátesz folyók vidékén elterülő hatalmas birodalom Kr. e. 1500 és 539 között; 3. az istentelenség szelleme > Jeremiás 50:8; Jelenések 14:8.

babiloni fogság Izrael 11 törzsét Kr. e. 722-ben, Júda egy törzsét 586-ban hurcolták el közel 70 évi rabságra

Bálám szamara eseményt, szolgálatot látszólag véletlenül, valójában tudatosan megszakító személy > IV. Mózes: 22,22-30.

baptista a felnőtt keresztséget bemerítéssel gyakorló protestáns felekezet; 1633-tól kezdték gyakorolni a bemerítést Angliában; a Baptista Világszövetség 1905-ben alakult

baptisztérium keresztelő medence, keresztelőkápolna

barbarizmus durvaság, kegyetlenség

barokk túldíszített, dagályos (korstílus)

baszileia tou Theou Isten királyi uralma, országa

beati qui moriuntur in Domini boldogok, akik az Úrban halnak meg > Jelenések 14:13.

beginák laikus nőtestvérek kolostori közössége a középkori római katolikus egyházban

Beliál sátáni lélek > Bírák 19:22; II. Korintus 6:15.

bellum iustum igazságos háború

bellum omnium contra omnes mindenki harca mindenki ellen (a létezésért)

Belzebub gonosz, sátáni szellem > János 8:44.

benedikció áldás(mondás); jóváhagyás

beneficium jótétemény, javadalom

benevolentia jóakarat

Betlehem kenyér háza; Dávid király (1018–972), valamint Jézus Krisztus szülővárosa > I. Sámuel 17:12; Lukács 2:4-5.

Biblia könyvek; Héber Ó Testamentum 39, görög Új Testamentum 27, összesen 66 könyv, amelyek kb. ezer év alatt készültek; a legrégebb kézirat Kr. e. 250-ből való; hitünk szerint a Bibliát Isten írta, vagy szerzőit megindította reá > V. Mózes 10:3-4; Jeremiás 36:2; Dániel 1:17; Lukács 4:21; II. Timóteus 3:16; sorrendjét, tartalmát Atanáziusz püspök sürgetésére 397-ben kanonizálták Rómában. Aki hozzátessz, vagy kiszakít belőle, legyen átkozott! > Jelenések 21:19, az Élet Könyve teljességében Károlyi Gáspár lelkész fordításában jelent meg először magyarul (1590, lásd képünkön)

Biblia pauperum szegények Bibliája, képekkel megelevenített bibliai történetek a templomok falán

biblicizmus hivatkozás a Bibliára, tájékozódás a Szentírás alapján > Máté 4:4, 7.

bibliotéka könyvtár

bigámia kétnejűség

bilingvis két nyelven írott mű

biogenezis élőlények keletkezéstörténete; élő csak élőből származhat

bizantinizmus följobb való előtt hízalgés, alázkodás

biznisz üzlet, kereskedés

blaszfémia istenkáromlás, kegyeletsértés > Máté 4:7.

bona opera jó cselekedetek

bona voluntas jóakarát

Bonus Pastor Jó Pásztor, Jézus > Zsolt. 23:1; János 10:11.

bornírt szűklátókörű, korlátolt, ostoba

breviárium római katolikusok rövidített bibliai szöveggyűjteménye

bullá a pápák által kiadott okmány, ünnepi körlevél; zsinóron függő pecsét

bulletin hivatalos jelentés, közlöny, okirat

bursa diákok tanulási költségeit fedező pénztár, diák egyesület

bursa sacra a Debreceni Református Kollégiumban a külföldi egyetemjárás fedezetét biztosító pénztár, pénzalap

C, CS

camerarius kamarás, kincstári felügyelő

campus egyetem, főiskola területe

Canossát jár vezekel, bocsánatot kér, megalázkodik

cantate Domino (laudate Dominum) Ének(eljete)k az Úrnak!

Canticum Canticorum Énekek Éneke

cantionale egyházi énekeskönyv

Capitolium az ókori Róma fellegvára

captatio benevolentiae a hallgatóság megnyerése a beszéd, az előadás kezdetén

caput, kaput fejezet, könyvrész

caritas → karitás

carnalis testi érzék

Castor és Pollux 1. antik görög mondabeli féltestvérek, Léda fiai; a testvéri szeretet jelképei; 2. csillagkép, hajó neve > Cselekedetek 28:11.

causa finita az ügy lezárva, be van fejezve

celebrál ünnepi misét tart, ünnepséget vezet

centenárium századik évforduló

centurio római százados > Luk. 15:39.

cenzúra nyilvánosságra szánt műnek, küldeménynek, előzetes tartalmi ellenőrzés

cenzus népszámlálás, adóbecslés > Luk. 2:1.

ceremónia szertartás, ünnepi rendezés, formáság

ceterum censeo „egyébként úgy vélem”, (hogy Karthágót el kell pusztítani, hangoztatta minden beszéde végén Cato); fenntartom véleményemet

cezarizmus az egyház életébe avatkozó világi zsarnoki hatalom

cezúra határvonal, esemény megszakítása

Christe eleison Krisztus, könyörülj!

ciklus összefüggő sorozat, körfolyamat

- ciklusos igehirdetés** időszakos prédikációsorozat
- cinikus** közönyös, kiábrándult, értékeket kigúnyoló
- cionizmus** sovíniszta zsidó politikai mozgalom
- circa, (cca)** körülbelül, (kb.)
- circulus vitiosus** önmagát ismétlő hibás okoskodás, ördögi kör
- circumcisio** körülmetélés
- ciszterna** víztároló
- citato loco** az idézett helyen
- civil** állampolgár, polgári > Cselekedetek 22:25-28.
- civilizáció** az emberi művelődés társadalmi, gazdasági szintje
- Civis Romanus sum** Római polgár vagyok, a polgárjog ki nyilvánítása > Csel. 17:38, 22:27-28.
- civitas Dei** Isten városa, országa
- civitas diaboli** az ördög városa, országa
- clarissimi amice** legkedvesebb barátom
- Codex Iuris Canonici** a római katolikus egyház törvénykönyve
- Coena Domini** úrvacsora
- coetus electorum** (Istentől) kiválasztottak, teológusok (tanulmányi) közössége
- coetus theologorum** teológusok munkaközössége
- coetus, cétus** református kollégiumban tanuló diákok közös tanuló, étkező, illetve hálószobája
- cogito ergo sum** gondolkodom, tehát vagyok; Descartes (1596–1650) mondása
- cognitio Dei** Isten megismerése
- cognitio hominis** az ember megismerése
- cohors** római katonai egység, a légió legnagyobb katonai egységének tizedrésze > Cselekedetek 27:11.
- Collegium Doctorum** magyar protestáns teológusok tudományos közössége
- Collegium Hungaricum** magyar intézet (külföldön)
- communio** közösségi cselekvés; úrvacsora, a római katolikusoknál áldozás, mise
- communio sanctorum** szentek (keresztyének) közössége

concessus, koncesszus (egyházi vezetőségtől kapott) engedély
confessio 1. hitvallás, görögül homologeo, beismerés, megval-
 lás; 2. Confessio Helvetica posterior Zürich 1562; (Második
 Helvét Hitvallás), Bullinger Henrik munkája tudós társaival,
 magyarra fordította Szenci Csene Péter (1575–1622), a Bibli-
 ában leírt és a Szentlélek által kijelentett, Jézus Krisztusban
 való hit és református egyház tanításának XXX fejezetben
 összefoglalása; 3. a reformátorok alapigéje: „Corde creditur
 ad iustitiam ore autem confessio sit ad salutem” (Szívvel hi-
 szünk az igazságra, szájjal teszünk pedig vallást az üdvösség-
 re) > Róma 10:10.

Confessio Augustana Ágostai Hitvallás (az evangélikusoké,
 1530)

Confessio Helvetica Svájci Hitvallás (a reformátusoké, 1562)

Confessio Pentapolitana öt felvidéki város (Bártfa, Eperjes,
 Kassa, Lőcse, Kiszeben) lutheri szellemű hitvallása (1549)

configuratio alakzat, térbeli elhelyezkedés, a viszonyok alaku-
 lása

confusio hominum emberi megzavarodottság

congregatio sanctorum szentek gyülekezete

conscientia lelkiismeret, tudat

consecratio megszentelés

consilium abeundi eltanácsolás az iskolából, kizárás

consolatio vigasztalás

consubstantialismus Atya és Fiú Isten egy lényegülése

consummatum est Elvégeztetett! (Jézus utolsó szava a ke-
 reszten) > János 19:30.

contrascriba ellenjegyző, hitelesítő; diákvezető a református
 kollégiumokban

coram Deo Isten színe előtt

corpus Christi 1. Krisztus teste a keresztfán; 2. az egyház

corpus Christianum a keresztyénség Krisztus teste

corpus iuris törvénytár

corpus Paulinum Pál apostol bibliai leveleinek összessége

corpus reformatorum a reformátorok írásainak gyűjteménye

cölibátus papi nőtlenség a római katolikus egyházban

creatio ex nihilo teremtés a semmiből

creatio nova új teremtés

creator Spiritus teremő Szentlélek

Credo hiszek (az Apostoli Hitvallás kezdőszava); tömör keresztényen vallástétel az Atyáról, Fiúról, Szentlélekről; protestánsok, római és görög katolikusok azonos vallástétele

credo quia absurdum est hiszem, mert lehetetlen (Tertullianus, K. u. 160–220)

crucifixus keresztre feszítés

crux theologorum a teológia keresztje, súlyos teológiai probléma

cuius regio, eius religio akié a birtok, azé a vallás

culpa vétek

cum laude dicsérettel

cura animarum lelkigondozás

cura pastoralis lelkészi szolgálat

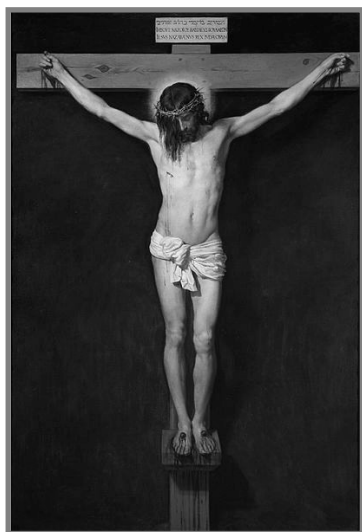
cur Deus homo? miért lett Isten emberré?

curriculum vitae önéletrajz

custodia felelősség a megőrzendőkért

Corpus

Jézus Krisztus a kereszten
Diego Velázquez (1599–1660) festménye

D, Dzs

Dágon filiszteus bálványisten > I. Sámuel 5:2.

damnáció elítélés, kárhoztatás

Dárius Perzsia királya (Kr. e. 524–486) > Dániel 5:30, 31.

decentrál kisebb ügyeket nagyobb szervezetre ruház

dedikál 1. Istennek ajánl; 2. műalkotást, írásművet ajánl valakinek

dedukál általánosból levezet a részletekbe

dedukció levezetés az általánosból az egyesre, az egészből a részre

deduktív levezető, rávezető módszer

defectus fidei hitetlenség

defensor fidei a hit védelmezője

defenzív védekező

definiál meghatároz

deformál eltorzít, rossz felé irányít

degenerált elkorcsosult, értelemben megromlott, rendellenes

degradál lefokoz, leminősít

de gustibus non est disputandum az ízlésről nem vitázhatunk

dehonesztál csúfol, meggyaláz, becsületében sért

Dei gratia Isten kegyelméből

Dei verbum Isten igéje

deista Isten létét elismeri, gondviselését tagadja

deizmus Istent csupán Teremtőként ismerő nézet

dekadencia hanyatlás, pusztulás

dekadens bomló, hanyatló

Dekalógus Tízparancsolat > II. Mózes 20:1-17.

dékán egyházi, világi szervezet igazgatója; egyetemi fakultás, főiskola vezetője

Dekapolis tíz görög város szövetsége > Márk 7:11.

dekatolizál elhagyja római katolikus felekezetét

- deklamál** nagyhangon szónokol, fellengzős, dagályos módon
- deklasszált** hátrányosabb társadalmi helyzetbe jutott, lezüllött
- dekórum** méltóság; megtiszteltetés
- dekrétum** 1. isteni tanácsvégzés, ünnepi nyilatkozat; 2. kormányhatározat
- delegál** megbízott(ak)at küld (tárgyalásra, képviseltre)
- deliberáció** tanácskozás, megvitatás
- delikát** finom, tapintatos, törékeny
- delírium** 1. tudatzavar, őrjöngés; 2. lelkesedés
- delirium tremens** alkoholista reszketéssel járó tudatzavara
- demitologizál** mitikus elemektől megtisztít
- demiurgos** világot alakító gonosz szellemi hatalom
- demográfia** a népesedést vizsgáló tudomány
- demokrácia** népuralmi politikai rendszer
- démon** hatalommal bíró gonosz, ördögi szellem
- démonikus** ördögi
- demonstráció** 1. tüntető felvonulás; 2. igazolás; 3. szemléltetés
- demoralizál** erkölcsi elveket és gyakorlatot gyengít megszüntet; zülleszt, bomlaszt
- denominál** elnevez, megnevez
- denunciál** beárul, följelent; rossz hírbe hoz
- Deo volente** (conditio Jakabaea) „Ha Isten akarja és élünk” (jakabi feltétel) > Jakab 4:15.
- deportál** idegen országba (fogságra, nehéz körülmények közé) hurcol > II. Királyok 25:6, 11.
- depositum fidei** a hit kincse > I. Timóteus 6,20.
- depozitorium** értékek őrzésének helye, könyvtár, raktár
- depresszió** csüggedt lelkiállapot, hangulatzavar
- deprimál** lehangol. elcsüggeszt
- de profundis** „A mélységből” > Zsoltárok 130 kezdő szavai
- deputáció** küldöttség
- deputál** kiküld
- derogáló** méltóságán aluli, megalázó
- descriptio** leírás, másolat; rendezés

designál kijelöl

despota kényúr

destruktív romboló, bomlasztó, züllesztő

determinál meghatároz, kijelöl

determinizmus bölcseleti felfogás, mely szerint a világot föltöttünk álló törvények szabályozzák, tetteinket is külső körülmények határozzák meg

Deus 1. Isten, héberül Jehova, az Adonáj „Úr” szót is használják; nem személy, anyag, tárgy, tér, idő, gondolat, hanem a mindennek fölött uralkodó Élet és örökkévaló Hatalom neve: „VAGYOK AKI VAGYOK” > II. Mózes 3:4; Jelenések 15:3; léte semmivel sem bizonyítható és semmivel sem cáfolható; Igéje szó és tett, univerzumot teremtett > I. Mózes 1:1; s föld porába életet lehelt és abból saját hasonlatosságára embert formált, akinek parancsolta, hogy szeresd, imádd, szolgálj a te Uradat, Istenedet és szeresd felebarátodat > Máté 22.37-38. Isten az Ő szavában, jeleiben, a természetben, a tudományban, a szellemi lényekben, alkotásokban közeledhet az emberhez, vagy elrejtőzhet a szemeink elől; hajdan szólt a próféták által, az idők teljességében szólott nekünk Fia által > Zsidók 1:1; az ember csak Jézus nevében vetett hit által közeledhet Teremtőjéhez > Ézsaiás 7:9; a hitetlen elkárhozik > János 3:18; A hit Isten Szentlelkének ajándéka > Lukács 14:26, 17:5; a keresztyén hiszi, hogy Krisztus a Szentlélektől fogantatott, ezért valóságos Isten, Máriától született, ezért, valóságos ember > Lukács 1:28, 35; ki Őt látja, az Atyát látja, mert Jézus és az Atya ugyanaz > János 14:9; bűneinkért a keresztfán ártatlanul szenvedett kínhalált, isteni testben való föltámadása után negyven napon át többször megjelent a tanítványainak, azután visszatért a mennyországba, Szentlelke és igéje által ma is mindenütt jelenvaló és megkérdezi azt: „Hiszel-e te az Isten Fiában?” > János 9:35; 2. Vallások istenei: a természet, az élők vagy holtak szellemvilága, vallási vagy vallásellenes dogma, emberi csinálmány, babona (amulett, jelkép, tetoválás,

lekopogás), amelyektől védelmet, segítséget vár; **3.** az önimádó önmagát isteníti, és elvárja, hogy dicsőítsék > Zsoltárok 86:2; János 10:34; **4.** az istentagadó elhiszi, hogy Isten nincs, csak a nihil, a semmi van > Zsoltárok 2:2, 4. 14:1.

Deus absconditus et revelatus est Isten elrejtőzködő és magát kijelentő

deus ex machina isteni beavatkozás, hirtelen megoldás

Deus incarnatus Isten testté (emberré) lett > János 1:1; Filip-pi 2:7.

Deuteronomium > Mózes V. könyve

devalvál leértékel, lebecsül

devasztál pusztít, rombol

deviáns a társadalmi normáktól eltérő viselkedés

dezorganizál szétrombol

diabolos „szétdobáló”, Sátán, pusztító ördögi lélek

diagnózis baj, betegség okának felismerése; kórisme

diakónia fizikai és lelki segítség, egyházi szeretetszolgálat

diakonissza keresztyén, betegápoló nő egyházi szolgálatban

diakónus segítő egyházi szolgálat tisztségviselője; lelkeszi képesítéssel vagy akár nélkül végez egyházi szolgálatot

dialektika ellentmondások és kölcsönhatások folyamataival a világot magyarázó nézet

dialógus párbeszéd, eszmecsere

diárium napló

diaszpóra szórvány, szétszórtságban élő vallási vagy etnikai közösség

diathéké szövetség, végrendelet

diatribe vitázó írásmű

dichotomia **1.** kettősség; **2.** kettéosztás testre és lélekre

dictionarium szótár

Didache Jézus tanítványainak és utódainak tanítása a keresztyén morálról és szertartásokról; megtalálták 1056-ban

didaktika oktatástan

Didaskalia Apostolorum 3. században görög, szír, latin nyelven készült írás a dekalógusról, az egyházi rituálékról, vezetőkről, tagságról, mártírokról

dies irae a harag napja, az ítélet ideje > Jelenések 15:4.

diéta 1. országgyűlés; 2. meghatározott étrend

diffamál rágalmaz > II. Sámuel 15:3-4.

differál megkülönböztet

differentia (vélemény) különbség

diftongus kettős magánhangzó

dikció szónoklat, előadás

diktál tollba mond, rendelkezik

diktátor korlátlan hatalommal parancsoló, zsarnok > II. Királyok 25:6-7.

dilemma gondolatzavar, kényszerű választás két lehetőség között

dilettáns teológiával, tudománnyal, műalkotással szakszerűtlenül foglalkozó; műkedvelő

dimenzió térbeli kiterjedés

diploma díszes kivitelű, hatósági okirat; oklevél

direktíva irányelv, utasítás

direktor igazgató

disputa megbeszélés, vita

diszciplína 1. tudományág; 2. fegyelem

diszharmónia az összhang hiánya, széthúzás

diszkontinuitás a folyamatosság hiánya

diszkreditál tekintélyt csorbít, hiteltelenné tesz

diszkriminál hátrányosan megkülönböztet

diszpenzáció mentesítés; házasulandók felmentése a háromszoros kihirdetés alól

diszpozíció 1. hajlam, fogékonyság; 2. prédikáció anyagának kiválasztása, bevezetése, előkészülete

disszertáció tudományos értekezés

divergál szétágazik; eltérő véleményt alkot

divide et impera oszd meg (az embereket) és uralkodj (felettük)

- Divina Comedia** Isteni színjáték (a pokolról, tisztító tűzről és a paradicsomi állapotokról), Dante Alighieri (1265–1321) műve
- divízió** 1. felosztás, kerület; 2. katonai hadosztály
- docens** egyetemi, főiskolai oktató
- doctor honoris causa** díszdoktor
- doctor theologiae** a teológia szakterületének tudósa
- doctrina christiana** keresztyén tanrendszer
- dogma** 1. Teológiában hittétel, zsinati határozat > Csel. 15:24, 16:4; 2. filozófiában alapigazság, tantétel; 3. politikában a többség parancsa; 4. rendszerezett, de nem lezárt tétel
- dogmatikus** 1. szaktudós, a dogmatika művelője; 2. egyes tanokhoz mereven ragaszkodó
- doketizmus** Jézus Krisztus valóságos ember voltát tagadó nézet, amely szerint Jézusnak látszat teste volt és látszatra szenvedett a Golgotán
- doktrina** tan, elmélet
- dokumentum** 1. hivatalos okirat; 2. szellemi alkotás; 3. (írással) bizonyíték
- domesztikál** házasít
- dominál** vezet, kiemelkedik, uralkodik
- dominancia** fölérendeltség; irányító jelleg
- domínium** nagykiterjedésű földbirtok, uradalom
- dominus** úr
- donatisták** a 4. században Donatus püspök (355) által újra keresztelt, vagyonközösségben szervezett észak-afrikai szakadár egyház tagjai
- dormitorium** hálóterem
- dosszié** rendezett iratcsomó mappája
- dotál** adakozik, segít, javadalmaz
- do ut des** adok, hogy adj
- doxologia** Istent dicsérő ének, imádság
- drachma** görög pénz- és súlyegység
- drákói ítélet** (a Kr. e. 7. sz.-ban élt Drakón nyomán) szigorú, könyörtelen ítélet

drog 1. gyógyszer; 2. tudatmódosító hatású méreg

dualizmus 1. a két összetevőből álló világ (test és lélek) elmélete; 2. kettős államszövetségi rendszer (pl. Osztrák–Magyar Monarchia 1867–1918; lásd az alábbi térképen)

dubitál kételkedik, habozik

duplex kettős

duplikál megkettőz

duplum két vagy többszörös példány, másolat

duplumtár másodpéldányok gyűjteménye

dünamisz Isten Szentlelkének ereje > II. Timóteus 1:7.

dzsihád mohamedánok szent háborúja

E

Ebed Jahve az Úr szolgája (Jézus) > Ézsaiás 53; Máté 16:21;

Márk 9:12; Lukács 4:18-19; Cselekedetek 8:32-33, 35.

ecce homo íme, az ember > János 19:5.

eccepta religio bevett, törvényes vallás

ecclesia → eklézsia

ecclesia invisibilis láthatatlan egyház

ecclesia militans küzdő egyház

ecclesia praecidit az egyházat (igehirdetőt) elsőség illeti

ecclesia semper reformanda az egyház szüntelenül újul, újítandó

ecclesia semper reformari debet az egyháznak mindig újulnia kell

ecclesia triumphans győzedelmes egyház

ecclesia visibilis látható egyház

ecclesiologia → ekléziológia

editor 1. könyvkiadó, szerkesztő; 2. szerkesztő program

efod szent ruha, amit a főpapok viseltek > II. Mózes 28:4.

egoizmus önmutogatás, önzés

ego sum via, veritas et vita Én [Jézus] vagyok az út, az igazság és az élet > János 14:16.

egzakt egyértelmű, pontos, megalapozott

egzaltált felhevülő, szertelen

egzámen vizsga, vizsgálat, vallatás

egzegéta bibliamagyarázó

egzegetál a Biblia szövegét magyarázza, kifejti

egzegézis a Biblia eredeti szövegének szakszerű magyarázata

egzekúció kivégzés, végrehajtás, igazgatás > II. Sámuel 21:9, 12-14; II. Királyok 3:27.

egzemplár példány

egzília fogság, száműzetés > Jeremiás 1:3; Máté 1:11.

egzisztál létezik, tengődik

egzisztencializmus 20. századi filozófiai irányzat: szabad a döntés arról, hogy az ember olyan, amivé teszi magát; a létezés fontosabb a lényegnél

egzitus elhalálozás

eklatáns ragyogó, feltűnő, meggyőző

eklekticizmus 1. irányzat, amely különféle nézetekből válogatja össze elemeit; 2. elméleti következetlenség

eklektikus többféle rendszerből egy újat készítő elegyes stílus

eklézasztika egyházi tantételekkel foglalkozó tudomány

ekléziológia az egyházzal szülő tanrendszer

eklézsia egyházközség, gyülekezet

eksztázis elragadott, lelkesült, önkívületi állapot

ekvivalens 1. egyenértékű; 2. idegen szó megfelelője

elaborátum tudományos dolgozat, értekezés

electio sanctorum szentek kiválasztása > I. Péter 2:9.

elekció választás

Él, Elohim Isten neve az Ószövetségben

elementum 1. lényeges elem, őselem; 2. az úrvacsorában a kenyér és a bor

Éli, Éli, lama sabaktani Istenem, Istenem, miért hagytál el engem? (Jézus fohásza a kereszten) > Máté 27,46.)

eliminál kiküszöböl, eltávolít

emanáció isteni kisugárzás, kiáramlás > I. Királyok 8:10-11; Ézsaiás 3:4-5; János 18:5.

emigráns hontalan, menekült > I. Sámuel 14:21.

eminens kitűnő, elsőrendű

emóció föllángoló érzelem

empátia beleélés a másik helyzetébe, lelkiállapotába

empíria tapasztalat, észlelés, érzékelés a külvilágról

enciklika programot tartalmazó pápai körlevél

enciklopédia a tudományokat rendszerező és magyarázó mű, lexikon

enkaleo kihív

Enokh égbe ragadtatott pátriárka > Mózes I. 5,21-22.

entmithologiesirung a mitologikus elemek leválasztása a tényekről

entuziazmus elragadottság, lelkesedés

epifánia a feltámadt Krisztus megjelenése

epigon tehetségtelen utánzó

epiklézis a gyülekezetre Isten segítségét kérő ima

epikureus az érzéki örömek filozófiáját hirdető

epilógus utóirat

episcopus gyülekezet(ek)ért felelős idősebb előljáró; püspök

episzkopális egyházszervezet, melyben a püspököt illeti a hatalom

episztemológia ismeretelmélet, a valóság megismerésének elméleti, módszertani lehetőségeit felmérő, tudományelméleti diszciplína

episztola **1.** (apostoli) levél > Róma 15:4; I. Korintus 15:3; I. János 2:12-13; **2.** a verses levél mint irodalmi műfaj

epitáfium sírfelirat, sírvers

epitome rövid kivonat, összefoglalás

éra korszak, rendszer

eritis sicut Deus olyanok lesztek, mint Isten > I. Mózes 3:5.

erodál elkoptat, pusztít

érosz érzéki vágy, szerelem

erotika bujaság, érzékiség

errare humanum est tévedni emberi dolog

erratum hiba, tévedés

essencia **1.** (Isten) lényege örökkévaló; **2.** egy tárgy, esemény, téma lényege

eszkatológia a világ elmúlásáról, Jézus visszajöveteléről szóló teológiai tanítás > I. János 2:17.

esszésenus nőtlen kegyes életűek törvényeket szigorúan betartó közösségének tagja

esztétika széptan, a művészi szépség elmélete

et cetera, etc. és a többi, stb.

etika erkölcsstan

etikus erkölcsös (magatartás)

etimológia a szószármaztatás, szófejtés tudománya

etnikum azonos népfajhoz tartozók csoportja, azonosságtudattal bíró közösség

etnográfus néprajzkutató

eucharistia áldozati mise, oltári szentség, úrvacsora

eudemonizmus boldogságra törekvő erkölcsi felfogás

eufónia szép és jó hangzás

eunuch herélt férfi

eutanázia gyógyíthatatlan beteg halálának engedélyezett előidézése

evangélista **1.** Máté, Márk, Lukács, János, az evangéliumi könyvek szerzői; **2.** a Jézus Krisztussal való találkozás hirdetője

evangélium **1.** örömhír, győzelmi hír, ami Jézus Krisztusban lett nyilvánvaló > Máté 4:23; **2.** az Újszövetségben Máté, Márk, Lukács, János könyve

evidens nyilvánvaló, bizonyítani fölösleges

evolúció **1.** fejlődés; **2.** társadalom és tudomány előrehaladása; **3.** alacsonyabb rendű magasabb fokra emelkedése

ev. ref. evangéliumi reformált felekezet, a református egyház neve 1881 és 1907 között

evviva! éljen! > II. Krónika 23:11.

ex cathedra szószékről kihirdetett, lezárt tényállás

excellens kiváló, nagyméltóságú, kegyelmes

excommunicatio kiközösítés

excursus eltérés a tárgytól, a témának más összefüggésekben taglalása

exegeta → egzegéta

exegetál → egz egetál

exegézis → egz egézis

exemplár → egzemplár

exhibíció gátlástalan, beteges önmutogatás

exhortáció vallásos intés, tanítás

exhumál sírból holttestet kihantol

exilium → egzílium

exit kijárat

exitus → egzitus

exkluzív első osztályú, előkelő, választékos, zárt körű

exkuzál mentegeti magát

ex lex törvényen kívül, törvénytelen

ex libris könyvjegy, a könyvtábla belsején a tulajdonos neve, (címere)

exmisszió (teológus diák) kiküldése gyülekezeti szolgálatra

exmisszus gyülekezeti szolgálatra kiküldött (teológus diák)

Exodus 1. Mózes II. könyve; 2. a zsidók kivonulása Egyiptomból

ex opere operata 1. az úrvacsora vételkor a szent jegyek önvizsgálat nélkül is hatnak > I. Korintus 11:27, 29; 2. önmagától ható, öncselekvésre képes

exorcizmus ördögűzés > Máté 8:16; Cselekedetek 19:14-17.

ex oriente lux keletről jön a fény

expanszió kiterjedés, hódítás

expediál elszállít, kézbesít

expiál jóvá tesz, vezekel

explicit kifejtett, egyértelmű állítás

explikáció kifejtés, magyarázás, alkalmazás

explikál kibont, megmagyaráz

exponál fölvet, kifejt, előtérbe állít

exponens kimagasló képviselő, ügyvivő

expoze kifejtés, előterjesztés

expozíció bevezetés, bemutatás, fölvetés

expressis verbis világos szavakkal; magyarul szólva

expresszív kifejező, nyomatékos, világos, szó szerint értendő

exsecráció kiátkozás, szertartásos kiközösítés

extenzív terjeszkedő

externatus kint (magánháznál) szervezett diákszállás

extra különleges, kiváló

extra calvinisticum Kálvin János krisztológiájának transzcendenciáját hangsúlyozó tanítása: Isten Fia, miután testté lett, emberi természetet öltött, de nem volt a testbe zárva

extra ecclesiam nulla salus az egyházon kívül nincs üdvösség

extra Hungariam non est vita Magyarországon kívül nincs élet

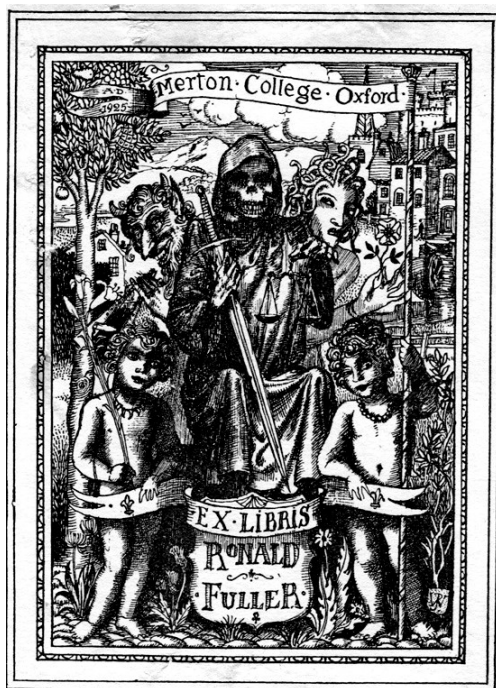
extravagáns különcködő, hóbortos

extrém szélsőséges, túlzó, rendkívüli mértékű

extrovertált kifelé forduló, közlékeny, termékeny személy

ex usu szokás szerint

ezoterikus titkos, csak beavatottak számára érthető

Ex libris

F

fabula mese

fakszimile az eredetinek nyomdai úton készült hasonmása

faktor összetevő, fontos tényező

faktum befejezett tény

fakultás egyetemi kar (pl. teológiai, orvosi stb.)

fakultatív szabadon választható

falanszter az egyéniséget elnyomó, lélektelen zárt társadalom víziója Madách Az ember tragédiája c. művében

fals hamis, megtévesztő > Józsué 9.

falzum hamisítás, csalás, tévedés

fáma hír, szóbeszéd

família család

familiáris 1. családias, bizalmaskodó; 2. nagybirtokosnak birtokosnak szolgáló kispap

famulus segítő, a tudós kedvelt tanítványa

fanatikus vakbuzgó, megszállott

fantasztikus hihetetlen, az emberi képzelet szülte tüneményes elképzelés

fantázia képzelőerő, ábránd

fantazmagória látomás, rémlátás

fantom álomkép, ábránd, agyremény > Máté 14:2, 10.

fáraó Egyiptom uralkodója, akivel háborúztak, akihez menekültek, akitől segítséget kértek a zsidók > I. Mózes 46:2.4, 47:11; I. Királyok 11:40, 14:25; II. Királyok 18:17, 19:9.

farizeus 1. a zsidók egyik vallási pártjának, irányzatának híve, aki a törvény könyveit a szóbeli hagyományokkal együtt követi; külső megjelenése vonzó, belül szíve gonosz; a farizeusok tervelték ki Jézus halálra ítéletét > Máté 5:20, 12:14, 23:13; 2. képmutató, álszent

fatális végzetes, szerencsétlen, átkos

- favorit** esélyes, kivételezett személy, kedvenc
- feminizmus** a nők egyenjogúságáért küzdő mozgalom, az ennek alapját képező eszmerendszer
- fenomén** különleges jelenség, képesség
- fenomenális** ritka, tüneményes
- fertilis** termékeny
- fétis** vallásos erejűnek képzelt tárgy, primitív népek bálványa
- fiasco** balsiker, kudarc
- fiat voluntas tua** legyen meg a Te akaratod > Máté 6:10.
- fideizmus** olyan felfogás, amely szerint a világ és az igazság megismeréséhez a hit vezethet el
- fiducia** bizalom, hit Istenben > Zsoltárok 40:5.
- fikció** koholmány, kitalálás > II. Királyok 7:6.
- filadelfia** testvéri szeretet
- filantropia** jótékonyság, emberbaráti segítőkészség
- filia** leányegyház, „anyaegyházhoz” csatolt gyülekezet; lehet saját temploma, de nincs önálló lelkésze
- filioque** „Atyától és a Fiútól”, tehát a Fiútól is származott a Szentlélek, amit az ortodox egyház tagad
- filológia** a klasszikus szövegek, az irodalmi kultúra tudománya
- filozófia** bölcsélet; világszemlélet > János 1:14, 14:6.
- finálé** befejezés, végjáték
- financiális** pénzügyi
- finita la commedia** vége a komédiának, játéknak
- finitum non (est) capax infiniti** a véges nem fogadhatja be a végtelent (Zwingli 1484–1531)
- fiskális** ügyvéd
- fixa idea** rögeszme, hóbort
- fiziognómia** arc, az arcvonások összessége, (e külső jegyekből kiolvasható a lelkiállapot)
- flagelláns** a világ bűneiért önmagát ostorozó, szenvedést vállaló középkori szekta tagja
- flegma** közömbösség, egykedvűség
- flott** könnyed, fesztelen

- fóbia** beteges félelem, irtózás valamitől
- fókusz** középpont, gyújtópont
- folklor** szellemi néprajz, (vallásos) néphagyomány
- fonetika** hangtan
- fonetikus** kiejtés szerinti (írasmód)
- fons vitae** az élet forrása (Jézus) > János 7:37, 38.
- formalista** külsőségekhez ragaszkodó, alaki követelményeket előtérbe állító (művészeti irányzat)
- formátum** valaminek megszabott mérete, alakja
- formula** minta, képlet, szabály
- fórum** 1. szabad tér, piac, nyilvános tárgyalások helye; 2. kommunikációs nyilvánosság > Cselekedetek 22:30, 23:67, 28:15.
- fragmentum** töredék, befejezetlen műalkotás
- frappáns** csattanós, találó
- fráter** 1. fivér; 2. szerzetes; 3. fickó
- fraternitás** testvériség
- frazológia** jellemző kifejezésmód, szólamok gyűjteménye
- frenetikus** 1. lelkes; 2. örvengő
- freskó** friss vakolatra festett (szent) falikép
- fumigál** semmibe vesz
- fundamentális** alapvető, sarkalatos. meghatározó
- fundamentalizmus** merev, túlzottan dogmatikus nézetrendszer, amely a Biblia tanait betű szerint értelmezi
- fundamentum** 1. alap, amire építenek > II. Sámuel 22:2; 2. a Bibliában Jézus Krisztus > I. Korintus 3:11.
- funerátor** a temetés alkalmi intézője
- fungál** működik, ténykedik, betölti hivatása szolgálatát
- funkció** működés, tevékenység, tisztség
- furor theologicus** szenvedélyes teológiai állásfoglalás
- futrológia** jövőkutató, a jövő tudománya
- fúzió** egyesülés, egybeolvadás
- für alle Felle** mindenesetre, biztonság okáért

G

galéria kiállító terem, karzat

garancia jótállás, biztosíték

genealógia 1. származástan; 2. a család, a nemzet eredetének kutatása

generál elindít, fejleszt, létrehoz

genetika örökléstan, a származást, eredetet kutató tudomány

Genezis teremtés; I. Mózes: az eredet, a leszármazás könyve

genius loci a hely szelleme, onnan kisugárzó gondolat

génusz lángész, rendkívüli tehetség > I. Királyok 3:7-8, 10:4; Példabeszédek 8:10.

geocentrikus földközpontú (világnézet) (Arisztotelész Kr. e. 384–322)

gerilla elnyomó hatalommal szembeszálló fegyveres

gerontológia az öregedéssel foglalkozó tudomány

gerundium debreceni diákok tűzoltó botja

Gesta Hungarorum Anonymus műve a magyarok történetéről

gesztikulál élénk taglejtéssel kíséri beszédét; hadonászik

gesztus 1. kézmozdulat, taglejtés; 2. tett, cselekedet

gettó zsidók vagy más kisebbség által lakott, elkülönülő lakossági körzet

gigantikus, gigászi óriás méretű > I. Királyok 10:4-5; Prédikátor 12:11-12.

gimnasztika torna, testgyakorlás

gleichschaltol a különbségeket erőszakosan megszüntetve egységesít

Gloria in excelsis Deo dicsőség a mennyben Istennek > Lukács 2:14.

glossza szöveghez fűzött (lapszéli) megjegyzés, magyarázat

glosszolália 1. Szentlélektől való nyelveken szólás > Márk 16:17; I. Korintus 14; 2. ördögi megszállottság > II. Krónika 18:19-21; 3. értelmetlen beszéd > I. Korintus 14:2, 4, 19.

gnóm törpetestű ember, mesebeli gonosz törpe

gnoszticizmus Kr. u. 1-2. században hellenista zsidókból és pogányokból lett intellektuális keresztyének szerint misztikus és racionális úton megismerhetjük önmagunkat és eljuthatunk az üdvösségre

gnózis 1. ismeret, tudás; 2. olyan felfogás, hogy Isten és ember rációval megismerhető, a tudás által érhető el az üdvösség

Góg és Magóg 1. Góg mitikus alak az Ószövetségben, Jáfet fia, Magóg ország ura > I. Királyok 5:4; I. Mózes 10:2; Ezékiel 38-39; 2. a Jelenésekben az istentelen, gonosz hatalom jelképei; két király, akik a világ végén a gonosz lelkek fölhívására harcba szállnak Isten népével, de azon a helyen, amelyet „héberül Harmagedónnak hívnak” vereséget szenvednek > Jelenések 20:8.

goj idegen; nem zsidó ember, közösség

Golgota koponya alakú domb Jeruzsálem közelében, ahol Jézust megfeszítették > János 19:17-18.

grácia 1. báj, kellem; 2. kegy, kegyelem

graduále 1. római katolikus mise bevezető része; 2. szertartáskönyv

grandiózus nagyszabású, nagyarányú (mint Jeruzsálemben a templom) > I. Királyok 6:1-2., 8:28-29.

gratia gratis data a kegyelem kegyelemből (ingyen) adatott

grátis ingyen, szívesen

gravitál valakihez, valamihez hajlik, vonzódik > II. Sámuel 15:5-6.

gregorián 1. korál, egyszólamú, kíséret nélküli egyházi ének; 2. ma is használt naptár (készült Gergely pápa rendeletére (1582)

gubernátor kormányzó

gubernium kormányzás; helytartótanács

gutturális torokhang

H

habánok Cseh-Morvaországból a vallásüldözés miatt a Felvidékre menekült anabaptista (újrakeresztelő) protestáns vallási csoport; emléküket fazekasságuk sajátos darabjai őrzik

habemus papam van pápánk (a pápaválasztás megtörténtének bejelentése)

habilitál képesít; doktori vagy magántanári címet odaítél vagy megszerez

habitus lelkialkat, magatartás, jellemző beállítódás

hádes, hádész seol; pokol, alvilág; a gyötrelem helye > Luk. 16:23; Csel.2:29.

haggada a Bibliát magyarázó elbeszélés

hagiographia szentek életének kutatása, leírása

hagiosz szent

halacha a Tórával igazolt zsidó szokásjog

hallél dicséret > Zsoltárok 113-118.

halleluja dicsérjétek az Urat; dicsőség az Úrnak

hallucinál külső inger nélkül rémeket lát, hall

hamartia bűn (szembenállás Istennel)

hamartológia bűnről szóló tanítás

hanukka örömnépnep annak emlékére, hogy Makkabeus Júdás Kr. e. 164-ben visszafoglalta a szíriaiaktól Jeruzsálemet

hapax legomenon az írásműben egyszer előforduló szó > Zsidók 9:12.

harmónium levegővel vagy elektronikával működő billentyűs hangszer

héber Ábrahám ősatya leszármazottai; a zsidó nép egyik neve > I. Mózes 10:24-25, 12:1-3; Krónika 18:25; **2.** Izrael állam hivatalos nyelve

héber levél Pál apostolnak a zsidókhoz írott levele az Újszövetségben

hebraisztika az Ótestamentummal, a zsidó néppel, nyelvvel, irodalommal foglalkozó tudomány

hedonista 1. érzéki, testi; 2. aki az élvezetelvűség, a hedonizmus híve

hegemónia hatalmi fölény

heliocentrikus olyan világgép, amely a Napot tekinti a világegyetem középpontjának (Kopernikusz 1473–1543)

hellén görög

hellénizmus az ókori görög műveltség világrészekre kiterjedő korszaka (Kr. e. 4–1. század)

helvét svájci református

Helvét Hitvallás református hittételek összegzése 30 fejezetben; az egyház egyik hivatalos irata (Zürich, 1562, Bullinger Henrik és Ursinus Zakariás munkája)

heraldika címertan

heretikus tévedő, hamis, eretnek

hermeneütika 1. a Biblia megértéséhez szükséges történelmi, földrajzi, társadalmi ismeretek tana; 2. az értelmezés tudománya

herold küldött, futár > II. Krónika 30:6, 10.

heteronóm idegen törvénynek, alávetett, mástól befolyásolt

heteroszexualitás vonzódás az ellenkező neműek iránt

hexagram hat ágú (Dávid-) csillag

Hexapla a héber Ótestamentum és különböző görög fordításai egymás mellett 6 hasábkban, Origenes (Kr. u. 184–254) összeállítása

Hexateüchos Mózes öt könyvének és Józsué könyvének közös neve

hezitál této vázik

hiátus 1. hézag, nyílás; 2. két magánhangzó találkozásakor keletkező hangűr

hibrid felemás, keresztezett

hic et nunc itt és most

hierarchia rangsor, alá- és fölérendeltség megszabott rendje

hieroglifa egyiptomi képírás egy-egy jele

hinnom → gyehenna

hipnózis szellemi erőttől kényszerített önkívület

hipochondria képzelt betegség; túlzottan aggódó magatartás az egészség miatt

hipokrita képmutató, álszent

hipotézis tudományos föltevés, feltételezés

história 1. történelem; 2. bibliai események története és biblikus magyarázata; 3. történet

historia est magistra vitae a történelem az élet tanítómestere

historikus történész, történetíró

historizmus a dolgok és jelenségek lényegét az eredetükre visszavezetve értelmező tudományos elmélet, melynek a történetiség a jellemzője

hisztéria idegbetegség, görcsökkel járó idegroham; érzelmi kitörés, amely kényszercelekvéssel jár

hisztérikus hisztériában szenvedő

hoc est corpus meum ez az én testem (az úrvacsorai szereztetési ígéből) > Máté 26:28.

hoc sensu ebben az értelemben

hodie mihi, cras tibi ma nekem, holnap neked

holokauszt „teljesen elégetett”; a zsidóság és más népcsoport tömeges elpusztítása, népirtás a nácik uralma alatt

homicidium emberölés, öngyilkosság > I. Sámuel 31:4-5.

homiléta igehirdető

homiletika az igehirdetés tudománya

homília bibliamagyarázat; Jézusról beszélgetés > Lukács 24:13-14.

homiliárium prédikációk gyűjteménye

hommage tisztelet, hódolat

homo ludens a játészó, játszva alkotó ember

homo mortalis a halandó ember

homo novus az új ember

homo peccata a bűnös ember

- homo pietatis** a kegyes ember
- homo sapiens** a gondolkodó ember > Példabeszédek 1:7
- homogén** egynemű, egységes
- homoiúzion** tan, amely szerint Jézus hasonló, de nem azonos lényegű az Atyával és a Szentlélekkel
- homológ** azonos természetű és eredetű
- homoszexualitás** azonos neműek nemi vonzódása egymáshoz
- homouzion** tan arról, hogy Jézus azonos lényegű az Atyával és a Szentlélekkel
- honestus** tiszta, tisztességes
- honorabilis** tiszteletre méltó
- honorárium** tiszteletdíj, szerzői díj
- horizont** látóhatár, látókör
- horizontális** 1. vízszintes; 2. mellérendelő, egyenrangú viszony
- horoszkóp** jóslás a nap, hold és a csillagok állásából
- horribile dictu** kimondani is nehéz, fájdalmas
- hospítál** 1. ellenőriz, tapasztalatcsere céljából látogat; 2. lel-készjelölt vagy tanárjelölt órát látogat
- hozsánna** Segíts hát! Dicsőség az Úrnak! > II. Királyok 6:26; Ézsaiás 7:14; Máté 21:9.
- hugenotta** kálvini tanok üldözött francia követője (1562–1598)
- humán** 1. emberi; 2. a klasszikus szellemi tudományok (teológia, történelem, filozófia, nyelv, jog, irodalom) jelzője
- humanitárius** emberbarát, emberséges
- humanizmus** 1. emberközpontú gondolkozás, cselekvés; 2. a reneszánsz kor szellemi irányzata, az ember, a műveltség felé fordulás
- hungaricum** 1. jellemző magyar alkotás, termék; 2. magyar vonatkozású könyv, kiadvány
- hungarofóbia** magyargyűlölet
- hungarológia** magyarságtudomány
- husziták** Husz János előreformátor (1373–1415), prágai lelkész követői cseh földön és Magyarországon
- hübrisz** gőg, önteltség

ICHTÜS hal, őskeresztyének titkos jele kezdőbetűkből, Jesus

Christos Theu Huios Soter: Jézus Krisztus Isten Fia Megváltó

ideál eszménykép, akikért, amiért lelkesednek

idealista az idealizmus nézeteit hirdető

idealizmus az anyagi világgal szemben a szellemi értékeknek elsőbbséget biztosító nézet

identifikál azonosít, fölismer

identitás önazonosság, hovatartozás, öntudat > II. Korintus 11: 19-30.

ideológia egy társadalmi csoport érdekeit igazoló, magatartását irányító vallási, filozófiai, tudományos igazságok eszmérendszere

idióma nyelv, nyelvjárás; nyelvi kifejezés > Bírák 12:5-6.

idióta ostoba, esztét veszített > I. Sámuel 21:13-14.

Iesus → Jézus

ignorál mellőz, semmibe vesz

ignoramus et ignorabimus nem tudjuk és nem fogjuk tudni megismerni (nézet a világ megismerhetetlenségéről)

ikon képmás, sajátos szentkép

ikonográfia a képi ábrázolással foglalkozó tudomány; arcképek rendszerezése; ábrázolási szabály

illegális 1. törvénytelen; 2. a hatalommal szemben működő

illegitim törvénytelen, a közösségi elfogadást nélkülöző

illogikus következetlen, meggondolatlan, a hétköznapi ismereteknek ellentmondó

illumináció megvilágosodás az igazság megismerése által; felvilágosodás

illuminált részeg

illusztráció szemléltető anyag, szöveggép

illusztris híres, neves, kiváló

illúzió csalóka ábránd, önáltatás, érzéki csalódás

imago Dei Isten képmása (az ember) > I. Mózes 1:27.

imázs jó hírnév, kedvező bemutatás, arculat, mások számára kialakított kép

imitáció színlelés, utánzás, követés; de imitatione Christi (Krisztus követéséről, Kempis Tamás műve, † 1471) > János 13:14-15.

imitál utánoz, színlel

immanens rejtett, belső lényegből kiható erő, benne foglalt, belsőleg valamihez tartozó

Immánuel velünk az Isten > Máté 1:23.

immatrikulál anyakönyvez

immersio bemerítés, alámerítés (keresztelésnél)

immigráció bevándorlás

immorális erkölcstelen, tisztességtelen

immortális halhatatlan

immunis lelki-fizikai dolgokkal szembeszállni képes, betegségtől védett

immutabilis változhatatlan, végleges

impassibilis érzéketlen, közönyös

impeccabilis büntelen, hibátlan, semleges, feddhetetlen

imperativus parancsoló szükségszerűség; törvény, felszólítás

impérium birodalom, fennhatóság

Imperium Romanum Római Birodalom

impertinens kihívó, szemtelen

impietas istentelenség, irgalmatlanság

implicite rejtve, burkolva (benne van [a szövegben], meghatározatlanul, kevésbé érthetően)

impossibilis lehetetlen

impotens cselekedetre képtelen, tehetetlen

impozáns nagyszerű, hatásos

impresszum a könyv kiadására vonatkozó adatok feltüntetése

improduktív terméketlen, meddő, eredménytelen

improvizál rögtönöz

- impulzív** lobbanékony
impúrum pizskozat, fogalmazvány
inaktív tétlen, szolgálaton kívüli
in articulo mortis a halál percében
inaugurál beiktat, fölavat
in capite et membris vezetőkben és tagokban; mindent átfo-
 góan, teljesen
incidens váratlan, kellemetlen, zavaró esemény
incredibilis hihetetlen, elképzelhetetlen
independens önálló, a gyülekezeti autonómiát hirdető, függet-
 len (protestáns egyház)
independensek az angol puritánok vallási-politikai mozgalmá-
 nak a 17. sz. elején kialakult balszárnya
indeterminizmus az oksági, természeti meghatározatlanság fi-
 lozófiája, az emberi akaratnak nincsenek meghatározó korlátai
index 1. egyetemi leckekönyv; 2. betiltott könyvek jegyzéke;
 3. mutató, jelző
indifferens közömbös, közönyös
indikál mutat, jelez, javasol > I. Királyok 12:9-11.
indiszponált lehangolt, keserű, tehetetlen > I. Királyok 19:4.
indiszkrét nem titoktartó, fecsegő, tudálékos, tapintatlan
individuális személyes, egyedi, sajátos
indukál részletekből a lényegre, általánosra rávezet
indulgencia megbocsátás, bűnbocsánat
in facto valóban, tényleg
infallibilis csalhatatlan, tévedhetetlen
in flagranti tetten érve (bűn elkövetésekor)
infantilis gyerekes
inferno pokol, alvilág > IV. Mózes 16:30. Lukács 16:33.
infinitum – **infinitás** végtelenség, határtalanság
információ tájékoztatás, értesülés, közlés, hír, új ismeret
in hoc signo vinces e jelben győzni fogsz; Konstantin római
 császár víziója 313-ban, hogy a Krisztus keresztyének jelében
 győz az ellenségén

in honorem valakinek a tiszteletére

iniciálé kéziratban, nyomtatványban díszes kezdőbetű

iniciátor kezdeményező személy vagy csoport

inkarnáció Jézus Krisztus megszületése, az Ige testté létele > János 1:14.

inkognitóban álnéven, rangrejtve

inkompatibilis összeférhetetlen, nem egyeztethető

inkorrekt becsstelen, kifogásolható, helytelen

inkriminál bevádol, hibáztat, kifogásol

inkvizíció eretnekséget üldöző egyházi törvényszék, a római katolikus egyházban; megvádolt „eretnekek” vallatása, kizárása, kivégzése a 18. századig

in medias res a dolgok közepébe vágva

in nomine Christi Krisztus nevében > Cselekedetek 3:6.

in nomine Dei Isten nevében

in persona saját személyében

INRI Iesus Nasarenius Rex Iudaeorum; Názáreti Jézus a zsidók királya: keresztfájának felirata latin nyelven > János 19:19.

inspirál sugalmaz, ihlet, befolyásol

instabil bizonytalan, ingadozó

installáció hivatalos beiktatás, telepítés, felszerelés

instancia kérvény, könyörgés

intitúció 1. rendszer; 2. egyházi hivatal adományozása; 3. intézmény

Institutio Religionis Christianae A keresztyén vallás rendszere, Kálvin János hatalmas alapvető műve, 1559

instrukció útbaigazítás, tanítás

inszenzibilis érzéketlen

integrál egyesít (részeket); összegez, kiegészít, beilleszt, elemekből rendszert alakít

intellektus értelem, elme

intenció szándék

intenzív mélyreható, alapos, felfokozott

interaktív kölcsönös érintkezésen alapuló

intercessio Christi Krisztus közbenjárása

interdiszciplináris tudományközi

interjú célzott beszélgetés a nyilvánosság informálására, nyilatkozat adása

interkontinentális földrészek közötti

intermisszió kihagyás, szünetelés

internacionalizmus nemzetköziség, a nemzetek sajátosságainak háttérbe szorítása

internátus diákotthon

interpretál magyaráz, értelmez

intertestamentális az Ó- és Újszövetség közötti időszak

intervallum időköz, szakasz; két szám közötti számok halmaza; megfigyelési időköz

intim belső, bizalmas

intoleráns türelmetlen, elutasító

intonál a kezdő hangot megadja, énekelni kezd

intrika cselszövés, fordulat

introitus ünnepélyes bevonulás a templomba

intronizál főpapot ünnepélyesen beiktat > II. Királyok 11:12.

intuíció megérzés, felismerés, a valóság közvetlen megértése annak vizsgálata nélkül

inverzió megfordítás, ellenkezőjére fordítás

investál beruház; beiktat

investitúra hűbéres beiktatása a hűbéri birtokba

invisibilis láthatatlan

invokáció gyülekezetben Isten segítségül hívása

inzultál nyilvánosan sérteget, bántalmaz

Ipsissima vox Iesu Jézus saját szava > Máté 5:28.

ipso facto magából a tényből következik

irénika a felekezeti megbékélés teológiája

irracionális ésszerűtlen, értelemnek ellentmondó; nem igazolható, értelem feletti

irreleváns lényegtelen, mellőzhető, oda nem illő

irritál ingerel, bosszant

iszlám mohamedánok egyistenhívő vallása

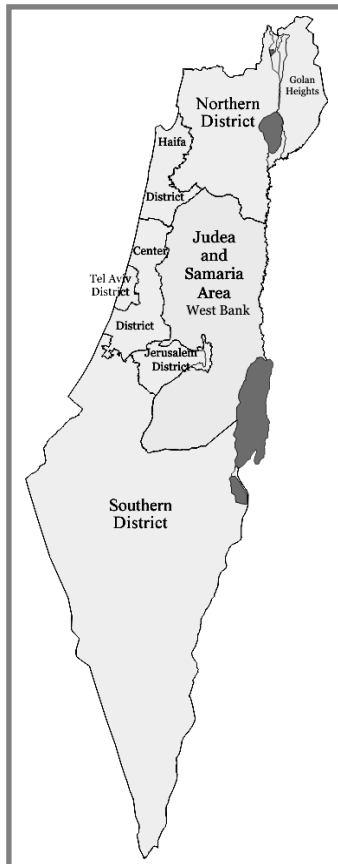
ius → jus

Iustam causam Deus non delerinet Isten az igaz ügyet nem hagyja el (II. Rákóczi Ferenc zászlajára hímzett jelmondat)

izagogika bevezetéstan (a bibliai tudományokba)

izolál elkülönít, elszigetel

Izráel **1.** Isten harcol, Isten harcosa, azok neve, akik Ábrahám Istenében hisznek; **2.** Jákob új neve > I. Mózes 32:28; **3.** Izrael 12 törzsének gyűjtőneve > II. Mózes 3:16; **4.** zsidó állam [térképét lásd alant]

J

Jahve → Jehova

jahvista, elohista forrás Mózes öt könyvének (Pentateuchos) megkülönböztetett forrásai, szerzői; egyik történetírója Jahvének, a másik Elohimnak nevezi Istent

jakobinusok a nagy francia forradalom egyik szélsőséges baloldali klubjának tagjai 1792 és 1794 között, valamint követők; (a párizsi Szent Jakab utcában, a domonkos rendi kolostorban ülésseztek, innen a nevük)

janicsár 1. válogatott török gyalogos; 2. ellenséghez pártoló

Janus kétarcú, előre és hátra néző római istenség, a kétszínűség példája

janzenizmus a reformátusokhoz a kegyelemtan alapján közelítő római katolikus mozgalom a 16-17. században Cornelius Janzen püspök (1585–1638) vezetésével

Jehova, Jahve Isten Akit Adonáj (ÚR) és Elohim (Felséges) szóval helyettesítenek; Élő, Magasságos, Mindenható > IV. Mózes 24:16; volt, van és eljövendő, Ő teremtette és megsemmisíti az univerzumot

Jehova tanúi a világ végét és a kiválasztottságot hangsúlyozó szekta, Charles Taze Russel (1852–1916) alapította az USA-ban Sion Őrtornya néven, ezt utódja, Rutherford 1931-ben Jehova tanúira változtatta; hitük szerint Jézus volt az első tökéletes ember; Armageddon csatája után Jehova tanúi élvezik majd a földi paradicsomot

jerida zsidóknak Izrael földjéről való kivándorlása

Jezu Christo Duce Jézus Krisztus vezet

Jézus 1. héberül Jesua, Jehosua, Messiás, Immanuel (velünk az Isten) > Máté 1:21, 23; görögül Jesus. Teljes neve: Jézus (Üdvözítő) Krisztus (fölkent) hatalommal bíró Isten Fia Megváltó, fogantatott a Szentlélek Istentől, Máriában, aki a názá-

reti József jegyese volt > Lukács 1:31, 35; Máté 1:20-21; Isten és ember egy személyben; Aki Jézus Krisztust látta, az Istent látta. > Márk 14:61-62; János 10:30; ártatlan Bárányként minden ember minden bűnét önkéntesen magára vállalta, a keresztfára szögezve meghalt > Zsidók 7:26, 9:14; I. Péter 1:19.; isteni testben való föltámadása után többször megjelent > I. Korintus 15:3-8., 40 nap múlva fölemeltetett a mennyek országába > Cselekedetek 1:9-10; az utolsó ítélet napján visszajön dicsőségben, ítélni élőket és holtakat > Máté 25:31; aki elhiszi, hogy Jézus Krisztus Isten Fia Megváltó, annak üdvössége van > János 3:16. 9:35-37; **2.** Jézus Justus, Pál apostol munkatársa > Kolossé 4:11; **3.** Bar Jézus, ördögtől megszállott hamis próféta > Cselekedetek 13:6-12; **4.** Jesua pap Jeruzsálemben > Ezsdrás 3:2; Nehemiás 9:4; Zakariás 3:1-5.

JHVH Jahve tetragrammája, nevét rögzítő négy héber írásjegy

jóm kippur zsidók böjtje engesztelés napján

jotta parányi, kicsi; a görög ABC legkisebb betűje

jubilál ünnepel, örvend, évfordulót ül

jubilate örvendezzetek!

judaisztika zsidók történetével, vallásával, művelődésével foglalkozó tudomány

judaizmus a Tóra, a Talmud, az Ószövetség alapján álló zsidó vallás > Cselekedetek 15:1; Róma 2:22; Galata 2:13.

Júdás **1.** az Iskáriótes, Jézus tanítványa, aki elárulta Krisztust > Máté 10:4; **2.** Jézus testvére, Júdás apostol levelének szerzője > Máté 10:4; **3.** a Róma ellen lázadó zsidók vezetője > Cselekedetek 5:37; **4.** Pál apostol megtérése után nála lakott > Cselekedetek 9:11; **5.** Júdás Barnabás, Jeruzsálemben próféta és a gyülekezet pásztora > Cselekedetek 15:22. 27:32.

Jupiter **1.** görög főisten > Cselekedetek 14:12; **2.** a Föld egyik bolygója

jurisdikció törvénykezési joghatóság, igazságszolgáltatás

jus canonicum kánonjog

jus confessionis a hitvallás joga

jus divinum isteni jog egyházi szabályokba foglalva

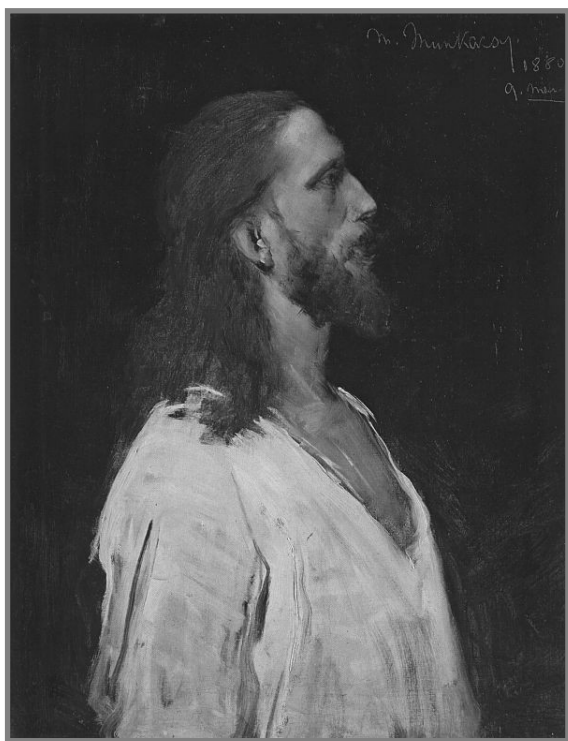
jus ecclesiasticum egyházjog

jus murmurandi a morgás, zúgolódás joga (a nép elégedetlenségének kifejezése)

justitia 1. igazság > János 14:6; 2. jog

jusztifikál igazol, megokol, igazságot szolgáltat

jusztifikáció igazolás, megokolás

Munkácsy Mihály: Jézus

K

kábod Isten dicsősége (az Ótestamentumban)

kadáver hulla, tetem

kádencia **1.** mindenre tréfásan, bölcsen mond valamit; **2.** zenében záradék, tétel vége

kairosz rövid idő, történelmi pillanat, minősített alkalom, az üdvösség ideje, kegyelmi idő

kakofónia hangzavar

kalendárium könyv alakú naptár, olvasnivalóval

kalligráfia szépírás, művészi igényű kézírás

kálvária **1.** Calvaria, Koponyák hegye: hegy Jeruzsálem közelében, itt feszítették keresztre Jézust; **2.** keresztút, Jézus szenvedéstörténetét ábrázoló 14 stáció; **3.** szenvedések sorozata, kínszenvedés

Kánaán **1.** Palesztina ősi neve, lapályos mélyföld > I. Krónika 16:18; az Ígéret Földje > II. Péter 3:13; **2.** a boldogság, üdvösség helye

kandidál **1.** tisztségre jelöl; **2.** tudományos fokozatot szerez

kánon **1.** a Biblia; **2.** zsinórmérték, végleges szöveg; **3.** egyházi jogszabályok; **4.** egymásután, ismétlődően megszólaló dallam

kanonika vizitáció egyházlátogatás

kanonizál törvényesít, szöveget végleg lezár

kántálás falusi házak előtt karácsonykor csoportos éneklés

kantáta énekre, hangszerekre írt lírai zenemű

kántus **1.** Debreceni Református Kollégium énekkara (1739-től); **2.** bő újas felsőruha

kapacitál hajlandóságot igyekszik megnyerni

kapitulál megadja magát, elismeri a másik jogát

káptalan **1.** a püspök tanácsadó testülete, tagjai a kanonokok; **2.** hiteles hely a középkorban oklevelek kiadására, őrzésére

karakter **1.** szilárd jellem, lelkierő; **2.** nyomdai írásjel

karakter indelibilis mozdíthatatlan, határozott jellem

karakterológia jellemtan

kardinális 1. döntő, alapvető fontosságú (tétel); 2. bíboros főpap

kardio- (kifejezés előtagjaként:) a szívvel kapcsolatos

karitás, caritas jótékonyság, felebaráti szeretet, emberbaráti szolgálat

karizma 1. a Szentlélek kegyelmi ajándéka, rendkívüli isteni erő > I. Korintus 12: 4-7; 2. (a tömegekre ható) meggyőző erő

karrierista törtető, gátlástalanul érvényesülni akaró

kasztrál ivartalanít

katabázis lemenetel, Krisztus alászállása > I. Péter 3:19.

kataklizma 1. természeti csapás; 2. súlyos társadalmi esemény

katakomba őskeresztyének temetkező és titkos találkozó helye

katalógus 1. összeírás, (név)jegyzék; 2. a könyvtári dokumentum visszakeresésére alkalmas, rendszerezett nyilvántartás; 3. névsorolvasás

katarzis (tragédia nézőjének) érzelmi megrendülése, erkölcsi-szellemi megtisztulása

katasztrófa súlyos elemi csapás, tömegszerencsétlenség, végzetes összeomlás

káté, katekizmus keresztyén vallás fő tételeinek népszerű összegzése tanulás céljára a kérdés és felelet módszerével

katedra 1. szószék, emelvény; 2. egyetemi, főiskolai tanszék

katedrális székesegyház

kategória fogalomkör

kategorikus határozott, ellentmondást nem tűrő; föltétlen

katekéta vallástanító, hitoktató

katekézis (kérdésekre) feleltető hitoktatás

katekizmus → káté

katekumenus vallásoktatásban részesülő; felnőtt hittanuló az ősegyházban

katharosz tiszta

kauzális alkalomszerű, alkalmi, ritkább

kazuisztika 1. dogmai tételek gyűjteménye; 2. szörszálhasogatás, álokoskodás

kázus eset, ügy

kemping táborhely, sátoztábor

kenózis 1. kiürülés, megalázkodás > Filippi 2:6-11; 2. Krisztus lemondása isteni természetéről és hatalmáról > Fil 2: 7.

kérub erős, főangyal Isten trónjánál, a Földön Istent megszemélyesítő mennyei lény > I. Mózes 3:24; I. Királyok 6:23-28; Jelenések 4:6.

kérügma igehirdetés, Jézusról való beszéd, a tanítványok bizonyosságtétele > Lukács 24:34-35.

kiliazmus hit Krisztus második eljövetelében, ezeréves uralmának várása > Jelenések 20:4.

kiszlév zsidó 9. hónap (november, december)

klastrom kolostor, rendház, zárda

klasszikus 1. maradandó értékes irodalmi, építészeti, művészeti alkotó, alkotás; 2. az ókori, görög-római művelődés kiemelkedő alakja, alkotása

klenódium templomi szent edény; kincs

kleptománia lopásra hajló beteges vágy → I. Mózes 31:19; Bírák 17:2; Cselekedetek 5:4-5.

klerikális egyházzal, papsággal kapcsolatos

klérus fölszentelt lelkészek közössége

kód jelek, szimbólumok rendszere

kódex 1. régi kéziratos könyv; 2. szabályok gyűjteménye

kodifikál törvénybe foglal

kognitív megismerő, a megismeréssel kapcsolatos

koherens összefüggő, egybetartozó

koiné görög köznyelv, amelyen az Újszövetséget írták

koinónia közösség, laza államszövetség

kolinda karácsony este a falut körbejáró legények éneke Kelet-Európában

kollaboráns ellenséggel együttműködő

kollaudál felülvizsgál, ellenőriz

kollekta adománygyűjtés, perselyezés

kollektív közös, társas együttes

kollokvium 1. egyetemen, főiskolán félévi vizsga; 2. szűk körű tanácskozás, megbeszélés

kolónia gyarmat (birtok) lakótelep

kolportál házaló kereskedést folytat; könyvet, más árut házhoz visz

kolumbárium hamvvedrek számára kialakított fülkesor

kolumna nyomtatott hasáb, rovat (újságban)

kombinál elképzel, találgat, összekapcsol

komikus nevetséges, szórakoztató

kommendál javasol, ajánl, házasságot közvetít

kommentál megmagyaráz, értelmez

kommunikáció tájékoztatás, közlés

kommúnio úrvacsorai közösség, római katolikus egyházban áldozás

komparáció összehasonlítás, egybevetés

kompatibilis összeillő, összeilleszthető

kompilál mások műveiből összeállít, összeollóz

komplementáris kiegészítő (szög, szín)

komplikál bonyolít, nehezít

kompromittál lejárát, rossz hírbe hoz

koncentrál összpontosít, tömörít

koncepció nézetek rendszere, elgondolás

koncipiál megfogalmaz, rögzít

kondíció 1. testi-lelki állapot; 2. feltétel

kondicio Jakobe Jakab apostol föltétele: „Ha az Úr akarja és élünk”, (Deo volente) > Jakab 4:15.

kondoleál részvétet nyilvánít, vigasztal

konduktus gyászmenet

konferencia értekezlet, testületi ülés, összejövetel

konfesszionális evangéliumi, felekezeti

konfidencia bizalmaskodás, tolakodás

konfiskál elkoboz, lefoglal

konfliktus összeütközés, összetűzés, lelki tusa

konformista 1. megalkuvó, elvek nélküli; 2. anglikán egyház tagja (1739-től)

konformitás egyformaság, azonosság, összhang

konfraternitás vallásos társaság, baráti közösség

konfrontál ütköztet, szembeállít

konfúzió zűrzavar, fejetlenség

konglomerátum különféle dolgok, témák egyvelege

kongregáció 1. Vatikán egyik fő hivatala; 2. katolikus hitbuzgalmi egyesület; egyszerű fogadalmon alapuló vallási közösség

kongregacionalizmus a gyülekezeti önkormányzat elvéből nem engedő kálvinista irányzat

kongrua a lelkészek jövedelmét kiegészítő államsegély

konklávé bíborosok pápaválasztó gyűlése

konklúzió következtetés, végeredmény

konkordancia megegyezés, összhang; Bibliában előforduló azonos vagy rokon helyek, szavak jegyzéke

konkordátum egyezmény, szerződés

konkordizmus a Biblia és a tudományok összehangolására való törekvés

konkurencia versengés > I. Mózes 13:7; Lukács 22:24.

konkribál összeír

konspirál összeesküvés, illegalitás

konstans állandó, változatlan

konstatál megállapít, észlel

konstitúció 1. alkotmány; 2. pápai rendelet; 3. testi vagy lelki alkat, alaptermészet, fölépítés

konszekráció felszentelés

konszenzus egyetértés, összhang, megállapodás

kontaktus kapcsolat, összeköttetés

kontemplál szemlél, tervez, elmélkedik

kontextus szövegösszefüggés, szöveggörnyezet

kontinuitás folyamatosság, folytonosság

kontradikció ellentmondás

kontraszelekció a természetes kiválasztódás ellen ható körülmény

kontroverzia vita, ellentét, nézeteltérés > Bírák 11:7.

konvenció 1. megállapodás, egyezmény; 2. illetmény

konveniál tetszik, megfelel

konventikulum egyházon kívüli vallásos összejövetel

konvergál egymáshoz közelít, közös cél felé halad; összetart

konvertita 1. Krisztusban hívő keresztyén lett; 2. áttért más felekezetre, újhítű

konverzió 1. Krisztushoz térés, megtérés; 2. kitérés, áttérés

konviktus 1. protestáns étkeztető intézmény; 2. katolikus bentlakásos diákotthon; papnevelde

konvokál összehív > II. Krónika 30:12-14, 27-28.

konzekvens állhatatos, következetes

konzervatív 1. a hagyományhoz ragaszkodó, értékőrző; 2. a meglévő társadalmi keretek fenntartását célzó (politika, politikus)

konzílium tanácskozás; gyülekezet

konzisztórium 1. testületi ülés; 2. a bíborosok tanácsa; 3. egyháztanács

konzultáció 1. tanácskérés, tanácsadás; 2. szakértők ülése

kooperáció együttműködés

kooperál együttműködik

koordinál elrendez, összehangol, egyeztet

kópia másolat

kopt keresztyén egyház Egyiptomban, amely 450 körül szakadt el a pápától, Krisztus kettős természetének értelmezése, valamint politikai okok miatt; létszámuk kb. 4 millió

kopuláció 1. egyházi házasságkötés; 2. összekapcsolás (pl. orgonán)

korál 1. istentiszteleti népének; 2. protestáns harmonizált kántorkönyv; 3. egyszólamú, kíséret nélküli kórusmű

Korán a mohamedánok szent könyve, 114 fejezetben; előírását pontosan be kell tartani; Mohamed próféta (570–632) diktálta Allah (Isten) inspirációjára

korifeus hangadó vezető személyiség; karvezető

korpusz Krisztus testének ábrázolása (feszületen)

korreferátum kiegészítő előadás, hozzászólás

korrekció helyreigazítás, szövegjavítás

korrekt pontos, szabatos, becsületes, törvényes

korrektúra (nyomdai) levonat a hibák javítására

korrepetál tanulásban segít, betanít

korrigenda (nyomdai) hibák javítása, sajtóhibák jegyzéke

korruptál megveszteget, zülleszt

korrupt erkölcsileg, romlott, megvesztegetett

kóser a zsidó vallási előírás szerint készített

kozmosz egész világegyetemre kiterjedő; világúrból származó

kozmogónia a világegyetem kialakulásának mítosza; az égi-testek keletkezésének tudománya

kozmológia a világegyetem rendjéről, egészéről szóló tanítás

kozropolita bárhol gyökeret verni kész világpolgár

kozmosz 1. Krisztus világuralma; 2. a világmindenség

Kr. e. Krisztus előtt (időszámításunk kezdőpontja előtt)

Kr. u. Krisztus után (időszámításunk kezdőpontja után)

kreál alkot, létesít

kreatív alkotó, újat létrehozó, teremtő

Kreátor Teremtő (Isten)

Krédó, Credo Apostoli Hitvallás, Hiszekegy

kripta sírbolt

kripto- (szóösszetételek előtagjaként) fedett, titkos

krisztocentrikus Krisztust a középpontba állító

krisztofánia Jézus megjelenései > I. Korintus 15: 3-8.

krisztológia Krisztusról szóló teológiai tanítás

Krisztus, Christos Isten Fia, Megváltó, örökkévaló hatalommal fölkent; minden Őbenne, Őáltala, Őreá nézve teremtetett > Kolossé 1:16.

kritérium fontos tény, feltétel

krízis válságos helyzet

krizma szentelt olaj, kenet > Jakab 5:14.

kronológia időrend

kulminál csúcspontra ér, tetőzik > I. Királyok 10:14, 27.

kultivál kedvel; rendszeresen végez valamit; művel, termeszt

kultúra az emberiség által alkotott anyagi és szellemi értékek összessége; műveltség egy nép, nemzet körében

kulturprotestáns az egyházi életben a szellemi értékeket hangsúlyozó irányzathoz tartozó; felfogásában a hit a kulturális normák függvénye

kultusz 1. közös vallásgyakorlat; 2. valakinek, valaminek a tisztelete; hódolat

kúra pasztorális lelki szolgálat, gondozás

kurátor egyházközségi, egyházmegyei, egyházkerületi gondnok, alapítvány vezetésének, felügyelőbizottságnak tagja

kuratórium 1. irányító testület; 2. felügyelőbizottság

kuriózum érdekesség, ritkaság

kurrens 1. folyamatban lévő; 2. kelendő, közkeletű, divatos; 3. körlevél

kurzív dőlt betűs (írás nyomtatványban)

kurzus 1. tanfolyam, folyó ügy; 2. politikai irányzat; 3. árfolyam

kübernézis az egyházkormányzat, egyházjog tana

küriosz Jézus az Úr Jézus az ősegyház hitvallásában > Filippi 2:11.

kvalifikál képesít, minősít, értékkel

kvalitás képesség, minőség, érték

kvantitás mérhető mennyiség

kvázi mintegy, szinte

kvéker puritán forrásból eredő egyház; Barátok Vallásos Társasága néven indult Angliában George Fox (1624–1691) kezdeményezésére; tagjai csupán az evangélium és a Szentlélek

irányítását elfogadó s a kötött liturgiát és papi vezetést elvető gyülekezetben készülnek Jézus visszajövetelére

kvietizmus 17. századi, szemlélődő, megbékélést hirdető kegyességi irányzat a katolikus egyházban

kyriarchia a világi elemek uralmának növekedése az egyházban

Kyrie Eleison Uram irgalmazz!

Kyrios Küriosz Úr **1.** az Ószövetség Ura, az Újszövetségben emberré lett Jézus Krisztusban > Cselekedetek 2:36; Róma 10:9; Filippi 2:11, de a földön és égen is övé volt minden hatalom; **2.** istenség, császárság > I. Korintus 8:5-6.

George Fox prédikátor,
a kvérek (remegők) felekezetének megalapítója

L

l'art pour l'art (művészet a művésztért), öncélú

labilis bizonytalan, ingatag

labirintus útvesztő

labor munka

laikus **1.** nem egyházi kötelékbe tartozó személy; **2.** nem szakképzett, kívülálló

lakonikus velős, tömör, rövid

láma buddhista, tibeti-mongóliai szerzetes

lamentál panaszkodik, siránkozik (pl. Jeremiás siránkozása)

lapidáris tömör (kőbe véshető), velős, lényegre törő

lapsus véték, hiba

latens rejtett, lappangó

lateráni épületegyüttes az 1929-ben kötött egyezmény előtt a pápák székhelye és főtemploma Rómában

latifundium nagy kiterjedésű földbirtok

laudáció dicséret, elismerés

Laudetur Jesus Christus Dicsértessék a Jézus Krisztus! (a római katolikusok köszönése)

lavíroz ellenszélben jobbra-balra kitérve vitorlázik; kitér az öszszecsapás elől; az állásfoglalást ügyesen kikerüli

lectio → lektió

lectio continua a Biblia folyamatos olvasása, magyarázása

lectio divina szentírási szöveg kolostori fölolvadás

lectionarium szertartáskönyv, szentlecke olvasmányok

lector salutem üdvözlét az olvasónak

legátum **1.** adomány a legátus részére; **2.** végrendelet jogi kikötése

legátus **1.** karácsony, húsvét, pünkösd ünnepeken gyülekezetbe prédikálni küldött teológiai hallgató diák; **2.** teljhatalmú megbízott; **3.** a pápa személyes követe

legenda 1. olvasandók; 2. nem hiteles, régi, csodás történet

légió a római hadsereg legnagyobb, változó létszámú egysége, amely centúriából (100 fő), cohorsból és tribunum hadszínpadokból épült föl > Máté 8:5; Lukács 5:9; Cselekedetek 10:1. 21:31. 27:1.

legitim törvényes, jogszerű

lekcio protestáns istentiszteleten az imádság előtt felolvasott igeszakasz; szentlecke

lektor 1. felolvasó, előadó; 2. kéziratot elbíráló szakember

leszbozsi szerelem női homoszexualitás

letargia közöny, kiábrándultság

Lévi 1. Jákób ötatyja fia > I. Mózes 29:34; 2. Jézus tanítványa > Márk 2:14, aki a Máté nevet kapta elhívása után > Márk 2:14; Lukács 5:27-28.

leviatán bibliai tengeri szörnyeteg, sárkánykígyó > Zsoltárok 104:26.

lévita 1. a zsidó törzsek egyike, Lévi utódai; Áron családjából származó, oltár körül szolgáló papok > I. Mózes 46:21; 2. a református egyházban lelkészi szolgálatot is végző tanító

Leviticus Mózes III. könyve

lex törvény, szabály

lexikális adatokra építő tudás, ismeret, szókincs

lexikon betűrendes szakmai ismerettár

lex naturae a természet törvénye

libellus 1. könyvecske, bizonyítvány (a legátus szolgálatáról), 2. gúnyirat, vitairat

liber könyv > II. Mózes 24:7.

liberális 1. szabadelvű; 2. engedékeny, elnéző

liberalizmus 1. politikai szabadelvűség az egyéni jogok és egyenlő mértékű szabadság alapján; 2. olyan érzület, felfogás, amely nem közösségben, hanem egyénben gondolkodik, az egyén szabadságát tartja a legfontosabbnak.

libertas christiana keresztyén szabadság

libertinizmus züllöttség, feslettség, erkölcsi törvények tagadása, szabadosság, normaszegés

liberum arbitrium szabad akarat

libidó nemi vágy > II. Sámuel 13:1, 2.

library könyvtár

licita religio bevett, törvényes vallás

liktor bárdos testőr; a díszkíséret tagja

limbus 1. a pokol előcsarnoka; 2. rendezetlen levéltári anyag

limit határérték, korlát

lineáris egyenes vonalú, egymást követő

lingvisztika a nyelvészet tudománya

litánia 1. hosszú párbeszéd, könyörgő ének; 2. unalmas fölso-rolás, ismétlés; 3. siránkozás

literátus írogató, irodalomban jártas, olvasott

litterális betű szerint, szó szerint értendő

liturgia istentiszteleti rendtartás, szolgálat és szertartás rendje

loci theologici teológiai alapfogalmak, hittételek

locus bibliai hely, versszak

locus classicus közismert bibliai hely, vers

logika a helyes gondolkodás tana, a gondolkodás mestersége

logion Jézus szavainak gyűjteménye az Újszövetség kanonizálása előtt

logo védjegy; rövid feliratos jelmondat; márkajel, embléma

logománia beteges bőbeszédűség

logopedia a beszédhibák és javításának tudománya

logosz 1. értelem, fogalom; 2. bibliai értelmezés: a mennyországban trónoló örök Isten a 33 évig Izraelben földi emberként megjelent Jézus Krisztusban > János 1:1; Jelenések 10:13; 3. a teológiai értelmezés szerint a világot átható erő és csoda által Isten közösséget vállal azzal a mulandó emberrel, akivel akar; 4. grammatikai értelme szerint az Ige egyszerre szó és cselekedet

lojális becsületes, megértő, jóhiszemű

lokálpatrióta szülőföldjének szeretete által vezérelt

lózung felirat, jelszó

Lucifer „fényhozó”; Isten és ember ellensége, bukott főangyal, aki lehullott az égből > Ézsaiás 14:12; Lukács 10:18.

lumen fény, világosság, kiváló szellem

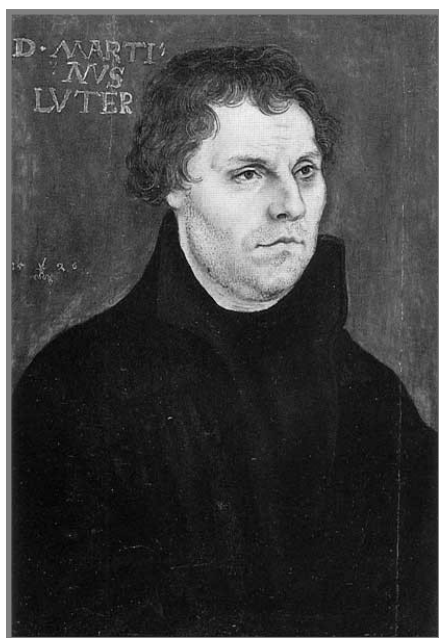
lumpenproletár züllött, lázongó, munkanélküli, iskolázatlan, ösztönös életet élő városi szegény ember

lunátikus alvajáró, holdkóros

lusztráció 1. politikai (erkölcsi) átvilágítás; 2. pogány engesztelő áldozat

lutherani comburantur „a lutheránusok máglyán elégetendők”, országgyűlési javaslat 1521-ben Magyarországon

luxuria túlbujánzás, bujaság, fényűzés, tudatos gondatlanság

Luther Márton (1483–1546)

M

Macedónia Balkán félszigeten szláv nyelvű ország; Kr. e. 168-tól római tartomány, Pál apostol többször szolgált itt > Cselekedetek 16:9-12.

machináció mesterkedés, cselszövés > II. Krónika 23:13.

maffia bűnszövetkezet > II Királyok 25:25.

mágia 1. varázslat, ördögi erők kényszerítő hatása; 2. személyvesztés, halott idézés

magiszter mester, tanító, tudós

magisztrátus magas állami hivatal, hatóság

Magna Charta (libertatum) Földnélküli János király „nagy szabadságlevele”, az angol alkotmány alapja (1215)

Magnificat Mária magasztaló éneke > Lukács 1:46-55.

magnificus 1. kiváló, nagyszerű; 2. egyetemi rektor jelzője

mágus asztrológiával is foglalkozó varázsló, jövendőmondó > II. Mózes 7:11-13; Cselekedetek 8:9, 13:6-8.

majesztázs fenség, méltóság

majoritás (szavazat) többség > Cselekedetek 16:22

majuszkula nagybetű, középkori kódexírási betűtípus

makariosz boldog

Makkabeusok uralkodó zsidó dinasztia tagjai; felvették a harcot az idegen elnyomók ellen, Kr. e. 167-től Kr. e. 63-ig a zsidóság élén álltak Jeruzsálemben

makrokozmosz világmindenség

makulátlan tiszta, ártatlan

mala fide rosszhiszeműen

malevolentia rosszindulat, ellenségeség

malícia rosszmájúság, gúnyos hangnem

mammon a fényűzés, a gazdagság, az önimádat, “pénzisten” szelleme > Lukács 16:9.

mandátum jogosítvány, képviselői megbízatás

mandukáció spiritualis szellemi táplálkozás

mánia 1. fokozott izgalmi állapot; 2. hóbort; 3. beteges szenvedély, rajongás

manicheizmus iráni eredetű vallás, Mani próféta tanainak követése; buddhista és keresztyén tanokkal keveredett, dualista felfogás, amely szerint a jóval szemben áll a rossz, a világossággal a sötétség

manifesztál kijelent, tüntet, kinyilvánít, érvényre jut

manipulál 1. fondorlattal félretájékoztat, tudatosan befolyásol olyan cél érdekében, melyet a befolyásolt nem vállal, információt hamisít > II. Sámuel 15:1-6; 2. valamilyen anyagot kézzel valami célból előkészít

manizmus felfogás, amely szerint a kozmosz csupán anyagi valóság, lélek nélkül → manicheizmus

manual 1. hangszeren (orgonán) ujjakkal nyomott billentyűzet; 2. használati utasítás, kézikönyv

manuscriptum kézirat

Maran atha az Úr (Jézus visszajövele) közel, Jövel Uram Jézus! > I. Korintus 16:22; Jelenések 22:20.

massa perdita elkárhozók tömege

master 1. mester, úr; 2. tudományos fokozat

maszkíroz 1. álruhába öltözik, leplez > Józsué 9: 3-6; 2. színész arcát a szerephez alakítja, kikészíti

maszoréták a héber Ószövetség tudósai Kr. u. 750 és 1000 között

mater dolorosa fájdalmak asszonya, Mária, Jézus anyja, aki a názáreti József felesége volt, Dávid nemzetségéből származott; szűz Mária > Lukács 2:35.

materializmus az anyagi valóság kizárólagosságára alapozott filozófia

matriarchátus anyajogú társadalom

matrikula anyakönyv

matrimónium házasság

matróna anya, korosabb tiszteletben álló asszony

matúra érettségi

matuzsálemi (metusélai) kor hosszú élet > I. Mózes 5:27.

maximál legmagasabb felső határt von

mazochizmus nemi rendellenesség, a kielégülést az elszenvetett kínzásban keresi

mea culpa, mea maxima culpa én bűnöm, én igen nagy bűnöm > Zsoltárok 51:5. 38:19; I. János 1:9 (a római katolikus liturgia része)

mecénás diákok, reformátorok, tudományok, művészetek bőkezű támogatója; Gaius Cilnius Maecenas (Kr. e. 68 – Kr. e. 8) Augustus császár minisztere, gazdag római polgár nevéből ered, aki Horatiust és Vergiliust támogatta

média a tömegtájékoztatási eszközök összessége

mediátor 1. Istennél az emberekért közbenjáró Jézus Krisztus;
2. közvetítő

medikus orvostanhallgató

meditál töpreng, (Isten előtt) gondolkozik, elmélkedik

médium halottidéző, spiritisza > V. Mózes 18:10; I. Sámuel 15:13; Cselekedetek 8:9, 13:9-11.

meeting ülés, megbeszélés, gyűlés

megalofóbia kóros félelem nagyméretű tárgyaktól

megalománia nagyzási hóbort, képességek beteges túlértékelése

megilla bibliai könyvtekercs, pl. Eszter könyve

melankólia búskomorság, lehangoltság

melodárium magyar református kollégiumokban készült kéziratok énekgyűjtemény

memento mori emlékezz a halálra!

memoár személyes hangvételű, irodalmi igényű emlékirat

memoriter fejből, kívülről elmondott szöveg

mendikáns református ünnepeken legátus mellett adományt gyűjtő középiskolás diák

mene tekell ufarszin Isten megmért és híjával találtattál, megmérettél és könnyűnek találtattál > Dániel 5:25-27.

menedzsel irányít, támogat

mens sana in corpore sano egészséges lélek egészséges emberben; ép testben ép lélek

mentálhigiéné lelki egészségtan, elmeegészségügy

mentális értelmi, észbeli, elmével kapcsolatos

mentor idősebb tanácsadó, tudós segítő, nevelő, pártfogó

menza egyetemisták olcsó étkezdéje

Merkur a rómaiak istene; Pál apostolt Listrában Merkur istenként tisztelték > Cselekedetek 14:11-12.

messianizmus Messiás (Jézus) várása egy jobb világ reményében

Messiás Megváltó, Fölkent az Ótestamentumban, Aki jön, Akit a zsidók várnak, az Újtestamentumban Jézus Krisztus, Aki eljött > Mikeás 5:2; Lukács 4:18-19; Cselekedetek 4:27.

metafizika az érzékfelettiről szóló tanítás

metafora két fogalom hasonlósága, közös vonás; tárgyi vagy lelki dolog megvalósulását szuggerálja

metamorfózis átalakulás, átváltozás

metanoia megtérés, megfordulás; Jézus Krisztus melletti személyes döntés a Szentlélektől kapott hit által > János 3:7; Máté 3:12; 4:12; Cselekedetek 17:30, 20:21.

metodika módszertan, a tanítás elmélete és gyakorlata

metodológia tudományos kutatás módszertana

metropolita 1. katolikus érsek, magasabb rangú püspök; 2. keleti egyház főpapja

migráció elvándorlás > Bírák 19:17.

migrén görcsös fejfájás

mikrokozmosz az ember kis világa, a szűkebb környezet

millénium 1. a magyar honfoglalás ezredéves ünnepe; 2. Krisztus 1000 éves uralma a földön > Jelenések 21:15.

minaret muszlim templom karcsú tornya

minimális csökkentett, legkisebb

minimum a lehető legkevesebb > II. Királyok 7:1-2; 15:16.

minister verbi divini Isten ígéjének szolgája

- ministráns** római katolikus pap fiatal segédje
- miniszter** **1.** lelkész, Isten igéjének szolgálója; **2.** felelős vezető az államban, a kormány tagja
- minor** kisebb, fiatal
- minoritás** kisebbség > I. Királyok 19:10.
- minuszkula** **1.** kisbetű, kis kezdőbetű; **2.** a középkori kódexek egyik írástípusa
- mirákulum** csoda
- mirha** mirhafa sebzett kergének illatos gyantája > Ézsaiás 60:16; Máté 2:11.
- miriád** megszámlálhatatlanul sok
- Miriam** szomorúság, keserűség; Mózes és Áron nővérének neve > II. Mózes 2:4. 7-8; az Újszövetségben Mária
- Miserere me Domine!** Könyörülj rajtam, Uram!
- misericordia** könyörületesség, irgalom
- miskulancia** mesterkedés, csalafintaság
- Misna** magyarázat, értesülés; a Tórából leszűrt vallástörvények gyűjteménye
- missale** **1.** misekönyv; **2.** elbocsátás
- missa solemnis** ünnepi mise
- misszionárius** evangélium hirdetője nem keresztyének között
- misztérium** **1.** vallásos hit; **2.** titok, amelyet csak a beavatottak ismernek; **3.** középkori vallásos színjáték
- misztériumjáték** bibliai történet bemutatása
- misztifikál** megismerhetetlenné tesz, szándékosan kódósít
- misztika** **1.** érzékfelettiiben való hit; **2.** Krisztussal egyesület a Szentlélek által; Unio mystica cum Christo: az Istennel való közösség élménye
- mitológia** a mítoszokkal foglalkozó tudomány
- mítosz** hitregék, vallásos mondák összessége; a világ alakulásának, az élet dolgainak természetfölöttiként ábrázolása
- mizerábilis** szánalmas, szerencsétlen, nyomorult
- moábita** a Kr. e. 13. században a Holt-tengertől keletre megtelepedett sémi nyelvű néphez tartozó > Rút könyve 1:1.

moderátor 1. egyházi tisztségviselő; 2. rendezvény, tárgyalás levezetője

modus vivendi az ellentéteket egymás mellé állító megoldás

Molok bálványisten, akinek a zsidók embereket is áldoztak Isten tiltó parancsa ellenére > III. Mózes 18:21.

monizmus vallási felfogás, mely szerint Isten és a világ ugyanannak a rendszernek a része, a forma és a tartalom nem választható szét

monofizitizmus felfogás, amely szerint Krisztusnak csak isteni természete volt

monogámia egynejűség

monogenes egyszülött, Egyszülött Fiú > János 3:16.

monogenezis 1. ivartalan szaporodás; 2. nézet, amely szerint minden faj és nemzet közös ősből ered

monográfia tárgyát részletesen kifejtő tanulmány

monologizál egymagában beszél

monomán rögeszme rabja

monománia rögeszme, beteges hóbort

monomizmus olyan filozófia, amely minden létezést egy alapelvből vezet vissza

monoteista egy Istent hívó

monoteizmus egyistenhit

monstre rendkívül nagy, fenséges (mint a jeruzsálemi templom) > I. Királyok 6:1-3.

morál erkölcsi szabály, tanulság; erkölcsi rend, magatartás

moralizál erkölcsről prédikál, illendő magatartásról fejteget, elmélkedik

morbid beteges hajlamú, torz

morfológia a formák, a szóalaktan vizsgálatának tudománya

Mória „Isten gondoskodik”, hegy, ahol Ábrahám kész lett volna feláldozni Izsák fiát > I. Mózes 22:2; ezen építette föl Salamon a jeruzsálemi templomot > II. Krónika 3:1; rajta, illetve közelében feszítették meg és temették el Jézus Krisztust > János 19:17; Lukács 23:53.

mormon a Bibliát a Mormon Könyve alapján magyarázó, magát keresztyénnek valló, többnejűséget bevezető felekezet, alapítója Joseph Smith (1830)

mors aeterna az örök halál, kárhozat > II. Thessalonika 1:19; Jelenések 20:14.

mors corporalis testi halál > I. Mózes 3:19.

mors spiritualis lelki halál > Jelenések 3:1.

motivál megindít, érdeklődést növel, cselekvésre ösztönöz

mulier taceat in ecclesia az asszony hallgasson a gyülekezetben; a nők ne szóljanak bele a közügyekbe

multidiszciplináris több tudományág határterületét érintő (kutatás)

multiplikál sokszoroz

múmia balzsamokkal konzervált tetem

mundus a világ

Muratori töredék kánontöredék, hiányos görög újszövetségi jegyzék a 2. századból

mutáció 1. változás a DNS-ben; 2. a termékek változatai

mutatis mutandis változók megváltoztatása; a szükséges változtatásokkal

A Muratori töredék

N

náció nemzet; sajátos múlttal, kultúrával, hazával rendelkező etnikai csoport > I. Mózes 11:7-9.

naiv gyerekes, hiszékeny, könnyen irányítható

narcisztikus saját szépségében tetszeleg, betegesen önimádó

nárdus többféle illatos növényből készített olaj vagy kenőcs
> Márk 14:3.

narkotikum kábítószer, fájdalomcsillapító, méreg

narkózis kábítószerrel végzett kikapcsolódás, érzéketlenség; altatás

narráció elbeszélés, elbeszélő szöveg

narrátor elbeszélő, mesélő

natális születési, születéssel kapcsolatos

naturális természetes, a természetre vonatkozó, nem mesterséges

naturális teológia ésszel, tudománnyal és tárgyilagosan foglalkozik reális tényekkel, mellőzi a lelki-szellemi csodás jelenségeket, hangsúlyozza, hogy az időszámításkor született Jézus azonosul a problémákkal küzdő emberrel

naturalizmus természettudományos módszereket alkalmaz a társadalomtudományok terén, az erkölcsi-szellemi világ értelmezését a természetből vezeti le

navigál ügyesen halad előre, hajózik, irányít

navigare necesse est, vivere non est necesse hajózni muszáj, élni nem muszáj; (minden körülmények között végezzük tovább a dolgunkat)

nazális orrhangú

nazarénus felekezet; 1906-ben Skóciában alakította George Sharte; újrakeresztelő, szombatos, autonóm gyülekezet; a világi élvezeteket kerülik, fegyvert nem fognak; öltözetük miatt Názáret városáról nevezik őket nazarénusoknak

- nazir** fogadalmát megtartó, elkülönült, odaszentelt életű > IV. Mózes 1:21.
- negáció** tagadás, visszautasítás
- negatív** tagadó, elutasító, visszahúzó
- negligál** elhanyagol, mellőz
- negociál** egyezkedik, alkudozik
- nekrofóbia** iszony a holttesttől, beteges halálfélelem
- nekrológ** elhunytat méltató beszéd vagy írás > II. Sámuel 1:12,19.
- nemo ante mortem beatus** senki sem boldog halála előtt (senki nem tudhatja, mit hoz számára a jövő)
- nemo est propheta in patria sua** senki sem próféta saját hazájában > Márk 6:4.
- neobarokk** a barokk stílusjegyeket főlelevenítő művészeti irányzat a 19. század végén
- neofita** felekezethez újonnan csatlakozó, túlbuzgó
- neológ** ortodox zsidó szertartást megújító vallási irányzat
- neológia** vallásújítás, újhitűség; az újítást támogató
- neoprotestáns** a protestáns világ legújabb korban külön utat választó csoportja
- nesztor** testület vagy csoport legidősebb tagja
- neuralgia** idegbántalom > I. Sámuel 16:21.
- neurológia** ideggyógyászat
- neuropata** kórosan érzékeny idegbeteg
- neutrális** semleges, közömbös
- new age** „új korszak”, monizmusra épült vallásos világnézet; Isten helyére az embert teszi, a sátánista halálkultuszt globálisan érvényesíti az új világ rendben
- Niceanum** a keresztyének első közös hitvallása, Atyáról, Fiúról és Szentlélekről az első egyetemes zsinaton (Nicea 325)
- niemand** senki, jelentéktelen
- nihil** semmi
- nihil obstat** „semmi akadály”, római katolikus engedély egyházi kiadványokon

nihilizmus az értékek elutasításának, az erkölcsi törvény tagadásának a nézete

nirvána **1.** buddhisták vágya, lélekvándorlása, a nirvánában a szenvedés megszűnik, a legnagyobb boldogságra jut; **2.** nemlét, megsemmisülés

nívó színvonal

no comment megjegyzés, kommentár nélkül

nobilitás nemesség, nemes lelkűség

noise zaj > II. Királyok 7:6-7.

nolens volens akarva, nem akarva

noli me tangere ne illess engem, szólt a Föltámadott Jézus Krisztus > János 20:17.

nomen est omen a névben benne van a sors

nomenklatúra **1.** a tudományban használt szakkifejezések gyűjteménye; nemzetközi szabályokban elfogadott rendszer; **2.** névmutató, szójegyzék

nominális névlegesen, csak papíron, szóban létező

nomos tanítás, törvény, szokás

non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei Nem azé, aki akarja, se nem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené (a Rákóczi család jelmondata) > Róma 9,16.

nonkonformizmus fennálló rendből kilógás, távolmaradás

non plus ultra nincs tovább, utolérhetetlen, felülmúlhatatlan

non scholae sed vitae discimus nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk

nonszensz értelmetlenség, képtelenség

normatív irányadó, norma szerinti, szabályozott, méretezett (pl. a Biblia szövege)

nosztrifikál külföldi oklevelet honosít

nota bene jól jegyezd meg

nótárius jegyző, íródeák

notórius köztudomásúan rossz hírű, hírhedt, javíthatatlan

novícius szerzetesjelölt, új ember

nóvum újdonság

novum mandatum új, nagy parancsolat > Máté 22:37-40.

nullifikál eltöröl, érvénytelenít, hatálytalanít, megsemmisít

numen isteni jelenség, erő megnyilvánulása

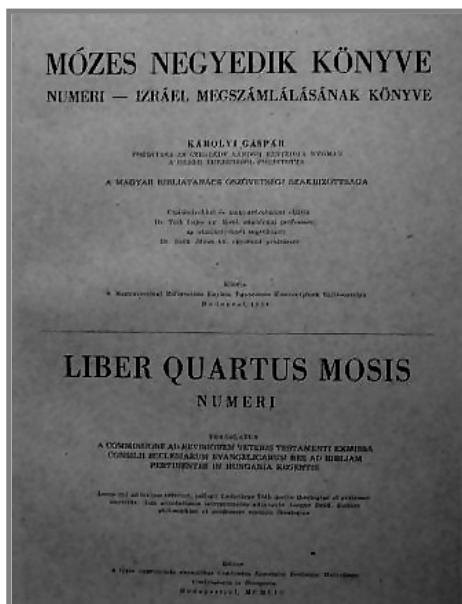
Numeri Mózes IV. könyve [magyar kiadásának címlapját lásd képünkön]

numerus clausus meghatározott, betölthető keretszám

numizmatika régi pénzek ismeretének tudománya, éremtan

nusz 1. szellemi kiáradás; 2.világkormányzó értelem

nüansz árnyalat, finom eltérés

A Magyarországi Református Egyház Sajtóosztályának kiadása
Szerkesztette: dr. Tóth Lajos. Budapest, 1954.

obedientia engedelmesség

obeliszk magas emlékoszlop

objektív tárgyilagos, tényszerű; a tudattól független létező

oblocutio közbeszólás, ellenvetés

obstrukció akadályozás, lassítás

obszervál megfigyel

obszerváns a ferences rendi szerzetesség szigorúbb ága

odiózus gyűlöletes, fölháborító

offenzív támadó, bántó > II. Királyok 18:23-24. 30-32.

offertórium följajánlás, adakozás

officium 1. hivatal; 2. kötelesség

okkultizmus hit a rejtett természetfölötti erőkben; az ezekkel való foglalkozás (mágia, szellemidézés, alkímia, asztrológia)
> III. Mózes 20:1-6; V. Mózes 8:10; Cselekedetek 8:9.

okkupáció másik állam területének katonai elfoglalása > Józsué 11:16-18.

oligarcha hatalmaskodó főúr, kiskirály

ómega 1. a vég, az utolsó; 2. a görög abc utolsó betűje; 3. Jézus a kezdet és a vég, az alfa és az omega > Jelenések 1:8, 22:13.

ominózus baljóslatú

omnia ad maiorem Dei gloriam mindent Isten nagyobb dicsőségére

omnipotens mindent megtehet, mindenható

onomasztika névtudomány

ontológia a lét törvényeivel foglalkozó filozófia, a létezésről szóló (metafizikai) tanítás

ontoteológia a kijelentés Istene a modern filozófiában

oppidum (erődített) mezőváros

opponens ellenfél a vitában; tudományos értekezés nyilvános bírálója

- opportunist**a pillanatnyi előnyért megalkuvó, haszonleső személy
- oppozíció** ellenzék, szembenállás
- optimista** derűlátó
- opus** műalkotás
- oráció** beszéd, szónoklat; könyörgő ima
- orákulum** 1. jóshely, jóslat; 2. szaktekintély, mindentudó bölcs
- orando et laborando** imádkozzál és dolgozzál, a Debreceni Református Kollégium jelmondata
- oratórium** 1. imaterem; 2. elválasztott hely a templomban; emeleti karzat; 3. szóló énekre, kórusra, hangszerekre komponált vallásos zenemű
- orbis pictus** festett világ, Comenius (Szeges János) 1654-ben készült képes tankönyvének címe
- ordináció** pappá szentelés
- ordinaré** durva, illetlen
- ordinárius** 1. rang; 2. megyéspüspök; 3. egyetemi nyilvános rendes tanár
- ordo est anima rerum** rend a lelke mindennek
- ordo salutis** Isten üdvrendje > Róma 8:29-30.
- organizátor** szervező
- organizmus** 1. élő szervezet; 2. összefüggő részekből álló szer; 3. egyedekből álló közösség, szervezet
- orgán**um 1. emberi hang, hangszín; 2. sajtótermék (hírlap, folyóirat); 3. intézmény, hivatal, szervezet; 4. érzékszerv
- ornamentika** díszítmény, díszítőművészet
- ornátus** papi (hivatali) díszruha
- ortodox** 1. görögkeleti vallású; 2. rítusok régi formáit követő; 3. hithű, régi tanokhoz ragaszkodó; 4. maradi, vaskalapos
- ortológia** 1. nyelvhelyesség; 2. a hagyományokhoz ragaszkodó, a nyelvhasználat, új jelenségeit elutasító felfogás
- O, sancta simplicitas!** Óh, szent együgyűség!
- ossarium** emberi csontok gyűjtőhelye
- ováció** ünneplés, hódolás

Ö

ödipusz komplexus pszichoanalitikus tétel; fiúk tudat alatti nemi vonzalma anyjuk iránt

ökogyülekezet természetes táplálékot (pl. csak tiszta vizet) fogyasztó gyülekezet

ökológia környezettan

ökonómia közgazdaságtan; ésszerű gazdálkodás

ökumené 'lakott föld, földkerekség'; helyi, más felekezetű keresztyén gyülekezetekkel és az egész világ keresztyénjeivel vállalt közösség; a keresztyénség áhított egysége

ökumenikus a keresztyén felekezetek közötti közös vonásokat hangsúlyozó, egységre törekvő; több keresztyén felekezet által közösen rendezett (istentisztelet)

Ökumenikus istentisztelet Miskolcon négy keresztyén felekezet részvételével

P

Pacem in terris **1.** „békességet a Földön” > Lukács 2:14; **2.**

XXIII. János pápa (1881–1963) körlevelének kezdő szavai
pacifikál békít, lázadást lecsöndesít > Cselekedetek 19:35-36, 20:1.

paganizmus pogányság

pagina oldal, oldalszám

panegirisz élő vagy holtat dicsőítő beszéd, prédikáció, írás

panoptikum híres emberek viaszból formált alakjának gyűjteménye

panta rhei minden mozog és változik pillanatonként

panteizmus **1.** Istent a természeti világgal azonosító filozófia;

2. a természetet Istennel azonosító felfogás

panteon **1.** istenek, híres emberek tiszteletére emelt épület >

Cselekedetek 17:16; **2.** nemzeti emlékhely

pantokrátor **1.** mindenható; **2.** ikontípus, amely Krisztust mint a mindenség urát ábrázolja

papalizmus alávetettség a legfőbb egyházi vezető döntéseinek

papirusz nílusi nádból készült írópapír, amit tekercs formájában olvastak

parabola erkölcsi példázat, tanítómese > II. Sámuel 12: 1-4.

paradigma **1.** bizonyításra használt példa; **2.** egy adott kor elfogadott nézeteinek összessége; **3.** egy adott szó ragozott alakjainak sora

paradoxon látszólagos ellentmondást tartalmazó tétel > Máté 8:2.

parafál kézjeggyel hitelesít > I. Korintus 16:21.

parafenomén látszólag természetfeletti képességekkel rendelkező személy

parafrázis **1.** átköltés; **2.** bibliai szöveg saját szavakkal történő elmondása

parainézis erkölcsi intellem, buzdítás

Paraklétoz vigasztaló Szentlélek > János 16:7, 13:14.

paralel párhuzamos

paralelizmus membrorum párhuzamos részek (a Bibliában)
> I. Korintus 1:22.

paralipomena toldalék, betoldás, függelék

paramentum istentiszteleti tárgyak (kehely, papi ruha, terítő)

paranoia üldözéstől való mániakus félelem

parazita ingyenélő, naplopó

par excellence különösképpen, elsősorban

par exemple például

pars pro toto a rész jelzése az egész helyett > János 11:50.

parthenogenesis szűztől születés > Máté 1:23.

párthus iráni nyelvű ókori nép > Cselekedetek 2:9.

partíció tagolás, felosztás

participáció Krisztus jótéteményében való részesülés > Róma 8:1.

partikula református főiskola fiókéntézménye más településen

partikuláris 1. részleges; 2. amikor a kegyelem csak a közösségre vagy egy szűkebb részére vonatkozik

Partium, Parcium 'részek', a Magyar Királyság határterületének megyei Erdély és a Nagyalföld között

parúzia megjelenés; Jézus második eljövetele dicsőségben > Cselekedetek 1:11; Jelenések 1:7; Máté 24:3.

passió keresztút; Jézus szenvedésének története, megjelenítése

pászka kovásztalan kenyér, az Egyiptomból való kivonulás emlékvacsorája > II. Mózes 12:11; III. Mózes 23:5-8; Lukács 22:7.

passzus 1. szöveg kiemelt része, fejezete; 2. igazoló irat

pasztorál lelkeszi szolgálatot végez

pátens uralkodói rendelet, (pl. az osztrák császár nyílt parancslevele az egyházakról 1859-ben)

pater familias családapa, családfő

Pater Noster a Miatyánk latin kezdőszavai

patológia kórtan, a betegségekkel foglalkozó tudomány

pátriárka 1. ősatya, a zsidóknál Ábrahám, Izsák, Jákob, Dávid > Cselekedetek 7:9; 2. főpap a görögkeleti egyházban

patrisztika 1. az ősatyákkal foglalkozó tudomány a zsidóságnál > Cselekedetek 7:9; 2. az 1-2. századi egyházatyákkal foglalkozó tudomány a keresztyénség körében (pl. Origenes 185–254)

patróna női védőszent (pl. Mária)

patronál véd, segít

patrónus támogató, védelmező férfi

pauper a legszegényebb, a nyomorban élő (ember, embercsoport) > II. Királyok 6:28-29.

pax béke

pax vobiscum béke veletek > János 20:19.

peccatum originale az eredendő bűn > I. Mózes 3:6; Róma 5:12.

pedofil kisgyermek iránt rendellenes nemi vonzódást érző (férfi)

pejoratív rosszalló, elítélő

penitencia bűnbánat > Zsoltárok 6.

Pentateuchos Mózes öt könyve

penzum kiszabott földadat, lecke

per aspera ad astra göröngyös úton a csillagokig (nehéz az út a sikerig)

percipiál érzékel, felfog

per crucem ad lucem a kereszten át a dicsőségbe

perdíció elkárkozás

peregrináció vándorlás; külhoni egyetemjárás

perfekcionista 1. megalkuvás nélkül a tökéletesre törekvő (ember); 2. az a kegyesség, mely kétségbe vonja, hogy az újjászületettek is vétkezhetnek > Filippi 3:12.

perforál átlyukaszt

perikópa a vasárnapokra, ünnepekre kijelölt összefüggő bibliai rész, főleg az ünnepkörök szakaszos története

periódus időszak, szakasz

peripatetikus 1. a sétálva oktatás módszere; 2. Arisztotelész tanítványa

peritomé körülmetélés > I. Mózes 23:4.

permanens állandó, folyamatos

per pedes gyalog, az „apostolok lován”

perspektíva távlat; nézőpont, jövőkép, eshetőség

perszóna nőszemély, személy

perszonalizmus a személyiség kibontakozásának, illetve elnyomásának filozófiája

perszonifikál megszemélyesít

perverz züllött, szexuálisan romlott

Pesitta az Ó- és Újszövetség szír fordítása Kr. u. 500 körül

philosophia est ancilla theologiae a filozófia a teológia szolgálóleánya

pia desideria kegyes óhaj

pia fraus kegyes csalás

piedesztál talapzat, erkölcsi magaslat

pieta kép, szobor, amelyen Mária ölében tartja Krisztus holttestét

pietizmus 1. a megújulást szolgáló protestáns mozgalom a 17-18. században, megindítója Spener Fülöp Jakab (1635–1705); 2. vágyakozás az Istennel való, állandóan érezhető szent közösségre, Krisztus jelenlétének érzelmi tapasztalására; kegyes önmegtartóztatás, az emberekért végzett lelki, anyagi szolgálat

Pilátus Júdea Tiberius római császár által kinevezett helytartója Kr. u. 26-36 között, Pontusból való, ártatlannak ítéli Jézust, de félelemből engedélyezi a kivégzését > Máté 27:24.

pirománia gyújtogatási szenvedély, a tűzben való beteges gyönyörködés

pisztisz hit > Zsidókhhoz írt levél 11:1-2.

placébó látszat gyógyszer, hatóanyag nélküli készítmény

placet engedélyezett, jóváhagyott

- plagizál** szellemi tulajdont eloroz
plasztikus jó térhatású; formálható
plauzibilis valószínű, elhihető
plebejus jogfosztott szegény polgár; népi származású és népe törekvéseit képviseli > Máté 27:20, 23.
plebsz köznép, csőcselék
plenáris teljes
plénium (vezető testület) nyilvános teljes ülése
pléróma teljesség > Galata 4:4.
pluralizmus többpártrendszer; eltérő vallások, filozófiák totalitarizmus ellenes felfogása
Pneuma **1.** szellő, levegő; **2.** Szentlélek
Pneuma Christi Krisztus lelke
Pneuma Theu Isten lelke
pneumatikus **1.** a Szentlélek vezetése alatt lévő; **2.** levegővel működő (hangszer)
pneumatologia a Szentlélekkel foglalkozó teológia
poentíroz kiemel, hangsúlyoz
poimenika a személyes lelkigondozás, pásztorolás tana
polémia vita, tudományos vitatkozás
polemizál (hit)vitázik
poligámia többnejűség
poligenezis a több őstől származás elmélete
poliglott **1.** többnyelvű (könyv); **2.** több nyelvet beszélő (ember)
polihisztor sokféle tudományban jártas (ember)
politeista több istenben hívő
politeizmus többistenhit
pontifex maximus római pápa, főpapa
pontifikál főpapi szertartást végez
populáció népesség, lakosság > Lukács 2:1.
porta coeli a mennyország kapuja
portál főkapu, díszes főbejárat; üzleti kirakat bejárat rész
porticus épület főbejárata előtt nyitott, oszlopos előcsarnok

- possibilis** lehetséges, számításba vehető
- post Christum natum** Krisztus születése után
- post festam** ünnep után, az alkalom elmúltával
- post tenebras lux** a sötétség (szenvedés) után jön a fény
- postilla** 1. kijelölt bibliai igék után következő prédikáció; 2. szentbeszédgyűjteménye
- postscriptum, (P.S.)** utóirat, (ui.)
- poszteritás** utókor > V. Mózes 32:7-8.
- posztgraduális** magasabb fokozat elnyerésére, doktorátus megszerzésére irányuló (képzés)
- posztkommunista** baloldali nézetek képviselője 1990 után Közép- és Kelet-Európában
- posztmodern** a modernség utáni, azt kritizáló eszmei, művészeti irányzat
- posztulátum** bizonyítás nélkül elfogadott alaptétel, alapigazság
- posztumusz** 1. hátrahagyott; a halál után bekövetkező (elismérés); 2. utószülött, az apa halála után született
- potencia** képesség, hatalom, lehetőség > Máté 6:13, 28:18.
- potestas** hatalom
- pozitivizmus** az a nézet, mely szerint a természettudományos eredményekkel a világ leírható és megváltoztatható
- pragmatizmus** gyakorlatiasság nézete, mely filozófiai kérdésekre cselekvési szabályokkal válaszol
- Praxis pietatis** „A kegyesség gyakorlása”, Levis Bayle puritán könyvét magyarra fordította Medgyesi Pál 1636-ban
- preambulum** bevezetés
- precedens** jogelőzmény
- preceptor** nevelő, házitanító
- preces, praeces** áhítat
- predestináció** elrendelés, sors; az eleve elrendelés kálvinista tana: Isten tervében eleve el van döntve mindenkinek a sorsa; szívet keményíthet és lágyíthat > II. Mózes 4:23; Lukács 23:39-43; Cselekedetek 9:4; Galata 1:15.

predicatio verbi Dei est verbum Dei a prédikáció Isten igéjéről az Isten szava

preegzisztencia a lélek létezése a testi lét előtt; az Ige létezése mindenekelőtt; a földi élet előtti lét > I, Mózes 1:3; János 1:1.

prefektus egyházi főnevelő intézet igazgatója; parancsnok; egyházi előljáró, közigazgatási vezető

preferál előnyben részesít, kedvezően értékeli

prefixum szóösszetétel előtagja, szó eleji toldalék

prejudícium előítélet, elfogultság

prekoncepció előre kialakított vélemény, álláspont

prelátus római katolikus főpapi cím

premissza előzmény, kiindulási pont, előfeltevés

preorans kántor, énekvezető

preparál előkészít, szószedetet ír

prépost katolikus egyházi méltóság

preskripció előírás, rendelet, parancs; bevezető formula

presszió erkölcsi, szellemi, politikai nyomás

presztizs tekintély, erkölcsi súly

pretorium testőrség; a római helytartó és katonái épülete Jeruzsálemben > Máté 27:27; Filippi 1:13.

prezentál ajándékozik

primás **1.** egy ország legfőbb római katolikus egyházi vezetője, első a püspöki kar tagjai közül; **2.** cigányzenekar első hegedőse

primátus elsőség, fölény

primér elsődleges

primitív elmaradt, műveletlen, szűklátókörű

primus inter pares első az egyenlők között

principális hivatali előljáró

princípium alapelv, ősök

prioritás elsőbbség

priusz büntetett előélet

privilegium előjog, kiváltság

probáció kivizsgálás

probléma megoldást kereső elvi-gyakorlati kérdés, kutatási feladat

procedúra hivatalos eljárás > Cselekedetek 24:26-27.

produkál termel, létrehoz

produktív alkotó, termékeny

profán világi, nem egyházi; közönséges; köznapi, közönséges

prognosztikon jóslás, előrejelzés > Máté 24:3.

prognózis előrejelzés

progresszió fejlődés, haladás

progresszív haladó, fejlődő

prohibíció tiltás, tilalom

projekt 1. (tudományos) tervezet; 2. meghatározott végtermék létrehozását célzó egyszeri vállalkozás

proklamál ünnepélyesen kihirdet, kijelent, kikiált, kinyilvánít

prokurátor helytartó > Máté 27:2; Cselekedetek 23-24.

prolegomena bevezető rész, fogalmi tisztázás

prológus bevezetés, előhang; szónoki beszéd kezdő része > János 1. része

prolongál halaszt, meghosszabbít; haladékot ad

pro me érettem (halt meg Krisztus)

pro memória emlékeztető följegyzés, szóbeli megállapodásról

prominens előkelő, kimagasló, tekintélyes

promoter előmozdító

promoveál előléptet, följebb juttat

propagál hirdet, terjeszt; népszerűsít; rábeszél, meggyőz

propaganda eszmék, tanok népszerűsítése, terjesztése

pro patria et libertate cum Deo Istennel a hazáért és a szabadságért (II. Rákóczi Ferenc jelmondata)

proponál javasol, előterjeszt

prorektor rektorhelyettes

prospektus képes ajánló, ismertető füzet; reklám, szórólap

prosperál boldogul, fölvirágzik

prostitúció üzletszerű kéjelgés > I. Mózes 38:21.

protestál tiltakozik, tanúskodik (hitvallást tesz)

protoevangélium az Ótestamentumban első jövendölés Jézus születéséről, előevangélium > I. Mózes 3:15.

protokoll a nemzetközi érintkezés szabályainak összessége; a formaságokra vonatkozó szokások együttese

protokollum jegyzőkönyv, naplók, iktatókönyv

prototípus őspéldány, mintakép > Máté 13:3; új gyártmány első példánya

pro vagy kontra érte vagy ellene

proverbium közmondás > Példabeszéd könyve 1:1-5.

providencia megfontoltság; előrelátás; isteni gondviselés

provincia a római birodalomban tartomány, a római katolikus egyházban rendtartomány

provizórikus ideiglenes, átmeneti megoldás

provokáció kihívás, beugratás, felbujtás, párbajra hívás > II. Királyok 14:8.

prozelita újhítű; valamely egyházhoz frissen áttérő (személy), valaminek új, buzgó híve

prudens okos, körültekintő, megfontolt

prúd álszemérme

psalmus zsoltár

psalterium **1.** régi pengetős hangszer; **2.** zsoltáros könyv, énekgyűjtemény

Psalterium Ungaricum a 150 zsoltár magyar fordítása (Szeneci Molnár Albert, 1607)

pszeudo- hamis, nem valódi (szóösszetételben)

pszeudodoxia tévtan

psziché (görögül) lélek; anima (latin), Geist (német), soul, spirit (angol), az ember lényegének központja (szubsztancia) > I. Mózes 2:7, 6:3; János 4:24.

pszichiátria lelki betegségek tudománya

pszichoanalízis lelki betegséget tudatalatti traumák feltárással gyógyító módszer

pszichoszomatika lelki és testi betegségek összefüggéseinek kutatása

pszichoterápia lelki betegség gyógyítása pszichológiai módszerekkel

pszichózis elmezavar > I. Sámuel 21:12-15.

pubertás serdülő kor

publikáció megjelentetés, kiadás; közlemény

publikánus adóbérlő, vámszedő > Máté 9:9-13.

punctum saliens döntő, lényeges mozzanat

punktuáció központosítás; az írásjelek használata

punktátor óhéber bibliai szöveg pontírója

purgatórium tisztító tűz > Lukács 23:43-46.

purifikál megtisztít

purim zsidó sorsvetés, örömnünnep > Eszter 9:26.

puritán egyszerű életmódú, Bibliához ragaszkodó, tiszta jellem
> Thessalonika 4:5; Timotheus 3:2-3; Titus 2:4-5.

puritanizmus **1.** kálvinista hitelvek következetes érvényesüléseért küzdő vallási és politikai mozgalom a 16-17. századi Angliában, amely szembefordult az anglikán egyházzal; **2.** az őskeresztény egyház tisztaságához való visszatérés törekvése; **3.** a magyar puritanizmus az életszentség gyakorlati megvalósulását tekintette fő céljának

purparlé megbeszélés, csevegés, alkudozás, szóváltás

A magyar puritanizmusnak érdekes irodalma van

Q

quadragesima 40 napos böjti időszak húsvét előtt

quahal összehívott gyűlés

quantum satis amennyi csak szükséges, amennyi elég; bőven
> I. Királyok 10:13. 21. 27.

Querela Hungariae Magyarország panasza (Bethlen Gábor kiáltványa 1619-ben)

quid mit? > I. Korintus 1:23.

quid faciendum mit tegyünk? > Cselekedetek 2:37.

qui habet tempus, habet vitam ki időt nyer, életet nyer

Qumran (Kumran) egykori település Izraelben, Jerikótól nem messze, itt találták meg 1947-ben a barlangba rejtett Holt-tenger melléki tekercseket; az írások nyelve nagyrészt héber, de néhány görög, illetve arámi nyelvűt is tartalmaz, korban pedig a Kr. e. II. század és a Kr. u. I. század között készültek

quod licet Jovi, non licet bovi amit szabad Jupiternek, azt nem szabad az ökörnek

quod scripsi, scripsi amit megírtam, megírtam, Pilátus szavai
> János 19:22.

quomodo hogyan? (prédikáljunk)

quo vadis Domine hová mégy, Uram? (Péter apostol kérdése mártíromsága előtt Jézushoz)

Qumran sziklabarlangjai

R

rabulisztika hamis érvelés, okoskodás, szócsavarás

ráció ész, értelem, gondolkodás

racionalizmus az a nézet, mely az értelmet tartja a megismerés egyedüli forrásának

radikális gyökeres, erőszakos > II. Királyok 23:4-5.

ramadán a muszlim holdév kilencedik hónapja

rapszodikus szélsőséges, csapongó, szeszélyes > I. Sámuel 14:44, 47.

reagál érzékel, válaszol, ellenhatást fejt ki

reakció válasz az ingerre, ellenhatás, ellenállás, önkény > I. Királyok 12:16-17.

reaktívál tényleges szolgálatba visszahelyez, újra működtet

reális valóságos, kézzelfogható megtapasztalás, hittől független, megvalósítható, teljesíthető

realizmus valósághű ábrázolás, cselekvés

rebellió lázadás, forradalom

rébusz rejtvény, talány

recenzió bírálat, vizsgálat, ismertetés

receptió befogadás, felvétel

recesszió anyagi, szellemi hanyatlás, visszaesés

recipiál fölfog, megjegyez, megtanul

recitál fölolvás, elszaval, előad

Recrudescunt inclitae gentis Hungariae vulnera újra felfakadtak a nemes magyar nemzet sebei (II. Rákóczi Ferenc kiáltványának kezdő mondata, 1704)

rector magnificus az egyetem rektorának titulusa

redaktor szerkesztő

redemptio megváltás

Redemptor Megváltó

redivivus újra éledt, feléledt, visszatért

redukál csökkent, összevon, egyszerűsít

reduplikál megkettőz > Cselekedetek 12:3-6.

refektórium (kolostori) ebédlőhelyiség

referál előterjeszt, beszámol, hírt ad

referens előadó, felelős ügyintéző

reflektál hozzászól, kiigazít

reflexió 1. (fény)visszaverődés, tükrözés; 2. észrevétel, megfontolás

reformáció hitújítás; megújulás, visszatérés a Biblia élő vizéhez; kezdeményezője Luther Márton, aki 95 tézisével hívta fel a figyelmet a megoldandó egyházi kérdésekre 1517. október 31-én Wittenbergben

reformátor 1. kezdeményező, reformokért küzdő; 2. hitújító, a reformáció harcosa

regenerálódik újraképződik, megújul > Bírák 26:12, 28.

régens az uralkodót (ideiglenesen) helyettesítő kormányzó

régió térség, tájegység, vidék

regiszter 1. név- és tárgymutató; lajstrom; 2. orgonán sípok csoportja, ezek kapcsoló gombja

regisztrál jegyzékbe vesz, nyilvántart

regnál uralkodik

regnum királyság > I.-II. Sámuel, és I.-II. Királyok könyve

regressio hanyatlás, visszaesés

regula szabály

regula fidei a hit zsinórmértéke; teológiai összegzés az ősegyházban

rehabilitál utókezel; visszahelyez (pozíciójába); felment, elégtételt szolgáltat

reinkarnáció lélekvándorlás, a lélek ismételt testet öltése

rekapituláció 1. újraegyesülés (Krisztus fősege alatt); 2. összegzés

reklamál sérelem miatt panaszt tesz; fölszólal, ellentmond

rekognoszkál kipuhatól, kikémlel, felderít

rekonstruál helyreállít, felújít > II. Királyok 23:21-24.

- rekviem** gyászmise
reláció kapcsolat, viszonyulás
relief dombormű
religio vallás
religio licita engedélyezett vallás
relikvia ereklye, szentek maradványa
reminiscencia emléktöredék, visszaemlékezés
remisszió megbocsátás, tünetek enyhülése; visszaküldés
removeál tisztségéből, állásából elmozdít
renegát áruló, hitehagyott
reneszánsz 1. az antik műveltség felélesztésére indult eszmei és művészeti mozgalom a 14–16. században; 2. újjászületés, újraéledés
renitens engedetlen, rendbontó
renomé jó hírnév, tekintély
renovál újjászervez, felújít
renunciál lemond, leköszön
reokkupál visszafoglal, újra meghódít > I. Királyok 22:3.
reorganizál újjászervez
repatriál visszaköltözik a szülőhazába, visszahonosít, hazatelepül > Ezsdrás 1:5.
repertórium adattár, név- és tárgymutató, folyóirat-közlemények bibliográfiája
repetíció ismétlés
repetitio est mater studiorum ismétlés a tudás anyja
repetitor házitanító; segédrendező
reponál visszahelyez, helyre tesz
repozitórium raktár, gyűjtemény
reprehendál visszautasít, becsmérel
reprezentál 1. képvisel, megjelenít; 2. rangjához illő tekintélyt mutat
reprint hasonmás kiadás; változatlan új lenyomat
reprodukál 1. híven felidéz; újrateremt; 2. művészeti alkotást nyomdai úton sokszorosít

reservatio mentalis titkos hátsó gondolat; nem a kimondott szó igaz, hanem amit közben gondolt

respektál tisztel, méltányol

responsorium 1. szóló- és karének váltakozása templomi énekben; 2. rövid szöveg a Bibliából a misében a lecke után

restancia hátralék

restaurál eredeti formájába felújít, rendbe szed

restitúció visszaszolgáltatás, megtérítés

resurrectio carnis a test föltámadása

reszponzórikus felelgető ének pap és gyülekezet között

retirál meghátrál, visszavonul

rétor előadó, szónok

retorika szónoklattan, az ékesszólás tudománya

retorzió megtorlás, ellenhatás

reveláció 1. felfedés, leleplezés; kinyilatkoztatás; 2. általános kijelentés a világegyetemben > Zsoltárok 19:1, a természetben > Máté 6:26, a történelemben > Zsoltárok 66:4-5, az emberi lelkiismeretben > János 8:9; 3. különös kijelentés az Ember Jézus Krisztusban, Aki azonos Istennel; Aki a Szentlélektől kapott hit által a Messiást látta, Istent látta > I. Timóteus 3:16; János 10:30, 14:10; 4. vezetés, tanácsadás > III. Mózes 24:12; Galata 2:2.

reverencia tiszteletadás, hódolat

reverend tiszteletes

reverzális vegyes házasság esetén az egyik fél írásos nyilatkozata, melyben beleegyezik, hogy a leendő gyermekek a másik fél vallását követik

revival 1. újraébredés, felelevenítés; 2. ébredési mozgalom, amelyben tömegek fogadják szívükbe Jézust > Ézsaiás 60:1; Efézus 5:14; 3. az afrikai folklór beépítésével a klasszikus dzsessz hagyományainak felelevenítése

rezervál megtakarít, tartalékol

rezolúció határozat, döntés

rezonál együtt rezeg; érzelmileg ráhangolódik

rezsim kormányzat, uralom

right reverend főtiszteletű

rigorózus szigorú, hideg, kíméletlen

riposzt csattanós, gyors válasz

rite helyesen, előírászerűen

rítus vallási szertartás

Róma locuta, causa finita Róma (a pápa) beleszólt, az ügy lezárva

romantika irodalmi és művészeti irányzat a 19. században; jellemzője az érzések irányította emberi viszony, a rajongás nemmes eszményekért, a képzelet, a természeti szépség, a szimbólumok, a történelem előtérbe helyezése az alkotásban, vonzódás a különlegeshez

roráté római katolikus hajnali mise adventben

ruah lélek (héber)

Romantikus, historizáló stílusban épült fel a főti római katolikus templom
Ybl Miklós alkotása, 1825–1855

S

sabeszdekli az ortodox zsidók által viselt kis kerek fekete sapka

sacerdotális lelkészi, papi jellegű

sacramentarium a mise rendjét tartalmazó könyv

sacramentum baptismatis a keresztség sákramentuma, szentsége

sacramentum eucharistia az úrvacsora sákramentuma, szentsége

sacrificium **1.** római katolikus mise; **2.** pogány áldozat

sacrilegium szentségtörés

sadduceus a hellénizmussal szimpatizáló arisztokrata zsidóság föltámadást tagadó irányzata > Cselekedetek 5:17.

sákramentum szentség, titok, jel; reformátusoknál a keresztség és az úrvacsora

sakter metsző; zsidó rituális étkezéshez állatot levágó személy

Salamon Dávid és Betsabé fia, Izrael legnagyobb királya; nevének jelentése: békességgel, gazdagsággal megáldott; templomot épített, élete végén azonban bálványozó lett > Példabeszédek, Prédikátor; Énekek Éneke; II. Sámuel 12:24; I. Királyok 4:29-30, 5:4-5.

salom béke (zsidók köszönésmódja)

salus jólét, egészség, üdvösség

Salvation Army üdvhadsereg; az anglikán egyházból kivált protestáns felekezet, melynek egyházszervezete és szolgálati stílusa a katonai modelleket követi

salvator megmentő, megváltó, üdvözítő

salve üdvözöllek; légy üdvözölve!

sámán varázsló, az emberek ügyeivel foglalkozó pap

samaritánus **1.** Samáriában lakó, pogányokkal keveredett, lenézett zsidó > Máté 10:15; Lukács 10:25-37; **2.** könyörületese ember, önkéntes betegápoló

sanctificatio megszentelődés

sanctifikál megszentel

sanctuarium szentély

sapere aude merj bölcs lenni

Saul 1. az edomiták királya > I. Mózes 36-38; 2. Simeon egyik fia > I. Mózes 46:10; 3. a zsidók első királya

scopus cél, szempont

scriptura sacra Szentírás

scriptura sacra sui ipsius interpretis a Biblia maga magyarázza magát

Sém Nőé fia > I. Mózes 5:32.

séma egyszerűsített ábrázolás, vázlat, tervezet

seminary egyetemi fokú lelkészképző az USA-ban

sémita zsidó (a sémi népcsoportéhoz tartozó) etnikum

sensus literalis szó szerinti értelem

seol holt lelkek tartózkodási helye > I. Mózes 37:35; Máté 11:23.

Septuaginta az Ótestamentum görögre fordítása (Alexandrea, Kr. e. 250-150 között, 70 tudós műve)

sermo (Jézusról való) beszéd, igehirdetés

servus servorum Dei Isten szolgáinak szolgája (a pápa elnevezése, amikor szolgatársainak lábát mossa) → János 13.

sic! így, (a betűszerinti értelemre figyelmeztet)

sic itur ad astra így jutunk a csillagokig

sic transit gloria mundi így múlik el a világ dicsősége

sicarius, szikárius a római elnyomás ellen fellépő, terrorizmustól sem visszariadó politikai csoport Jézus korában

siculicidium székelőöldöklés; madéfalvi veszedelem; a császári csapatok vérengzése a székelők körében 1764-ben

Si Deus pro nobis, quis contra nos? Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk > Róma 8:31; a Magyarországi Református Egyház jelmondata

sigillum pecsét, rendelkezés

signum laudis 1. katonai dicsérettel elismerve; 2. katonai ki-tüntetés neve

siita mohamedán felekezet

sillabusz előadás vázlata; hivatalos jegyzék

Siló 1. a nyugalom helye; Siló városban őrizték a szentládát Józsuétól Sámuelig, innen vitték Jeárimba > Bírák 21:19; I. Sámuel 7:1; 2. Isten > I. Mózes 49:10.

similis simile gaudet hasonló a hasonlónak örül

simul iustus et peccator igaz és bűnös egyben

sine ira et studio harag és részrehajlás nélkül; pártatlanul, elfogultság nélkül

sine qua non elengedhetetlen feltétel

Sion 1. erős vár, jel; 2. domb, melyre Jeruzsálem, Dávid városa és Salamon temploma fölépült; 3. Isten népe, mennyország

si tacuisses, philosophus mansisses ha hallgattál volna, bölcs maradtál volna

Sitz im Leben valaminek, valakinek lényege, az életben elfoglalt helye

si vis pacem, para bellum ha békét akarsz, készülj a háborúra

skandalum botrány, botrányos eset > I. Korintus 1:23.

skicc vázlat, rövid följegyzés, rajz

skizma szakadás vallási gyülekezetben, keresztyén közösségben > Máté 10:4.

skizofrén tudathasadásban szenvedő

skolasztika a középkor teológiai filozófiája; Arisztotelész tanait a keresztyén dogmákkal igyekezett összhangba hozni

skríba írnok, titkár

skrupulus aggódás, töprengés, erkölcsi aggály

slágvort lényeket összegző vezérszó

social gospel szociális evangélium; a 20. században kialakult felfogás, a szociális munka, a társadalmi kérdések iránti nyitottság az egyházi tevékenységben

societas társaság, egyesület, társadalom

Sodoma és Gomora az erkölcstelenség, az egetverő bűnök városa; Isten büntetésének jelképe > I. Mózes 19 24-25; Ézsaiás 1:9-11; Máté 10:15; Jelenések 11:8.

sodomita bűnök, istentelenségek elkövetője > Róma 9:29.

sola fide egyedül hit által

sola gracia egyedül kegyelemből

sola scriptura egyedül Bibliából

Soli Deo Gloria egyedül Istené a dicsőség

solus Christus egyedül Krisztus által

specifikus különleges, sajátos, egy fajra vonatkozó, egy tárggyal kapcsolatban lényeges

spekuláció 1. találgatás, okoskodás; 2. önző nyereszkesedés, nyereségre kereskedés; 3. cselszövés önző célokért

spion kém, besúgó > IV. Mózes 13:2-3; Józsué 2:1-2.

spiritizmus szellemidézés, holt lelkekkel érintkezés > II. Mózes 20:6; I. Sámuel 15:23.

spirituálé afroamerikai feketék vallásos éneke

spirituális lelki vezető, lelkigondozó

Spiritus Sanctus Szentlélek > Galata 4:5; Róma 8:9.

stáció 1. megállóhely, útszakasz; 2. Jézus keresztútjának egy mozzanata, illetve az ezt ábrázoló kép

stagnál megakadt, mozdulatlan

stallum 1. papi, kanonoki szék; 2. tisztség, azzal járó javadalmazás

standard, sztenderd szabvány, mérce, teljesítményszint

statiszta mellékszereplő

statisztika 1. államtudomány; 2. a társadalmi viszonyok leírása számszerű összefüggések alapján; 3. kimutatás, nyilvántartás, táblázat

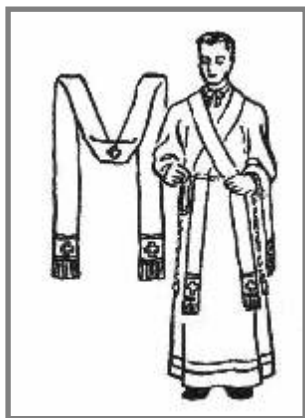
statuál rendelkezik, megszab, (példát) állít

status confessionis a Krisztusba vetett hit megvallását követelő élethelyzet

status quo (ante) a korábbi helyzetnek megfelelő állapot

státusz 1. állam; 2. állapot; álláshely, társadalmi helyzet

- stigma** 1. Krisztus vérző sebe; 2. testi jegy; 3. szégyenbélyeg
- stipendium** ösztöndíj
- stóla** 1. papi illetmény; 2. római katolikus pap liturgiai öltözetének darabja (képünkön)
- stressz** külső ingerek keltette lelki feszültség
- strigula** kampó alakú jel, kipipálás
- struggle for life** küzdelem az életért
- struktúra** szerkezet, felépítés, elrendezés
- studíroz** tanulmányoz, töpreng
- sub conditione** feltételesen, (ha Isten akarja) > Jakab 4: 15.
- sub specie aeternitátis** az örökkévalóság jegyében
- sui generis** sajátos, egyedi, hasonszórú
- Sum Qui Sum** Vagyok Aki Vagyok > II. Mózes 3:14.
- summum bonum** legfőbb jó, a drága kincs, a legnagyobb érték: Isten, az evangélium > Máté 13:46; II. Korintus 4:7.
- supralapsarizmus** Isten örök végzése Ádám és Éva bukása előtt
- sursum corda** emeljük föl szíveinket > Zsoltárok 25:1; Példabeszédek 23:26.
- suscipio** tisztel, csodál
- symbolum apostolicum** → Apostoli Hitvallás

Stóla

SZ

szabbat szombat (a hét hetedik napja)

szacerdotális lelkészi, papi

szakrális vallási cselekményhez tartozó; a szent

szakramentális szentségi

szamizdat engedély nélküli, illegális kiadvány

szangvinikus heves, lobbanékony

Szanhedrin nagytanács, zsidók 70 tagú vezetősége Jeruzsálemben; Jézus idejében Kajafás volt az elnöke; fegyveres örököt is tarthattak némi politikai befolyásuk is volt > Máté 16:21; 26:57; János 19:12.

szankció büntetés, megtorló intézkedés

szanktuárium szentély

szarkasztikus epés, gúnyos

szarkofág díszesen faragott kőkoporsó

szatíra gúnyirat; a ferdeségeket kigúnyoló írás

szcientológia **1.** tudományelmélet; **2.** primitív vallási képzetekkel operáló, hamis terápiával önmegváltást hirdető szekta

szecesszió „elszakadás”; művészeti irányzat a 20. század elején

szefárd a mai Spanyolország területéről a középkorban elszármazott zsidó

szegregáció elkülönülés; kisebbség intézményes elkülönítése

szekció részleg; nagyobb szervezet vagy intézmény tagjainak kisebb csoportja, szakulése

szekularizáció **1.** elfordulás a vallástól, elvilágiasodás; **2.** egyházi javak, hatáskörök elvétele

szekunder másodlagos, mellékes

szelektál kiválaszt, válogat

szemeszter tanulmányi félév

szeminárium **1.** egyetemi, főiskolai tanulócsoport; **2.** római katolikus papnevelde; **3.** kisebb csoport szakmai tanácskozása

szemiotika jelekkel, jelrendszerekkel foglalkozó szellemtudomány

szemipelagiánusok Isten kegyelmének és az emberi akarat együttműködésének tanát hirdetők (szünergizmus)

szenátor tanácsos; a szenátus tagja

szenátus tanácstestület

szenilis elaggott

szenior 1. diákvezető a református kollégiumokban; 2. esperes

szeniorátus idősek, tekintélyesek (egyházi) hivatala

szentencia 1. Bibliából, egyházatyáktól, gondolkodóktól vett (tanítás); aranymondás; 2. ítélet

szenzibilis érzékeny, ráérző, fogékony

szenzualizmus érzékszerveinkkel ismereteket szerzünk

szenzus literalis szószerinti értelemben Biblia magyarázat

szeparálódik elkülönül, elhatárolódik

szervilis szolgálalkú, talpnyaló

szféra hatáskör, működési terület, égbolt

Szibilla pogány jósnő

szigillum pecsét

szignál jelez, aláír

szilencium a csendes tanulás ideje a kollégiumokban

szillabus → sillabusz

szillogizmus zárótétel levezetése, retorikai vitahelyzet

szimbiózis különböző fajok kölcsönösen előnyös együttélése

szimónia egyházi tisztség, evangéliumi, lelki dolgok árusítása

szimplifikál egységesít, egyszerűsít

szimpóziум szűkebb körű szakmai tanácskozás

szindróma betegségekre jellemző tünetek

szinergizmus teológiai tan, hogy az üdvözüléshez az isteni kegyelem és az egyéni igyekezet egyaránt szükséges

szinkretizmus vallások, művészeti formák, bölcséleti rendszerek keveredése

szinódus 1. egyházi zsinat; 2. legfőbb görögkeleti egyházi hatóság; I. Péter cár 1721-ben alapította

szinoním rokon értelmű

szinoptikus áttekintő, összefoglaló; azonos látásmódú; Máté, Márk, Lukács evangélista lényegében egyezően adja elő Jézus életének eseményeit, ők a szinoptikusok

szintaxis mondattan

szintézis az ellentétek egyesítése; összekapcsolás az összefüggések alapján; nagy témakör kimerítő feldolgozása

szkeptikus (mindenben) kételkedő

szocietas társaság, egyesület, szövetség

szociográfia társadalmi csoportok életviszonyainak leírása

szociológia társadalomtudomány, társadalomkutatás

szofista álbölcselő, szófacsaró

szóma **1.** Krisztus teste > I. Korintus 12:27; **2.** az emberi test egésze

szóma tu Krisztu Krisztus teste, az egyház > I. Korintus 12:27.

szótér **1.** A Megváltó Jézus Krisztus; **2.** élet, biztonság, szabadság a kárhozatból; **3.** hit titkos szellemi erőkben, az ideológia, a filozófia, a vallás segítségével; **4.** olyan szuggesztív vezető, akit istenítenek, mert sok mindenre képes

szótéria tu kozmu a világ megváltása

szótériológia a megváltás teológiája

sztenderd → standard

sztereotípa egyformaság, gépies ismétlődés

sztoa **1.** egyik oldalán oszlopsoros ókori görög csarnok (képünkön); **2.** a belátásnak, az életterhek rendületlen elviselésének, a köteleességteljesítésnek a szimbóluma

sztoikus **1.** a megpróbáltatásokat bölcs nyugalommal elviselő állhatatos; **2.** az kori sztoikus iskola híve; a *logosz*, az isteni teremető Ige szerint igyekszik élni > Cselekedetek 17:18.

szubjektív az egyéni tudatot tükröző; **2.** egyoldalú, elfogult

szubordináció alárendeltség; szolgálati fegyelem

szubszkribál aláír; előfizet,

szuggerál sugalmaz, érvényesíti akaratát, befolyásol

szuggesztív sugalló, ösztönző

szuicídium öngyilkosság

szuperbia gőg

szuperintendens protestáns egyházi vezető (püspök)

szuperioritás felsőbbtség

szuplikáció protestáns diákok adománygyűjtése gyülekezetekben

szupralapszarizmus a predestináció megelőzi a bűnbeesést

szupranaturalizmus hit a természetfölöttiben

szuszpenzió felfüggesztés, elhalasztás

szuverén **1.** független, kizárólagos, felsőbbséges; **2.** Isten korlátlan hatalma és méltósága > Róma 9:20-23.

Sztoák (oszlopok)
Athénben

T

tabernákulum **1.** szentelmények őrzésére szolgáló díszes szentségház a katolikus templomokban; **2.** szekrény, ideiglenes szent hajlék > I. Mózes 9:27; II. Krónika 8:13; szent sátor > II. Mózes 35:10-11; testünk, mint „földi sátorház” elbomol > II. Korintus 5:1; **3.** Metropolitan Tabernacle: Londonban C. H. Spurgeon (1834–1892) baptista prédikátor által emelt épület, amelyben tízezreknek prédikált

táboríták Husz János (1373-1415) követőinek, a huszitáknak szegényebb rétege

tabula rasa tiszta lap; alapos rendteremtés, hogy mindent újra lehessen kezdeni

Taigetos hegy Spártában, ahonnan ledobták az életrevalónak nem tekintett csecsemőket

talentum **1.** nemesfém ókori súlyegysége; **2.** szellemi tehetség, adottság > Mt 25:14-23.

Talmud a héber és arám nyelven írt zsidó hagyományok magyarázata és tanulása, egyenrangú a Bibliával

tanatológia halállal foglalkozó orvostudományi ág

tandem vicisti Galilae mégis győztél Galileai! Julianus római császár (361–363) utolsó szavai

tantaluszi kínok gyötrelem az elérhetetlen után

targum az Ótestamentum arámi nyelvű fordítása

tauglich katonai szolgálatra, munkára alkalmas

tautológia megnevezés két azonos jelentésű szóval, szófecsérlés

team munkaközösség, csapat

teamwork csapatmunka

tedeum hálaadó istentisztelet

te Deum laudamus „Téged Isten dicsérünk”; katolikus hálaadó ének kezdőszavai

teátrális színházi, hatásvadász, mesterkelt

tefillim vallásos zsidók imaszíja

teizmus vallásbölcseleti felfogás, amely szerint Isten megalkotta a világot, s gondviselésével kormányozza

teleológia a célszerűség tana

telepátia érzékfeletti képesség mások gondolatainak megérzésére, cselekedeteinek okára > I. Királyok 14:2, 5-7.

Tell-El Amarna ókori egyiptomi város volt; a régészek 1887-ben kb. 350 cseréptáblát találtak, amelyeken a legyőzött államokba kirendelt helytartókat utasítottak a fáraók; a cseréptáblákon Kánaán elfoglalására vonatkozó adatok is találhatók Józsué idejéből. (kb. Kr. e. 1399)

temperamentum vérmérséklet

tempus clausum meghatározott időszak (pl. advent); lezárt lehetőség > Jelenések 10:6.

tendencia 1. irányzat, áramlat; 2. törekvés, hajlam; 3. ferdítés

tentatio kísértés; próbálkozás

tentatio Dei istenkísértés

teofánia 1. Isten látható formában való megjelenése (pl. tűz, mennydörgés, hang) > II. Mózes 3:2-4; I. Királyok 19:11, 13;

2. a feltámadott Jézus megjelenései > János 20:19; I. Korintus 15:3-8, 20.

teognózia Isten lényegének megismerése misztikus élmények útján

teokrácia olyan uralom, amelyben a hatalom a papság kezében van, az uralkodó az egyház feje (pl. Mózes idejében Egyiptomtól Kánaánig)

teológia 1. Isten beszédéről és cselekedetéről való tudomány; 2. theologia ancila ecclesiae est: teológia csak egyházon belül lehetséges, mert Isten megjelent Jézus Krisztusban (testté lett Ige), beszél a Bibliában (írott Ige), szól a prédikációban (hirdetett Ige); 3. teológiai diszciplínák: biblika teológia (izagógika, egzegézis), szisztematika teológia (confesszió, dogmatika, etika, apologetika), praktika teológia (homiletika, liturgika, pedagógika, katehetika, cura pasztorális, missziológia,

- kübertetika, diakónia) és történelem (a Biblia, a világ és az egyház története); **4.** lelkészképző főiskola, egyetem
- teologumenon** teológiai tartalmú közlés, állítás
- teológus** **1.** teológiai tanár, szakember; **2.** teológiát tanuló diák
- teománia** vallási téboly > I. Királyok 18:27-28.
- teoretikus** elvont, nem gyakorlati, elméleti (szakember)
- teória** elmélet
- teozófia** misztikus teológiai tan; Isten megismerését célzó spekulatív tevékenység
- terápia** gyógy mód
- természeti teológia** a lelki és erkölcsi törvényszerűségeket a természetből vezeti le
- terminológia** egy tudományág szakkifejezéseinek összessége
- terminus ad quem** adott időpontig
- terminus ad quo** adott időponttól
- terminus technikus** szakkifejezés
- terra** föld
- terra incognita** ismeretlen föld, a tudás számára feltáratlan terület
- territórium** terület, felségterület
- tertium comparationis** az összehasonlítás harmadik eleme; az a vonás, amelyben a két hasonlított megegyezik
- tertium non datur** harmadik lehetőség nincs
- testamentum** szövetség, hagyaték, végrendelet
- testimonium Spiritus Sancti internum** a Szentlélek bensőnkbe adott kijelentése > Cselekedetek 18:5, 21. 22.
- tetragrammaton** **1.** Jahve nevét rögzítő négy héber írásjegy: JHVH; **2.** Jézus keresztfájára helyezett négybetűs felirat: INRI
- tetrarcha** negyedes fejedelem a Római Birodalomban > Máté 14:1; Cselekedetek 13:1.
- textuárium** bibliai igék különféle alkalmakra szóló gyűjteménye
- textus** bibliai szövegrész, amelynek üzenetét az igehirdető kifejti hallgatóinak

Textus Receptus az Újszövetség görög szövegének 1633-as kiadása

tézis alaptétel, tudományos összefoglalás

theodicea Isten igaza a kételkedőkkel szemben

theologia crucis a kereszt teológiája; a függőleges isteni erővonal Krisztusban metszette a vízszintes emberi történelmet; ennek misztikumát hinni lehet, magyarázni képtelenség

theologia gloriae a dicsőség teológiája

theologia naturae a természetről szóló teológiai tanítás

theologia speciális a kijelentés teológiája

theologumenon → theologumenon

theotokos istenszüdő (Jézus anyja, Mária)

thesaurus **1.** kincstár; **2.** az egyház kincse: az evangélium > II. Timóteus 1:14; **3.** szótár

tiara fejdísz; pápai hármaskorona

timeo Danaos et dona ferentes félek a görögöktől, még ha ajándékot hoznak is

timpanon antik épület oromzatának szobrokkal díszített háromszög alakú kerete

tipográfia nyomdászat, könyvnyomtatás

tipológia valaminek a típusait rendszerező leírás; fajtavizsgálat

tirannus zsarnok (pl. a Heródesek) > Máté 2:16, 14:1-2, 9-11.

titán a görög hitregék óriása; szellemóriás > II. Mózes 31:1-3; I. Sámuel 17:4-8.

titulus cím, rang > Cselekedetek 24:10.

tóga **1.** a római polgárok felsőruhája; **2.** a református teológiai hallgatók ünnepi öltözete

togátus református kollégium teológus diákja

tohuwabohu rendezetlenség a világ teremtetésekor; zűrzavar > I. Mózes 1:2.

tolle et lege vedd és olvasd (Augustinus megtérésének történetéből)

tomizmus Aquinói Tamás (1225–1274) teológiájával foglalkozó tudomány

tónus (hang)szín, kifejezésmód

tonzúra egyes szerzetesek fején kiborotvált kerek folt

topográfia helyrajz, egy vidék leírása

toponímia egy terület helynévanyaga

Tóra **1.** Mózes öt könyve a Bibliában; **2.** díszes tokban őrzött tekercs mint zsidó szertartási tárgy; **3.** 613 paragrafus, amiből 365 tilos, 248 kötelező volt; Jézus hivatkozott az Ószövetség törvényeire és a prófétákra, amelyeket nem eltörölt, hanem betöltött; a törvények értelmezése vitákat eredményezett az őskeresztyén gyülekezetekben > Máté 5:17-18; János 8:17, 10:34; Cselekedetek 15:10.

tortúra kínzás, gyötrelem > Máté 27:27-31.

totális mindenre kiterjedő, korlátlan

totem vallásos tiszteletben álló növény, tárgy vagy állat

tout comprendre, c'est tout pardonner mindent megérteni és mindent megbocsájtani

toxikus mérgező anyaggal fertőzött

tradíció hagyomány, szokás

traktátus értekezés, tanulmány, szerződés

traktus **1.** épületrész; **2.** táj, vidék (egyházmegye)

transsubstantiatio átlényegülés, a római katolikus dogma szerint az úrvacsorai jegyek (ostya és bor) áldozásakor Jézus testvé, valamint vérévé változnak

transzcendens érzék feletti, a tapasztalati, tárgyi, tudati világot meghaladó; magasabb rendű

transzfiguráció Krisztus színeváltozása > Máté 17:1-6.

trauma lelki sérülés, megrázkódtatás; seb, testi sérülés

trend tartósnak látszó, jellemző irányzat

tribunus ókori római főtisztviselő; a köznép érdekeinek védője

trichotomia háromosztatúság (test, lélek, szellem)

trikolor háromszínű zászló

Trinitas Szentháromság

trinitárius **1.** szentháromsághívő; **2.** katolikus szerzetesrend, amely a fogságba került keresztyének kiváltását szolgálta

triumfál diadalmenetet tart > I. Sámuel 30: 16.

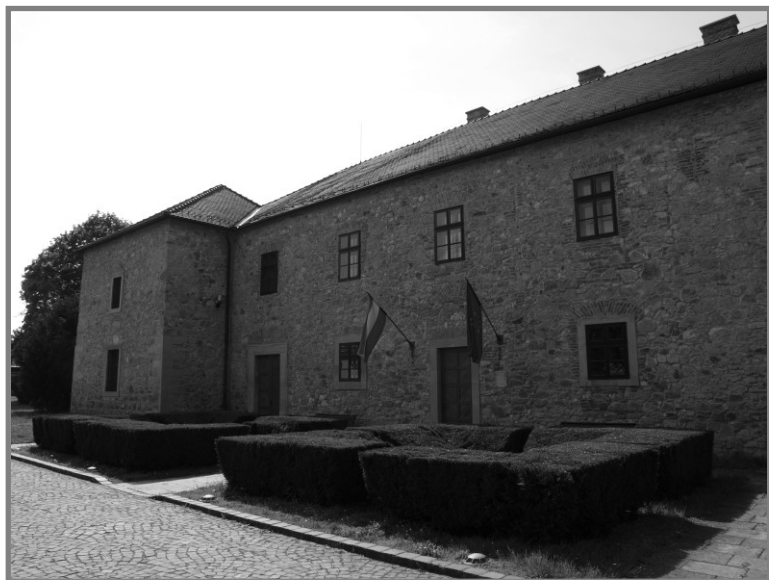
triviális közkeletű, elfogadott; közönséges, útszéli; elkoptatott

tua res agitur rólad van szó

tumultus csődület, embertömeg > Cselekedetek 16:22.

turbulens örvénylő; forrongó, zavaros (állapot)

tutor gyám, pártfogó

Az egykori trinitárius kolostor Sárospatakon

U

ubi Christus ibi ecclesia ahol Krisztus, ott az egyház

ubikvitás 1. mindenütt megtalálható növény- vagy állatfaj; élet bármilyen körülmények között; 2. Krisztus jelenléte az úrvacsorában

ukáz cári rendelet; önkényes parancs

ultima ráció az utolsó, döntő érv; a végső lehetőség (a háború)

ultimátum utolsó figyelmeztetés; erőteljes diplomáciai jegyzék

ultimum refugium utolsó menedék

ultra szélsőséges

ultramontán pápapárti

umslág beborítás, bekötés, borogatás, burkolat

unanimitás egyhangúság a döntésben

Una Sancta Ecclesia egy szent egyház

underground 1. az általánosan, hivatalosan elfogadottól eltérő, kevesek által ismert; 2. titkos, földalatti (hely, mozgalom)

unifikál egyesít, egységesít

uniformitás egyformaság

uniformizál egységesít, egyformává tesz

unió vallási, politikai egyesülés, szövetség

unio hypostatica egység egy személyben, Jézus Krisztusban

unio mystica cum Christo Krisztussal titokzatos közösség

unitus egyesült görög katolikus

universum a világegyetem, a teremtetett világ > V. Mózes 10:14.

univerzális általános, egyetemes

univerzalizmus hittudományi gondolat: végül minden ember eljut az üdvösségre

unszinpatikus ellenszenves

unus pro multis egy sokakért > János 15:50; Zsidók 10:12.

up to date korszerű, napra kész, tájékozott

urbánus városias; művelt

urbárium az úrbéri földek nyilvántartási könyve; jobbágyok kötelező szolgálatának oklevele

urbi et orbi minden katolikus hívőre kiterjedő pápai áldás

urim, tumim fény és igazság táblácskája, amivel az ószövetségi főpap tudakolta (szent sorolással) Isten akaratát > I. Sámuel 10:20.

ut omnes unum sint hogy mindnyájan (Jézus tanítványai) egyek legyenek > János 17:21.

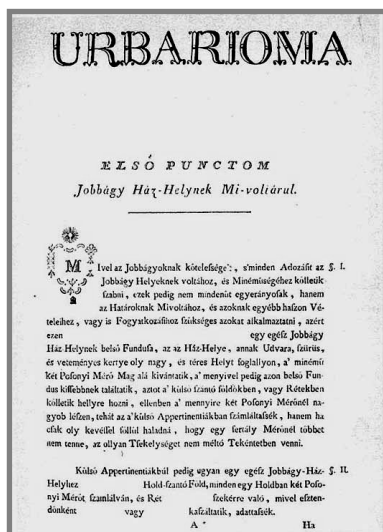
utilitárius haszonelvű

utilitás hasznosság, használhatóság

utópia eszményileg elképzelt, a gyakorlatban megvalósíthatatlan társadalmi berendezkedés; légvár

utraquista kelyhes; „két szín alatt” (kenyérrel és borral) áldozó, a husziták mérsékelt szárnyához tartozó

úzus 1. szokás, használat, gyakorlat; 2. az igehirdetés haszna, lényege, üzenete

A Mária Terézia-féle urbárium első lapja

V

vae victis! jaj a legyőzötteknek!

vagabundus csavargó

vakancia üresedésben lévő állás

valdens Franciaországban a 12. században bibliai egyszerűsége, öskeresztyén életformára törekvő, üldözött vallási csoport

valid érvényes, hatályos

vandál 1. germán nép, amely az ókor végén kifosztotta Rómát; 2. okatlanul, kegyetlenül pusztító ember > II. Királyok 25:8-10.

vanitatum vanitas hívságok hívsága; minden hiábavaló > Prédikátor Könyvének kezdőszavai

variáció változat, módosulás, az eredetitől eltérés > I. Mózes 31:6-8.

variáns szövegváltozat

vátesz ókori római jós, látnok, ihletett költő

vazallus hűbéres, csatlós, függésben lévő személy

vegetál tengődik

vegetáriánus csak húsnélküli ételt fogyaszt

vegzál nyaggat, háborgat

vezatúra zaklatás

venerabilis tiszteletre méltó

veni creator Spiritus jövel teremő Szentlélek

verba solemnia ünnepi köszöntő szavak a liturgiában

verba volant, scripta manent a szó elröpül, az írás megmarad

verbális szóbeli, a nyelv útján terjedő, beszélt

verbális inspiráció olyan felfogás, amely szerint a Biblia isteni eredetű, s minden szavát, betűjét, írásjelét meg kell tartani > V. Mózes 4:8. 6:6; ezzel szemben: Isten beszéde lélek és élet > V. Mózes 10:16; Jóel 2:13; János 6:63, 8:37; II. Korintus 3:6.

verbi divini minister Isten igéjének szolgája

verbum ige (szó és cselekedet)

verbum audibile a hallható Ige; bizonyágtétel, prédikáció

verbum caro factum est az Ige (Jézus) testté lett > János 1:1.

verbum Dei manet in aeternum Isten igéje megmarad örökre
> Ézsaiás 40:8; Máté 5:18.

verbum visibile a látható ige: a keresztség és az úrvacsora

verdict bírósági határozat, végzés

verifikál tudományosan igazol, meggyőződik róla

veritas igazság

veritas fidei a hit igazsága > Róma 10:10.

vertikális függőleges

verzió változat, variáns, szövegváltozat

verző az írott vagy nyomtatott lap hátoldala

vestibulum előcsarnok

Vetus Latina az 1545, Vulgata előtti latin bibliafordítások

via crucis Jézus keresztútja Jeruzsálemből a Golgotára

via dolorosa 1. Jézus fájdalom útja; 2. gyötrelmek sorozata

vice- valakinek, valaminek helyettese, segéd- (összetételben)

vice versa kölcsönösen, megfordítva is helyes, viszont

vigília virrasztás; ünnep előestéje; éjszakai imádság

vigorózus erőteljes, életerőtől duzzadó

vikárius helynök, a megyéspüspök helyettese

viktoriánus 1. a párizsi Szent Viktor kolostorban működő, 12. századi teológiai iskola neveltje; 2. a 19. század második felének Angliájára jellemző (közfelfogás)

vindikál igényel, megkövetel

virginitas szüzesség, érintetlenség > Lukács 1:26-27.

viribus unitis egyesült erővel

virtuális lehetőségként benne rejlő, látszólagos, elképzelt

virtus erény, vitézség, bátorság

virulens 1. életképes; 2. fertőzni képes

visibilis látható

visitatio canonica egyházlátogatás

vis maior előre nem látott, elháríthatatlan akadály

vita aeterna örökélet > Máté 25:33.

vita brevis, ars longa az élet rövid, a művészet (tudomány) végtelen

vitalizmus az a nézet, mely szerint az életjelenségek nem biológiai, hanem lelki irányításúak

viva aeterna örök élet > Máté 25:33

viva vox evangélii az evangélium élő hangja

vivere militare est az élet küzdelem

vivificatio feléledés, elevenedés

viviszekció élve boncolás

vivit in me Christus él bennem a Krisztus > Galata 2:20.

vivos voco, mortuos plango, fulgura frango az élőket hívogatom, a holtakat elsírom, a villámokat megtöröm (régí harangok felirata)

vizitáció domestica egyén vagy család látogatása

vocatio externa külső környezetből érkező elhívás

vocatio interna belső (Istentől való) elhívás

vokabulárium szójegyzék, szótár

vokális 1. magánhangzó; 2. énekhangra írt (zenemű)

volontőr önkéntes, önként jelentkező; fizetés nélküli gyakornok

volumen terjedelem, térfogat, mennyiség

voluntarizmus a lelki életben az akaratot előtérbe helyező irányzat

voluntas Dei Isten akarata

vótum szavazat

vox humana emberi hang

vox populi, vox Dei a nép szava Isten szava

Vulgata elterjedt Biblia; az első teljes latin nyelvű bibliafordítás; Eusebius Hielenémus Jeromos (345–419) fordítását a tridenti zsinat (1545–1563) engedélyezte

vulnerábilis sebezhető, sérülékeny

X, Y

xilográfia fametszés, fametszet

YMCA Young Mens' Christian Association, Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE)

Z, Zs

Zebaoth Ura Seregeknek Ura a Bibliában

zélóta fanatikus, Róma ellen fegyverrel is harcoló zsidó párt

Zeus, Jupiter a görögök és a rómaiak fő bálványistene > Cselekedetek 14:12-13.

zwingliánus református felekezetű, Zwingli Ulrich (1484–1531) követője

zsrnál újság, hírlap

Zwingli Ulrich

II.

Magyar egyházi kifejezések és jövevényszavak értelmező szótára

A, Á

ABFRA A Boldog Feltámadás Reménye Alatt: felirat rövidítése reformátusok fejfáin

adakozás 1. pénzbeli vagy természetbeni javak felajánlása Isten ügyének szolgálatára; 2. az istentiszteleten perselyadomány

adomány Istentől kapott javainkból mások támogatása

adósság Istennek tartozunk, amit egyedül Krisztus egyenlíthet ki

aggodalom az a félelem, ami Istenbe vetett bizalom és szeretete nélkül tölti el az embert

aggódás az élet gondjai között Istent keressük

ágyas mellékfeleség, szerető

áhítat egyén vagy közösség igeolvasása

akasztás kivégzés módja > II. Sámuel 11:8-9.

alamizsna rászorulóknak alkalmi támogatása, könyöradomány

alázat hiúságtól mentes keresztyén magatartás Istennel és az embertársakkal szemben

áldani örömet, sikert kívánni

áldás lelki, testi javakban részesülés

áldozat javaink Istennek ajánlása. Krisztus halála engesztelő áldozat, a keresztyén ebből merít

áldozati Bárány Jézus, aki a bűneinkért szenvedett kínhalált

áldozócsüdtörtők Krisztus mennybemenetelének ünnepe

álom alvás, öntudatlan állapot, melyben Isten üzenhet; emberi vágyak kifejeződése

angyal 1. üzenetet ad át, túlvilágból érkezett követ; 2. gyülekezet vezetője

antiszemita a zsidósággal szemben ellenséges magatartás, vélemény; olykor alaptalan megbélyegzésre használt minősítés

anyaegyház saját templommal, lelkészlakkal, iskolával és önálló lelkipásztorral rendelkező egyházközség

apostol 1. Jézus 12 elhívott tanítványa és kiküldöttje; 2. az őskeresztyének gyűlésének vezetője vagy misszionáriusa; 3. va-

laminek-valakinek lelkes hirdetője > Máté 10:1-6; Cselekedetek 13:3; 17:10.

apostoli átok dorgálás, kirekesztés a gyülekezetből

apostoli köszöntés istentisztelet kezdetén az apostoli levelekből vett igevers, mellyel a lelkipásztor köszönti a gyülekezetet

apostoli levél **1.** tágabb értelemben Pál, Péter, Jakab, Júdás, János apostolok levelei; **2.** szűkebb értelemben a páli levelek, **3.** a római katolikus szóhasználatban pápai levelek, ügyiratok

apostolok lova gyaloglás

árkád oszlopokon nyugvó boltív

arkangyal a főangyalok: Gábel, Mikael, Rafael, Uriel

átok rossz erők szavakkal való közvetítése, a pozitív cselekedet akadályozása, melyből csak Krisztus szabadíthat meg

Atya Isten megszólítása imádságban

B

Bábel tornya felhőkig nyúló téglatorony > I. Mózes 11:4-5.

bagatell csekélység

bálvány pogány istenség ábrázolása, imádás céljából

balzsam illatozó kenőcs

banális közönséges, elcsépelt

Bárány Jézus Krisztus, Aki elveszi a világ bűneit

bátor Isten és emberek előtt félelem nélkül járó, határozottan cselekvő, hitéről vallástevő (ember)

bázis közösség, alaphelyzet, alapszervezet

béke **1.** rendezett viszony Istennel, világgal, emberekkel, önmagunkkal; **2.** háborúskodástól mentes időszak

belekerült, mint Pilátus a Krédóba akaratan kívül keveredett valamilyen ügybe

bibliai könyvek az Ótestamentum 39, az Újtestamentum 27 történeti, tanítói és próféta írása

bibliaóra a Biblia tanulmányozása hétköznapi istentisztelet keretében

- biológia** élettudomány, az élő természet kutatása
- bizalom** hit abban, aki felé a bizalom irányul; ragaszkodás az isteni ígérethez, ráhagyatkozás a hit megtartó erejére
- bizonyágtétel** a Szentlélek által hitelesített tanúságtétel Jézus Krisztusról
- boldogság** Isten közösségében kiteljesedő élet, aminek forrása Jézus Krisztus
- bolond** fogyatékos, aki nem képes Isten létére reagálni, akaratát értelmezni > I. Korintus 18:23.
- bosszú** megfizetés valamely igazságtalanságért; Isten haragjának megnyilvánulása
- böjt** tartózkodás valamilyen fizikai szükséglettől, Isten szolgálatába állás, lemondás bizonyos dolgokról. Jézus negyven napig böjtölt
- bölcsesség** Isten ajándéka, ami Isten akaratának cselekvésében nyilvánul meg > Máté 7:24.
- bűn** adósság, céltévesztés, lázadás Isten személye ellen
- bűnbánat** megszorodás a bűn miatt; kiengesztelésre törekvés; Isten feloldhatja és a béke helyreáll
- bűnbocsánat** a megtérő, bűneit valló gyermekének Isten elengedi adóságait, Krisztus igazságát tulajdonítja neki, hogy tovább haladjon a megszentelődés útján
- bűneset** Ádám és Éva bukása

C, CS

- cinterem** 1. fallal körülvett sírkert; 2. templom előtere
- csengőbúcsú** érettségizők búcsúja a Sárospataki Református Kollégiumban
- csillag** (a tornyon) Jézus földi életére emlékeztet
- csízió** verses naptár, öröknaptár; jövődőlés
- csoda** természeti törvényeket meghazudtoló esemény, mely Isten kijelentésére mutat

D

derekas ének főének az istentiszteleten

dicsekedés Isten elleni lázadás, az emberi önértékelés túlzása

dicséret magasztalás, az elismerés kifejezése mindent áttörő fény és isteni erő hirdetésre

dicsőítés Isten magasztalásával győzelmének hirdetése

dicsőség hódolat kifejezése, isteni megnyilvánulás fénnel, hatalommal

döntés Isten dönt az emberről, az ember dönt Istenről

E, É

ébredés személyesen, vagy tömegmozgalomban föltámadás a hitetlenségből, a lelki élet megelevenedése

éden paradicsomkert, az ember bűnbeesés előtti világa; földi és mennyei boldogság

egyház a keresztyénség szervezett intézménye, amelyben az igét hirdetik, a szentségeket kiszolgáltatják, az egyházfegyelmet gyakorolják, szeretetszolgálatot végeznek, misszionálnak

egyházfegyelem református egyház törvényeihez való igazodás, az egyházi bíróság által hozott ítélet elfogadása

egyházfi a templom és a parókia körüli teendők ellátását végző egyháztag

egyházi ének közösségben, magánosan Isten dicsérete énekmondással

egyházi zene énekkel, hangszerrel, zenekarral az Úr magasztalása

egyházkerület egyházmegyéék közös szervezete, élén a püspök és az egyházkerületi főgondnok áll

egyházközség gyülekezet, melynek vezetője a lelkipásztor és a gondnok

egyházmegye több gyülekezet regionális szervezete, az esperes és egyházmegyei gondnok vezetése alatt

egyháztag akit Krisztus megszólított, közösségbe vont; keresz-
telték, konfirmált, az istentiszteleti alkalmakat látogatja, az
úrvacsorai közösséget gyakorolja, részt vállal az egyház anya-
gi terheinek hordozásában, rendszeresen Bibliát olvas

egyszülött Fiú Mária gyermeke, Jézus Krisztus, Isten Fia, Meg-
váltó

élet a teremtet világ rendezettsége, lelki, erkölcsi, egyházi,
szellemi lét

ellenreformáció a reformáció egyházainak fölszámolására tö-
rekvés, katolizálás a 16. és 17. században

ellenség a keresztyénséggel szembenálló, gyűlölködő ember,
akiért a hitben járók imádkoznak

előfohász istentisztelet kezdetén igei könyörgés

épül a belső emberünk erősödik Isten igéje és Szentlelke által

eretnek Istent tagadó, vallást elutasító, szakadást okozó > Ti-
tus 3:10.

erő testi, lelki hatalom, megmaradást biztosító képesség, Isten
cselekedetének bizonyossága

esküdt diák társaiért felelős diák

esperes több gyülekezet, egy egyházmegye fölügyője

esti, délutáni istentisztelet a délelőttinél egyszerűbb liturgiával

evangélikus Luther Márton követője az Ágostai Hitvallás alap-
ján

evangelizáció megtérésre hívó, erősítő, hitébresztő, hitmélyítő
igeszolgálat; a Jézus Krisztushoz való megtérésre hívó ige-
hirdetés a protestáns egyházakban

F

fauna állatvilág

felebarát embertárs

felekezet közös tanításokon alapuló vallási közösség

felekezeti iskola a gyülekezethez tartozó iskola, melyben a ne-
velés az adott felekezet hitvallása alapján történik

félelem 1. az ember Isten előtti állapota; 2. vészhelyzetben gyötrő aggodalom

feltámadás a halál fölötti győzelem következménye; az új minőségű mennyei életre történő feltámadás az utolsó idők végén a hívőknek Istennel való közössége, a hitetlenek elítélése

fennálló ének istentiszteleten állva dicséri az Urat

férfi és nő az emberiség két neme vonzódással egymás iránt; együttélésük Isten teremtségi rendjében: házasság, külön életre szóló párkapcsolat

Fiú Jézus Krisztus

flóra növényvilág

főjegyző az egyházkerület, az egyházmegye és a gyülekezet lelkészi előjárója, a püspök helyettese

főtiszteletű a püspök, a teológiai tanár megszólítása

föveg lelkészi fejfedő a reformáció korából; a 16. századi palást és a Bocskai-öltöny kiegészítője

G, GY

gazdagság világi, lelki javakkal rendelkező áldás Istentől

geográfia földrajz

geológia földtan

geometria mértan

gimnázium általános műveltséget adó, felsőfokú tanulásra felkészítő középiskola

globális egész földre vonatkozó, átfogó, teljes

glóbusz földgolyó

glória fénykoszorú, dicsfény

gondnok az egyházközség világi vezetője, gazdasági ügyeinek intézője

gondviselés 1. Isten gondoskodása az emberről; 2. a saját, a gyülekezet s mások bajain segítő életforma, annak elfogadása

görög katolikus a pápa főségét elismerő, görögkeleti hagyományokat gyakorló egyház

grádics lépcsőfok, pihenő hely

grádicsok éneke a 120-134. zsoltár; valószínűleg a templom-hegyre haladó zarándokok meg-megállva énekelték

grafika művészi rajz, metszet, karc

grafológia kézírás elemzése, ebből következtet személyiségi jegyekre > Dániel 5: 25-26.

grammatika nyelvtan

gratulál üdvözl, szerencsét kíván

groteszk furcsa, torz, nevetséges > II. Sámuel 10:4.

gyehenna 1. Hinnom-völgyi szemétlerakó hely Jeruzsálem közelében > Józsué 15:8.; Jakab 3:6; 2. pokol > Máté 5:22.

győzelem szabadtítás a bűnből, halálból, kárhozatból. A vereségeiben bukdácsoló ember segítése; Isten diadala a világ fölött

gyülekezet az egyházközség istentiszteleti közössége; a Krisztus követésére elhívtak közössége

gyülekező ének a közös éneklés az istentisztelet kezdése előtt

gyümölcs a keresztyén életből fakadó cselekedetek lelki eredménye > Galata 5:22.

H

hálaadó ének Isten jótéteményéért köszönetet mondó zsoltár, dicséret

halott akinek a szívműködése megáll; lelki halott, aki nem Krisztusnak él

harag Isten rosszállásának kifejezése, parancsainak megtagadása, rendjének elvetése miatt

harangozó a harangot megszólaltató, rendszerint az egyházi teendőit is ellátó szolga

harangszó istentiszteletre hív, temetést vagy ünnepet jelent

házasságkötés megáldása istentisztelet keretében áldás kérése a megkötött házasságra

hazug valótanságot állító bűnös ember magatartása

Heidelbergi Káté református hitvallás 129 kérdés-feleletben összefoglalva; Urzinus Zakariás és Olevianus Gáspár munkája, 1563; első magyar fordítása 1577-ben jelent meg

himnusz 1. lírai műfaj; (Istent) dicsérő ének; 2. megzenésített vers a nemzet zenei emblémájaként

hit a remélt dolgokba vetett bizalom és a nem láthatók létéről való meggyőződés; megragadottság Istentől

húsvét Jézus Krisztus feltámadásának ünnepe

I

idill 1. derűs, gondtalan állapot; 2. gyengéd szerelmi kaland

idő a teremtett világ egymás utáni következését jelzi, amelyeket Isten határoz meg

igaz ami a valóságnak megfelel; igaznak tekintjük azt, aki hitből él, és akit Isten igaznak nyilvánít

igazság Isten törvényéhez, akaratához igazodó, Krisztusban megtestesülő állítás: „Én vagyok az Igazság” > János 18:37.

Ige Istennek Krisztusban testté lett teremtető erejű szava és tette > János 1:3.

igevers a bibliai könyvek fejezeteiben egy vagy több mondat, számokkal részletezett tagolása

illúzió megtévesztés a valóság látszatával, önáltatás, ábránd

imádság Istennel beszélgetés magunkban vagy hangosan közösségben

irgalmasság mindaz a könyörületesség, megszánság, segítése a nyomorultnak, amire Isten indít

irónia dicsérő szavakba rejtett gúny

irreális nem valóságos, képzeletbeli, alaptalan, mesebeli

ispotály menedékhely, kórház

Isten a Teremtő Atya, a Megváltó Úr és a megszentelő Szentlélek, lényegében egy, személyében három egyetlen örök Isten

Isten gyermeke aki hitben Istennel közösségre jutva a menygyei Atya családjának tagja

istenismeret feltétele a földi boldogulásunknak és mennyei üdvösségünknek, amelyet az üdvtörténet, legfőbbképpen Isten írott kijelentése (a Biblia) közvetít számunkra

istenképűség Isten az embert a maga képére és hasonlóságára teremtette, hogy vele szeretetközösségben éljen

istenkeresés az Istentől elszakadt ember alapvető hiányérzete, vágy az élő Istennel való közösségre

Isten országa Isten királyi uralma, bennünk és közöttünk van

Isten szeretete az a vonzódás, elfogadás, tisztelet, melynek forrása Isten, Aki Krisztusban szeret minket, mi pedig Krisztusért szerethetjük Őt és egymást

istentisztelet Isten és ember találkozásának alkalma; megerősítés, együttes bizonyoságtétel által Isten szolgálatában

ítélet az embervilágban elmarasztaló vagy fölmentő határozat, Isten azonban független

J

jel sajátos megnyilvánulás, amely fölhívja figyelmünket Isten ügyére, akarataira, cselekvésére

jó **1.** Isten a legfőbb jó, valóban hasznos, szép, örömdetes, nemes, dicséretre méltó; **2.** jó, amit Ő jónak minősít

K

kakas Péter tagadására emlékeztet, a bátorságra figyelmeztet

kálvinista Kálvin János (1509–1564) tanítását követő; református felekezetű

kaméleon **1.** hullő, a környezetéhez igazodva változtatja bőre színét; **2.** nézeteit változtató, az adott helyzethez szolgálai alkalmazkodó személy magatartásának jelzője

kampány **1.** rövid idejű intenzív munka; **2.** választási hadjárat

kántálás egyházi ünnepek előestéjén szokásos hagyomány: csoportosan, házról házra járva énekelnek, köszöntőt, jókívánságot, bibliai verseket mondanak

kántor a templomi, egyházi szertartásokon előénekes, orgonista, „énekvezér”

kántortanító iskolai tanító és kántor egy személyben

káosz zűrzavar, rendetlenség

káplán segédlelkész

karácsony Jézus Krisztus születésének kétnapos ünnepe: december 25-26 (a nicaei zsinat határozata 325-ben)

káromlás minden bűnre van bocsánat, kivéve Krisztus gyalázását

katolikus **1.** egyetemes, egész földre kiterjedő; **2.** római katolikus felekezethez tartozó

kazetta **1.** templomi mennyezet négyszögben lévő festett mezője; **2.** fiók, doboz

kazettás mennyezet bibliai szimbólumokat, népi motívumokat ábrázoló, festett fatáblákkal díszített templomi mennyezet

kegyelem Isten feltétel nélküli jóakarata, az emberhez, szeretettel lehajlás a bűnöshöz, megbocsátás

kegyelmi ajándék karizma, alkalomszerű fölhatalmazás Istentől a szükséges szolgálat elvégzésére

kenyér és bor az úrvacsora szentségének két eleme, melyeket a hívek magukhoz vesznek

képmutatás megtévesztő magatartás, amikor valaki más kívülről mint belülről

keresés Isten után vágyakozás > Zsoltárok 34:5.

keresztre feszítés Krisztus kínhalála

keresztség a megkeresztelt Krisztus testének tagja lesz; kiszolgálása vízzel meghintéssel, bemerítéssel

keresztyén Krisztus-hívő ember, aki hirdeti: Jézus Krisztus Isten Fia, Megváltó > Cselekedetek 1:26; I. Péter 4:15.

kételkedés a hit hiánya az Atya, Fiú, Szentlélek Isten jelenlétében

kijelentés általános, melyet a természet, a történelem és lelki ismeretünk rejteget; különös, mert Jézus Krisztusban adatott nemzedékeken át a Szentlélek által, a Bibliában rögzítve

kinyilatkoztatás amikor Isten megmutatja hatalmát és akaratát
kísértés arra való hajlam, törekvés, hogy Isten szakadjon el az embertől, és az ember szakadjon el Istenétől > Máté 4:7; Cselekedetek 15:15.

kiválaszt Isten szuverén döntése alapján saját céljára elhív

kívánság vágy valaminek a megszerzése után, vágyódás a mennyei hazába

koedukáció fiúk-lányok együttes nevelése, tanítása

kolléga munkatárs, kartárs

kollégium 1. testület; 2. egyetemi főiskolai előadássorozat; 3. bentlakásos református tanintézet

konfirmáció megerősítés keresztyén ismeretek tanítása útján; serdülőkorúak ünnepélyes befogadása a protestáns egyházba nagykorú tagként

konfirmandus a konfirmációi előkészítőn hittani ismeretekkel vizsgára és úrvacsorai közösségre felkészülő fiatal

konkrét kézzelfogható, pontos, meghatározott, érzékelhető

kontraszt szembetűnő ellentét

kontroll ellenőrzés

konvent 1. protestáns egyházak egyetemes gyűlése; 2. a Magyarországi Református Egyház legfőbb végrehajtó szerve 1964-ig; 3. rendház

kopjafa faragott emlékjel (a síron) magyar reformátusoknál, amely információkat tartalmaz az elhunyról

kórusmű egy vagy többszólamú ének

kovász a jó és a rossz jelképe > Máté 13:33, 16:6.

könyörgés az imádság egyik kérő formája

körülmetélés zsidó férfiak előbőrének levágása szertartásosan

kőszikla Isten szava, Krisztus ereje

közbenjáró Jézus Krisztus, Aki valóságos Isten és valóságos ember, a bűnöst kereszthalálával megváltotta, egyedül Ő jár közben érettünk az Atyánál

közének a fennálló ének után zsoltár vagy dicséret közös éneklése az istentiszteleten

közösség Istennel, egymással, családdal való együttélés, a különbségeken felülemelkedő csoport, mely a közös ügy érdekében hatékony kapcsolatot tart fenn

Krisztus követése azoknak, akiknek Krisztus az út, igazság, élet és lehetőség arra, hogy minden helyzetben igyekezzünk hozzá hasonlítani

kritika bírálat; (kedvezőtlen) értékelés

krónika 1. a történelmi eseményeket időrendben elbeszélő mű;
2. évkönyv, beszámoló > Ézsaiás 3:16.

kurátor gondnok

kvíz szellemi vetélkedő

L

lajstrom névjegyzék, lista, nyilvántartás

látás, látomás vízió, mely Isten eljövendő cselekedetéről szól

lelkész beiktatása új lelkipásztor hivatalos felruházása a gyülekezet vezetésére

lelkészegyesület lelkészek érdekvédelmi, szakmai szervezete

lelkézszentelés ifjú lelkészek közösségben megáldása, felhatalmazás teljes jogú lelkipásztori munka végzésére

lelkészválasztás a megüresedett lelkészi állást meghirdetik, és a bemutatkozó pályázókból a gyülekezet választ

lelkigondozás a lelkipásztori látogatás és beszélgetés fölhasználása lelki, erkölcsi problémák orvoslására

lelkiismeret az erkölcsi megítélés minden emberben lévő képessége

lelkipásztor a gyülekezet lelki vezetője

leporello harmonika szerűen összehajtható füzet

lévita tanító lelkészi teendőket ellátó, prédikáló tanító

lírikus költő; érzelemmel áthatott írásmű szerzője > Énekek éneke 1:1-3.

lutheránus evangélikus felekezetű; Luther Márton (1483–1546) követője

M

Madonna Jézus anyja, Mária

manna **1.** zsidóknak égből hullott, kenyérhez hasonló étele
Egyiptomból Kánaán felé a pusztában > IV. Mózes 11:9; **2.**
Jézus, az élet kenyere > János 6:31, 35.

mappa **1.** irattartó, rendszerező; **2.** térkép

margó lapszél

mártíromság **1.** Krisztusért vértanúság; **2.** szenvedés valamilyen eszme vállalása miatt

megdicsőítés imával, énekkel Isten dicsérete; az ember ujjongó fölszólítása: dicsérvétek az Urat!

megigazulás amikor az igehirdetés vagy Biblia-olvasás által valaki megtér, és az Úr szolgálatába áll

megszentelődés az a folyamat, amelynek során életünkkel Istennek szolgálunk

megtérés hitben egzisztenciális odafordulás az élő Úrhoz

megváltás a bűn és halál rabságából kiszabadító Jézus Krisztus követése, mert a megváltott ember szolgálhatja Őt

memória **1.** emlékezet; **2.** adattároló

Mester **1.** földi életében Jézus Krisztus megszólítása; **2.** a gyülekezetben a tanító és lekipásztor megszólítása

Methodista Egyház az anglikán egyházból kivált, kegyességében a szabályok betartására összpontosító protestáns felekezet, alapítója Wesley János (1713–1791)

misszió **1.** Isten hívására küldetés az evangélium hirdetésére > II. Péter 1:3; **2.** megbízatás, képviselés; **3.** evangéliumi állomás, telep

mohamedán Mohamed (570–632) követője, iszlám, muzulmán hívő

monoton egyhangú, unalmas (beszéd)

Mózes-szék lelkészek ülőhelye a templomban

muzeális **1.** maradandó, értéket őrző, múzeumba való; **2.** idejétmúlt

N, NY

- nagyhét** 1. a húsvét előtti héten Jézus Krisztusra és bűneinkre emlékezünk; 2. passió az egyházi ünnepkörben
- nagypéntek** Jézus Krisztus kereszthalálának napja
- nagytiszteletű úr** a lelkipásztor megszólítása
- násznép** a házasságkötésen, lakodalmon résztvevők
- norma** zsinórmérték, szabályrend
- nosztalgia** sóvárgás elmúlt események után > Jónás 2:5.
- növekedés** Isten szabadításának gyümölcse, bennünk végzett munkájának következménye
- nyelveken szólás** 1. személyes vagy gyülekezetet építő extatikus imádság a Szentlélek által, amely a gyülekezetben magyarázásra szorul > I. Korintus 14:2; 2; 2. ismeretlen szavak mondása, idegen nyelven szólás; 3. az ördög segítségül hívása > I. Királyok 18:28; I. Korintus 14:23.
- nyomorúság** a bűn, szenvedés, halálos félelem állapota; világában Isten hoz szabadulást Krisztusban

O, Ö

- oltár** 1. a templom fő helyén emelt kőépítmény, az istentisztelet keretében a szentségek kiszolgáltatásának helye; 2. Nőé oltárt épített > I. Mózes 8:20; I. Krónika 21:6; 3. a „keresztfal oltárán” Krisztus áldozta fel önmagát
- orgona** manuális, pedálos templomi hangszer; sípjait légnyomás vagy elektronika szólaltatja meg
- ország** 1. összefüggő földrajzi terület, amelyet a többi ország önálló államnak ismer el; 2. Isten országának nincs sem égi, sem földi határa
- oszmán** Törökországban élő nép megnevezése a birodalmat alapító császár, Oszmán nevééről
- Ószövetség** a Biblia első fő része, amely szerint törvény által van megmaradás; a másik fő rész, az Újszövetség szerint csak Jézus Krisztus által

ördög Isten ellensége, bukott angyal, munkájának elrontója, aki az embert bűnre csábítja és viszi; veszett kutya, melynek pórázát Jézus Krisztus tartja

öregdiák egy iskola egykori növendéke

örökélet Jézus Krisztussal közösségben a földi életen túl, mi-nőségben más élete kezdődik a hívőnek

örömhír az evangélium öröm és győzelmi hír, Isten üzenete az emberhez a megváltásról, szabadításról, újjászületésről, feltámadásról, örökéletéről

P

Palesztina a zsidó bevándorlás földje a Földközi-tenger partján

pap, pápa atya

pápista a pápa híve; római katolikus

paradicsomkert Ádám és Éva bűneset előtti lakóhelye

paragrafus szakasz, cikkely; szövegtagoló jelzés

parancs elkötelezés; Jézus így foglalta össze: Szeresd az Urat és felebarátodat > III. Mózes 19:18; Máté 22:37-39.

paródia torzkép, tréfás kigúnyolás

parókia paplak, lelkész hivatala

parókiális könyvtár a gyülekezet tulajdonában lévő teológiai, evangéliumi könyvtár; iratmissziós iratanyag

parókus egyházközség, gyülekezet vezető lelkésze

passzív tétlen, közönyös

pásztor pap, Krisztusban az emberi nyáj gondviselője; lelki-pásztor, a gyülekezet vezetője, lelki gondozója

pásztori levelek Pál írása Timóteushoz, Titushoz

pátria haza; szülőföld

pecur az elsőéves kisdíák megnevezése a Sárospataki Református Kollégiumban

pedagógia neveléstudomány

pedál 1. szerkezet lábbal nyomott alkatrésze; 2. orgona lábbal mozgatott billentyűje

- példázat** bibliai képes beszéd, olyan történet, amelyből tanulni lehet, és amely az igei üzenet megértését könnyíti
- pergamen** hártya; az ókor óta az írás rögzítésére használt, állati bőrből készült, általában kétoldalas írásra alkalmas lap
- pesszimizmus** borúlátás, kishitűség
- petíció** kérvény, beadvány, kereset; tiltakozás, fellebbezés
- pikáns** ingerlő, sikamlós, csípős
- piramis** ókori óriási kőépítmény; a fáraók sírhelye
- planéta** bolygó
- plébánia** római katolikus egyházközség lelkeszi hivatala, a plébános lakása
- poétika** költészet, műfajelmélet
- pokol** (hádesz) az örök büntetés lángjainak helye > Máté 18: 8-9; Jelenések 14:10.
- pólus** 1. (földrajzi) sark; 2. véglet, szélső pont
- pópa** görögkeleti pap
- poroszló** őrzésre kirendelt személy
- porta** 1. török szultán lakhelye; 2. jobbagytelek; 3. ház kerttel, gazdasági épületekkel; 4. intézmény, nagyobb épület bejárata
- pozíció** hatalmi helyzet, hatáskör > Márk 15:2.
- Pragmatica Sanctio** a Habsburg-ház leszármazottainak örökösödési joga (1723)
- prédikáció** „előre mond”; Isten írott igéjének, a Bibliának a magyarázása, Isten üzenetének hirdetése
- prédikál** (lelkész) ígét hirdet a gyülekezetben a felolvasott szöveg üzenetének alkalmazásával a hallgatóságra
- prédikátor** lekipásztor, igehirdető
- prepa** tanítóképzős diák
- presbiter** az egyházközség vezető testületének választott, világi tagja
- presbiteriánus** presbiteri egyházszervezetű angolszász kálvinista felekezet; Cnox János (1514–1572) református hitvallással kezdeményezte alakulását, Skóciából Angliába, onnan Amerikába terjedt át

presbitérium gyülekezeti előjárók közössége > I. Timóteus 4:14.

próba próbatétel; nehéz helyzetben az Úr kérdez: szeretsz-e engem? > Jób könyve; I. Péter 1:7-8.

professzor egyetemi, akadémiai tanár

próféta **1.** látó, Isten választottja, küldöttje, akinek Lelke általa szól, jövendöl, cselekszik; **2.** a hamis prófétát gonosz lélek irányítja > I. Királyok 22:22; Jeremiás 1:5, 2:8; Cselekedetek 2:17; I. Korintus 12:10, 28.

program terv, munkaterv; tárgysorozat, műsor; műveletsor

protekció összeköttetés, közbenjárás; párfogás, kivételezés

protestáns **1.** a protestantizmus egyik felekezetének híve; **2.** jellemzője a hitvallás az Atya, Fiú, Szentlélek Istenbe vetett hitéről; Őt hiszi, imádja és segítségül hívja; szent könyve a Biblia; **3.** tiltakozó, valami ellen tanúskodó

próza nem költői, kötetlen formájú írás vagy beszéd

pszichológia lélektan

publicista közíró, újságíró

pulpitus emelvény, szószék, állvány

pünkösöd az 50. nap húsvét után, a Szentlélek kitöltetésének ünnepe > Cselekedetek 1:3, 2:1-3.

püspök az egyházkerület lelkészi elnöke > I. Timotheus 3:1.

R

rabbi mester; az izraeliták papja

református kálvinista felekezetű, amely megújult hit az Úrral való közösségben; öt alaptétele: egyedül Krisztus, egyedül a Biblia, egyedül a kegyelem, egyedül a hit által üdvözülünk, egyedül Istené a dicsőség; (latinul: Solus Christus, sola Scriptura, sola gratia, sola fide, soli Deo gloria)

reggeli áhítat gyülekezetben, iskolai közösségben közös igeolvasás, imádság, éneklés; ezzel kezdik a napot vagy hetet

relatív viszonylagos, feltételes

reménység bizakodás a hit alapján, a még nem látható, de várható elérésében
rest dologkerülő a lelkiéletben is
reváns bosszú; elégtétel; visszavágás
reverenda katolikus papi öltözet
rivális versenytárs
rutin nagyfokú jártasság, gyakorlat, tapasztalat (valamiben)

S

sáfár a rábízott javakkal Isten akarata szerint gazdálkodik
sátán diabolosz, szétdobáló, romboló, vádoló bukott angyal (sereg); Isten ellen uszító szellemi erő, aki sokféle néven szerepel (Belzebúb, emberölő, sárkány, fenevad, kísértő); Jézus a golgotai halálával, föltámadásával legyőzte > Máté 25:41; János 8:44; Júdás 6.
Seregek Ura Isten, akinek királysága határtalan
siserahad lármás, gyűlevész csapat > Bírák 4:7, 13-15.
sokk megrázkódtatás, életműködési zavar
sötétségben jár aki Isten világossága nélkül nem látja hitével Jézust
stabil szilárd, tartós, helyhez kötött
stílus kifejezésmód az ígéhirdetésben, irodalomban. művészetben, építészetben
strázsa őr, őrhely

SZ

szabad akarat egyéni döntés lehetősége, mit tehet az ember magáért és mit nem
szabadosság az Istentől kapott szabadság felelőtlen emberi szolgálatba állítása
szabadság szabadulás a bűn, szenvedés, kárhozat rabságából, a keresztyén ember belső szabadsága független a külső körülményektől

szadista mások kínját betegesen élvező

szekta az elismert egyháztól elszakadt, fanatizált vallási csoport > I. Mózes 38:16-18.

szelídség hitben járók magatartása, amellyel Isten kegyelméből erőt és cselekvési szabadságot nyernek és azt a szolgálatra használják

szellemidézés holt lelkek megkérdezése; ez bűn Isten előtt

szent aki Isten tulajdona

szenháromság vasárnap pünkösöd utáni vasárnap

Szentlélek a Szenháromság egy örök Isten harmadik személye

Szent Mihály lova bak, állvány, melyre a koporsót helyezik

szentség **1.** Jézus Krisztussal való egyesülés, teljessége földi életünk után történik; **2.** a keresztség és az úrvacsora (sákramentumok)

szeretet Isten önmagát adja Krisztusban a világ megmentésére; ennek a legnagyobb szeretetnek tárgya az ember, amikor szívbeli vonzódással megnyilvánul Isten és embertársai iránt

szeretetvendégség a gyülekezet tagjainak egymással való asztali közössége; vendéglátás

szereztetési ige amelyeket a szentségek kiszolgáltatások alkalmával mindig felolvasnak; keresztelekor > Máté 28:19-20., úrvacsoraosztáskor > I. Korintus 11:23-26.

szertartás istentisztelet, vallásos cselekmény

szezon idény

szimbólum jelkép (víz a keresztségben; kenyér és bor az úrvacsorában; csillag, kakas)

szimpátia együttérzés, rokonszenv

szív az emberi élet, érzelem és akarat központja

szlogen jelmondat, hirdetmény

szolga aki másokért cselekszik; keresztyének között lehet valaki egyszerre szolga és szabad

szolgálat Isten szolgálata úgy, amint az életünk lassan istentiszteletté formálódik

szövetség egyenlőnek nem tekinthető felek szerződése; Isten és ember között Krisztus az új szövetség

T

tabló csoportkép, festmény

tabu 1. kultikus tilalom; 2. érinthetetlen, szent, sérthetetlen (dolog); 3. amiről nem illik beszélni

taktika harcászat, harcmodor

talár bírók, papok palástja

tanár diplomás szakember, aki oktatási intézményben tanít

tanító alsó fokú iskola nevelője

tanítvány Jézus Krisztus elhívott munkatársa, követője

téka könyvtár; szekrény, állvány

téma tárgy, tárgykör; alapeszme, cselekmény; zenei gondolat

tematika tárgykör, feldolgozott téma

temetés az elhunytól emlékezés, igehirdetés a feltámadás reményében

templom szent hely, Isten háza; magaslat > I. Királyok 6:1; az istentisztelet helye

teológiai akadémia, egyetem lelkészképző felsőoktatási intézmény

teremtés Isten világot alkotó munkája; az univerzumot Isten a „legyen” szóval teremtette

terror rémuralom

test élőlény fizikai megjelenési formája; egyén, személyiség, lelki test

testvér 1. minden ember; 2. vérszerinti vagy hívó társunk

teszt vizsgálat, alkalmassági próba; feladatsor

thriller háborzongató film vagy könyv, rémtörténet, bűnügyi történet > Bírák 9:4-5.

tinédzser tizenéves fiatal

tiszteletes a lelkipásztor közvetlen megszólítása; jelentése: elismert, nagyra becsült

tized a jövedelem tizedrészének felajánlása Isten ügyének szolgálatára

toleráns elnéző, türelmes

tor temetés utáni közös étkezés családtagokkal, meghívottakkal, gyászolókkal

torzó végtagok nélküli, befejezetlen mű; csonka szobor

törvény szeresd az Urat, és szeresd felebarátodat > V. Mózes 6:5; Máté 22:37-39.

tragédia 1. halál, szerencsétlenség, gyászos esemény; 2. szomorújáték

tragikomikum szomorú és egyben nevetséges jelleg irodalmi műben vagy az életben

trónus emelvényen lévő díszes karosszék, mennyországban az örökkévaló király kisugárzásának helye > I. Mózes 41:40; II. Sámuel 3:10; Máté 25:1; Jelenések 19.

tudós tudományával rendszeresen és módszeresen foglalkozó elméleti szakember

túlvilág Isten lakóhelye

U, Ü

újjászületés teljes megújulás a belső, krisztusi emberben

újrakeresztelt akit másodszor is bemejtenek vagy vízzel meg-hintenek

Újszövetség 1. Isten Báránya a világ bűnéért szenvedett, visszatért a mennybe, és aki hisz benne, üdvözüli; 2. a keresztény Biblia második része, az Újtestamentum

unitárius magyar alapítású, szentháromság-tagadó protestáns felekezet

urna 1. hamvveder; 2. szavazatgyűjtő doboz

Úr napja 1. Krisztus feltámadásának ünnepe; 2. az utolsó ítélet ideje; 3. vasárnap

úrasztala templom vagy imaterem központjában nemes anyagból készült, virággal, Bibliával díszített asztal, erről adja a lelkész a szentjegyeket

Úri ima a Miatyánk, Isten gyermekeinek imája, amelyre az Úr Jézus tanított

úrvacsora a szereztetési ige felolvasása, magyarázata, bűnvalás után, éneklés mellett veszik magukhoz a jelenlévők a kenyeret és bort, Jézus Krisztus testének és vérének áldozatát és a bűntől szabadultak örömét

út Isten számunkra a kijelölt üdvösség útja; Jézus mondja: „Én vagyok az út...” > Máté 7:12-13; János 14:6.

üdvösség Isten kegyelmében megtartott, földi nyomorúságokban átsegített életígéret; a hívő keresztyénnek e földön és belteljesedés a mennyben

üdvőtörténet Isten üdvszerző cselekedete az emberiség történelmében

ünnepeink *újév*: január 1-je; *vasárnap*: az Úr napja; *húsvét*: Jézus feltámadása, előtte 5 heti böjt (majd úrvacsora); *nagypéntek*: Jézus halála, úrvacsora; *pünkösd*: az ötvenedik nap húsvét után, a Szentlélek kitöltetése (úrvacsora); *hála az új kenyérért*: augusztus 20, (úrvacsora), *a reformáció ünnepe*: október 31, (úrvacsora); *advent* négy vasárnap karácsony előtt; *karácsony*: Jézus születése (úrvacsora)

V

vallás az embert Istennel közösségbe hozó hit és gyakorlat

válság bizonytalan helyzet

váltság Jézus áldozata a kereszten

varázslás halott megidézése, spiritizmus; utálatos Isten előtt

vasárnap a hét első napja, az Úr ünnepe, napja

vasárnapi iskola az Úr napján tartott bibliai tanítás, hitoktatás

Vatikán egyházi állam 1870-től a római pápa főisége alatt

világ a teremtett világmindenség, amelyet a bűn, fájdalom, igazságtalanság rabságából a Megváltó szabadíthat fel

világnézet elképzelésünk magunkról és a világról

világosság Krisztus megjelenése, vele járásunk, a hívők tájékozódása bibliai színvonalon

virágvasárnap Jézus bevonul Jeruzsálembe

virrasztás a lelki élet dolgaira éberséggel való vigyázás, Jézussal együtt a tanítványok gyakran visszavonultak hitükben elmélyedni

vízió látomás; jellemzés; rémkép > Máté 14:2.

vizuális a látáson alapuló

vulgáris 1. közismert, közérthető; 2. közönséges, alantas, durva; 3. felszínes, szakszerűtlen

Z, ZS

zafír átlátszó kék színű drágakő > Jelenések 21:19.

zarándokút a keresztyén életünk zarándokút, lelki élmények megszerzésének reményében vállalt utazás

záróének istentiszteleti liturgiánk záró aktusa

zéró nulla, semmi

zoológia állattan

zsargon társadalmi réteg elkülönülő szóhasználata

zseni lángelme, kivételes szellemi képességű személy > Példabeszédek könyve

zsidó 1. Isten választott népe Ábrahám leszármazottaiból; 2. Izrael etnikumához és vallásához tartozó

zsinagóga istentiszteleti hely, zsidó imaház, a gyülekezés helye; a babiloni fogság (Kr. e. 586–428) idején alakult felnöttek és gyermekek részére törvényt tanulni; Jézus és Pál gyakran prédikált zsinagógában > Lukács 4:15; Cselekedetek 9:21.

zsinat a Magyar Református Egyház választott vezető testülete, legfőbb irányító szerve

zsinatpresbiteri elv az egyházi élet irányítása alulról építkezik

zsolozsma katolikus papok, szerzetesek napi közös imádságainak összessége

zsoltár 1. vallásos tárgyú dal, amely beépül a liturgiába; 2. a Biblia egyik költői műfaja, összesen 150 zsoltárt tartalmaz, legismertebb szerzője Dávid király

zsúri bírálóbizottság; versenybírótság; esküdtszék

„Íme, Isten Báránya”
Keresztelő János szobra
a párisi Notre Dame székesegyház homlokzatán

*„Másnap látá János Jézust őhozzá menni, és monda:
Ímé, az Istennek ama báránya, aki elveszi a világ bűneit!”*

János I: 29.

Felhasznált szakirodalom:

- Babits Antal – Vohmann Péter*: Bibliai nevek és fogalmak. Bp., 1988.
Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára. Bp., 2013.
Bartha Tibor: Keresztyén bibliai lexikon. Bp., 1993.
Bölcskei Gusztáv – Lenkey István: Idegen eredetű vallási szavak és fogalmak szótára. Debrecen, 1991.
Brémer: Biblische Handkonkordanz. Stuttgart, 1976.
E. Cairns – J. D. Douglas: The New International Dictionary of the Christian Church. Grand Rapids, 1974.
Gesztelyi Tamás: Egyházak és vallások a mai Magyarországon Bp., 1991.
Kelly James Clark – Richard Lints – James K. A. Smith: Filozófiai-teológiai kislexikon. Bp., 2013.
Kiss Endre József: Magyar és idegen szavak gyűjteménye. Sárospatak, 2014. [Kézirat]
Kozma Zsolt: Bibliai szókönyv. Kolozsvár, 1992.
Radó Antal: Idegen szavak szótára. Bp., 1942.
Tolcsvai Nagy Gábor: Idegen szavak szótára. Bp., 2007.
Tótfalusi István: Idegenszó-tár. Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára. II. kiadás. Bp., 2005.
Unger's Bible Dictionary. Chicago, 1964.

Számítógépbe írta:
Bojtorné Toókos Uzonka

Computer technikus:
Takács Zoltán
mérnök, Budapest

A nagyközönségnek szánja szótárát a szerző. Azoknak, akik a Biblia olvasása közben keresik egy-egy idegen szó jelentését, egy névvel jelölt személy vagy hely megvilágítását, egyházi kifejezések tartalmát. A cél a tömörség és a használhatóság, ezért a leggyakrabban előforduló fogalmak kerültek e kis könyv lapjaira betűrendes elrendezésben. Az első részben az idegennek tekinthető szavakat, kifejezéseket találja az olvasó, a másodikban magyar, illetve jövevényszavak értelmezése segíti a fogalmak tisztázását. A válogatás és a magyarázat a reformátusok szemszögéből történt, elsősorban nekik, valamint a Biblia világával ismerkedő fiataloknak készült. A Szentírás a keresztyén hit alapja, emellett immáron az évszázadok során műveltségünk részévé lett, fontos tehát, hogy tiszta fogalmaink legyenek, amikor olvassuk, amikor üzenetén meditálunk, amikor szállóigévé lett kifejezéseit használjuk. Igaza van Németh Lászlónak: „a szószékről lenyúlt a mindennapok szóhasználatába s az egyszerűbb emberek képzeletkincsébe is.... A református magyar népben éppúgy benne van a Biblia, mint a kenyér, amelyet eszik s a szőlő, amelyet kapál.” S ugyanígy része kultúránknak, ami az antik görög-római, illetve zsidó hagyományból átöröklődött, és ami vallási téren történelmünkben végbement: a megújulás igénye, a küzdelmek és az egységre törekvések, a tévutak és a jóra vezérlő erkölcsi tanítások. Gazdagodunk, ha e könyv használatával nemcsak olvassuk vagy mondjuk, hanem értjük is a szót!

Kováts Dániel

